

ISTRAŽIVAČKI PROJEKT

POJOPRIVREDA REPUBLIKE SRPSKE: RESURS ILI KAMEN SPOTICANJA

BANJA LUKA, SEPTEMBAR 2006.

NARUČILAC PROJEKTA:
INTERNATIONAL
REPUBLICAN INSTITUTE

KORISNIK PROJEKTA:
NARODNA SKUPŠTINA
REPUBLIKE SRPSKE

НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
NARODNA SKUPŠTINA REPUBLIKE SRPSKE
NATIONAL ASSEMBLY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

IZVOĐAČ PROJEKTA:
KLUB 2015
THINK TANK

KLUB2015

AUTORI:

Gordana Rokvić, magistar poljoprivrednih nauka
Mirjana Jovanović, mr. ecc. (MBA)

Klub 2015

Kralja Petra I Karađorđevića 83a,
78000 Banja Luka, RS, BiH
tel: 051-223-470
faks: 051-223-471
info@club2015.org
<http://www.club2015.org/>

SADRŽAJ

UVOD	4
A. INSTITUCIONALNA UREĐENOST SEKTORA POLJOPRIVREDE U REPUBLICI SRPSKOJ	7
A.1. OPŠTE UPRAVNE STRUKTURE.....	7
A.1.1. Državno Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa i državni Ured za veterinarstvo	7
A.1.2. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske (MPŠV).....	8
A.1.3. Specijalizovani instituti i asocijacije u sektoru	9
A.1.4. Služba za veterinarstvo i sigurnost hrane i uprava za zdravlje bilja	11
A.1.5. Opšta ocjena institucionalne uređenosti poljoprivrednog sektora u Republici Srpskoj.....	12
B. POLJOPRIVREDNE POLITIKE, STRATEGIJE I CILJEVI	14
B.1. STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE	15
B.2. POLJOPRIVREDNI PROIZVODI U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMJENI.....	18
B.3. ANALIZA SPOLJNOTRGOVINSKE POLITIKE U OBLASTI POLJOPRIVREDE	23
B.4. POLITIKA CIJENA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA.....	25
B.5. POLITIKA INTEGRALNOG RURALNOG RAZVOJA	27
C. ZAKONSKA REGULATIVA U OBLASTI POLJOPRIVREDE	29
C.1. PROPISI NA DRŽAVNOM NIVOU KOJI SU NA SNAZI	29
C.2. ZAKONSKA REGULATIVA U POLJOPRIVREDI REPUBLIKE SRPSKE	30
D. ANALIZA STANJA I RAZVOJA AGRARNOG SEKTORA RS	32
D.1. BILJNA PROIZVODNJA	33
D.2. STOČARSKA PROIZVODNJA	38
D.3. POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA	40
D.4. BILANS PROIZVODNJE I POTROŠNJE I SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMJENA	42
D.5. POLOŽAJ POLJOPRIVREDE REPUBLIKE SRPSKE U SOCIO-EKONOMSKOJ STRUKTURI (STANJE).....	44
E. FINANSIJSKA ANALIZA	46
E.1. POLITIKA I IZVORI FINANSIRANJA	46
E.2. ANALIZA RASPOREDA BUDŽETSKIH SREDSTAVA U PERIODU 2002. – 2004.	47
E.3. ANALIZA POLITIKE SUBVENCIONIRANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE.....	48
F. PREPORUKE	52
ANEKS 1	54
IZVORI INFORMACIJA	65

KLJUČNE RIJEČI:

poljoprivreda, voćarstvo, stočarstvo, veterinarstvo, Zakon o poljoprivredi, zadruge, udruženja, poljoprivredna gazdinstva, agrarno tržište, agrarna banka, spoljnotrgovinska razmjena, Svjetska trgovinska organizacija, Ugovor (Sporazum) o stabilizaciji i pridruživanju.

UVOD

Evropsko okruženje u kojem funkcioniše poljoprivreda Republike Srpske (RS) i Bosne i Hercegovine (BiH) će u skorije vrijeme pretrpiti transformaciju, a na osnovu međunarodnih ugovora o kojima pregovara i BiH. U politici poljoprivrede nastupiće značajne promjene s ciljem da ovaj sektor privrede bude u mogućnosti da blagovremeno, potpuno i na najefikasniji mogući način odgovori zahtjevima tržišta.

Dva su glavna politička momenta koja će izmijeniti okruženje. To su, na prvom mjestu, članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO), te, drugo, težnja zemlje ka evropskoj integraciji kroz definisanje i potpisivanje Ugovora (Sporazuma) o stabilizaciji i pridruživanju (SAA). Ovim sporazumima zemlji se otvaraju vrata za poboljšanje sopstvene ekonomske situacije, međutim, do ostvarenja ovog potencijala može doći samo ako BiH ispoštuje sva pravila, koja sporazumi nose sa sobom, i ako u zadanom roku stvori odgovarajuće preduslove za razvoj tržišta.

U procesu strukturnog prilagođavanja poljoprivrede u RS, odnosno BiH, izuzetno je značajan sistem upravljanja agrarnim tržištem, a naročito sistem i politika cijena i robnih rezervi poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. To podrazumijeva da se definišu i operacionaliziraju funkcionalne veze agrarnih cijena sa drugim bitnim elementima ekonomske politike i mehanizama upravljanja agrarnim razvojem. Dosadašnja politička situacija je zahtijevala ostvarivanje politike samodovoljnosti bez osvrtnja na troškove, pri čemu se trošak treba shvatiti ne samo kao budžetski trošak subvencija, već i kao ekonomski trošak korištenja resursa da bi se proizvela dobra.

Efikasnost državne agrarne politike mjeri se po tome kakva je stabilnost i organizovanost tržišta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Tržište agrarnih proizvoda, kao jedan od utvrđenih strateških ciljeva agrarnog razvoja, predstavlja pouzdan indikator stanja ukupnog ekonomskog sistema. To je, u stvari, dobar pokazatelj vitalnosti ukupne nacionalne ekonomije, kao i odraz stanja ukupnih tržišnih odnosa (ponude, potražnje i cijena), što omogućava ostvarivanje tri važna zahtjeva:

- rast i održavanje standarda proizvođača poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda (zaštita njihovog ekvivalentnog dohotka),
- sigurno snabdijevanje potrošača agrarnim proizvodima u odgovarajućem obimu, strukturi, kvalitetu i prihvatljivim cijenama,
- prilagođavanje strukture agrarne proizvodnje visokim zahtjevima ekonomije i ekologije (održivi razvoj).

Imajući u vidu definisane strateške ciljeve razvoja poljoprivrede, strukturne promjene idu u pravcu korištenja raspoloživih resursa i njihovog prilagođavanja konceptu održivog razvoja, smanjenja

broja aktivnih poljoprivrednika, rasta ukupnog broja stanovnika i dohotka potrošača i zaokreta u izvozu (cilj povećanje izvoza).

Neminovne strukturne promjene u poljoprivrednoj proizvodnji će se odvijati kroz proces vlasničke transformacije, povezivanja proizvodnje, prerade i prometa, te primjenu savremenih tehnologija i tehnika u proizvodnji. Istovremeno sa većim ulaganjem stranog i domaćeg kapitala u osavremenjivanje proizvodnje, prerade i prometa, u uređenje zemljišta, navodnjavanje, te selekcijom i korištenjem genetičkih resursa, uvođenje u proizvodnju domaćih i stranih sorti i hibrida provjerenog kvaliteta, dovešće do krupnih, pozitivnih promjena. Uz to je neophodno osigurati i podršku kroz odgovarajuće ekonomske instrumente, naročito u profesionalizaciji tržišno orijentisanih privatnih gazdinstava, kao i podršku modernizaciji i intenzifikaciji profitabilnih proizvodnji u agroindustrijskom sektoru.

Udruženje građana Club 2015 kroz ovaj dokument predstavlja analizu poljoprivrednog sektora Republike Srpske urađenu za potrebe Narodne skupštine Republike Srpske i to prije svega svih njenih poslanika, a zatim i kabineta Ministarstva poljoprivrede i drugih koji aktivno učestvuju u odlučivanju i sprovođenju odluka vezanih za poljoprivrednu politiku Republike Srpske.

U ovoj analizi je korištena studija «Funkcionalni pregled u poljoprivrednom sektoru BiH», koju je finansirala Evropska komisija. Dijelovi studije koji se odnose na analizu institucionalne uređenosti sektora poljoprivrede BiH odnosno RS te analizu zakonske regulative u poljoprivredi, kao i dijelovi koji se odnose na finansijsku analizu, djelimično su preuzeti i korišteni pri izradi ove analize.

U dijelu analize poljoprivrednih resursa, poljoprivrednih politika, strategija i ciljeva, rad se poziva na «Strategiju razvoja poljoprivrede Republike Srpske» koju je zvanično usvojila Narodna skupština Republike Srpske početkom ove godine.

Politika subvencija i finansiranja poljoprivredne proizvodnje poziva se u većem dijelu na studiju «Uvođenje novog modela subvencija, zaštite i finansiranja poljoprivrede Republike Srpske, korespondentnog sa Zajedničkom agrarnom politikom Evropske unije», čiji je autor Institut za ekonomiku poljoprivrede Poljoprivrednog fakulteta u Banjoj Luci.

Cilj ovog pregleda je bio:

- analizirati strukture, nadležnosti i funkcije poljoprivrednih uprava na svim administrativnim nivoima u RS, kao i strukturu i nadležnost upravnih tijela koja djeluju u oblasti poljoprivrede na državnom nivou,
- dati pregled strategija, politika i ciljeva razvoja poljoprivrede RS definisanih u okviru Strategije za razvoj poljoprivrede RS,

- elaborirati preporuke za povećanje efikasnosti u poljoprivrednom sektoru da bi se povećale mogućnosti BiH da aktivno doprinese procesu stabilizacije i pridruživanja kao i da se pripremi za budući pristup EU i članstvo u WTO,
- analizirati stepen razvoja i strukturu poljoprivredne proizvodnje, mjere podrške i finansiranja poljoprivredne proizvodnje u proteklom periodu i na osnovu toga dati preporuke za dalji razvoj proizvodnje i njeno usklađivanje sa EU standardima.

A. INSTITUCIONALNA UREĐENOST SEKTORA POLJOPRIVREDE U REPUBLICI SRPSKOJ

A.1. OPŠTE UPRAVNE STRUKTURE

Poljoprivredna politika u BiH se sprovodi na različitim funkcionalnim nivoima i to: na državnom nivou preko Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO), na entitetskom nivou preko Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS i na opštinskom nivou preko odjeljenja za poljoprivredu u 63 opštine u RS (u Federaciji BiH (FBiH) na entitetskom nivou za tu oblast nadležno je Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, dok se ona na kantonalnom nivou reguliše kroz kantonalno Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva ili pak kroz sektore za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo pri Ministarstvu privrede ili na neki sličan način). Polujavni instituti sektora i organizacije drugih sektora takođe doprinose funkcionisanju poljoprivrednog sektora u BiH.

U dijelu koji slijedi dat je jako kratak pregled najvažnijih funkcija pojedinih institucija koje djeluju u oblasti poljoprivrede. Dodatne informacije mogu se dobiti kontaktiranjem Kluba 2015.

A.1.1. DRŽAVNO MINISTARSTVO VANJSKE TRGOVINE I EKONOMSKIH ODNOSA I DRŽAVNI URED ZA VETERINARSTVO

MVTEO je odgovorno za definisanje politika, koordinaciju aktivnosti i harmonizaciju planova entitetskih organa i tijela na međunarodnom nivou – između ostalih u oblastima poljoprivrede, energije, zaštite prirodne sredine, razvoja i korištenja prirodnih resursa i turizma¹. Nadležnosti MVTEO u poljoprivrednom sektoru su na osnovu Ustava koncentrisane na vanjsku trgovinu, vanjske odnose, opšta veterinarska pitanja i koordinaciju entitetskih Ministarstava poljoprivrede.

Osnovni problemi s kojima se MVTEO suočava je veoma mali broj zaposlenih, ograničena finansijska sredstva u državnom budžetu namjenjenih poljoprivredi i nedostatak osnovnih sredstava za uticaj i kreiranje politike poljoprivrednog sektora, kao ni sprovođenje kroz legislativu. Ministarstvo nema dovoljno profesionalaca koji mogu iznijeti teret stvarnih potreba, što je slučaj i kod koordinacije sa veterinarskim službenicima.

¹ Nadležnosti MVTEO su: vanjskotrgovinska politika i carinska-tarifna politika BiH; priprema ugovora, sporazuma i drugih akata u domenu ekonomskih odnosa i trgovine sa drugim državama; priprema bilateralnih i multilateralnih sporazuma i drugih akata vezanih za rekonstrukciju i obnovu BiH; odnosi sa međunarodnim organizacijama i institucijama u domenu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa; priprema i izrada makroekonomskih ili strateških dokumenata u domenu ekonomskih odnosa; jedinstveni ekonomski prostor; kontrola uvoza i izvoza roba i usluga; zaštita potrošača i konkurencija; koordinacija međunarodne ekonomske pomoći za BiH (osim pomoći EU što je u nadležnosti Direkcije za evropske integracije); veterinarska pitanja: opšta legislativa, međunarodna saradnja, među-entitetska koordinacija, registracija životinja.

A.1.2. MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE, ŠUMARSTVA I VODOPRIVREDE REPUBLIKE SRPSKE (MPŠV)

Osnovne nadležnosti MPŠV čine poljoprivreda, veterinarstvo, šumarstvo i lov, te vodoprivreda. U oblasti poljoprivrede aktivnosti MPŠV se odnose na razvoj i unapređenje biljne proizvodnje i voćarstva, stočarstva, ribarstva, zaštite i korištenja poljoprivrednog zemljišta. U ovoj oblasti MPŠV je pored toga nadležno i za zaštitu bilja i veterinarske mjere uključujući odgovarajući inspekcijski nadzor. Ministarstvo nastoji razviti podstrukturu u okviru Sektora za poljoprivredu i ruralni razvoj (kroz Odjeljenje za biljnu proizvodnju i ruralni razvoj i Grupu za stočarstvo), ali ga u tome još uvijek ograničava opšti nedostatak osoblja i finansijskih sredstava. Inspektorati Ministarstva su posebno jaki (56% zaposlenih), zahvaljujući centralizovanosti RS, što za sobom povlači više inspekcijskih obaveza na terenu².

U aprilu 2004. u nadležnosti Ministarstva formirane su i nezavisna Stručna služba RS i Selekcijaska služba RS, čime je definisan status savjetodavnih i selekcijskih jedinica koje su ranije bile njegov sastavni dio³.

A1.2.1. Sektor za poljoprivredu i ruralni razvoj (uključujući inspekciju, Agenciju za stručnu službu i Agenciju za selekcijsku službu)

Odjeljenje za ruralni razvoj i Odjeljenja za proizvode

Odjeljenje za ruralni razvoj se bavi pitanjima ruralnog razvoja na svebuhvatan način, dok se Odjeljenja za proizvode bave svim pitanjima vezanim za proizvodnju, razvoj i marketing biljnih i animalnih proizvoda.

Odjeljenje za biljnu proizvodnju i Grupa za stočarstvo

Pored pravnih i analitičkih poslova u velikoj mjeri uključeni su u obradu zahtjeva za subvencije (na terenu utvrđuju opravdanost i istinitost tih zahtjeva). Osoblje organizacionih jedinica ne bi se trebalo direktno baviti inspekcijama na terenu već bi to trebali raditi poljoprivredni inspektori budućeg entitetskog Generalnog inspektorata. Pored razvoja proizvodnje (uglavnom kroz subvencioniranje sjemena, sadnog materijala i sličnih proizvoda), Odjeljenje za biljnu proizvodnju je zaduženo i za praćenje stanja biljnih bolesti i pripremu programa za iskorjenjivanje biljnih štetočina. *Skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u Poljoprivrednom inspektoratu MPŠV bavi se kontrolom zdravlja biljaka na graničnim prelazima. Druga polovina inspektora radi na unutrašnjoj poljoprivrednoj inspekciji. Stiče se utisak da se jako malo sredstava stavlja na raspolaganje za inspekciju zdravlja biljaka na terenu i ova inspekcija je dodatno pomiješana sa provjerom zahtjeva za relevantne subvencije, tako da organizaciono razdvajanje predstavlja imperativ.*

² Rad na terenu organizovan je po regijama; većina inspektora RS (osim graničnih inspektora) radi u regionalnim kancelarijama Ministarstva (sa sjedištima u Banjoj Luci, Doboju, Bijeljini, Sokocu i Trebinju).

³ Zakon o Ministarstvima RS ("Službeni list RS", 70/02, 33/04). Stručno i selekcijsko osoblje RS je takođe smješteno u regionalnim kancelarijama Ministarstva, zajedno sa entitetskim inspektorima (reg. kanc. su ključne za kontakte na terenu i za implementaciju).

Dva bivša odjeljenja Sektora za poljoprivredu i ruralni razvoj (Stručna služba i Seleksijska služba) su prije dvije godine transformisana u agencije, s ciljem izgradnje što čvršće i održive osnove za dalji rad.

Agencija za stručnu službu

Smještena je u 5 regionalnih centara (Banja Luka, Doboj, Bijeljina, Sokolac i Trebinje) sa sjedištem u Banjoj Luci. Dodatno, sedam opština Banjalučke regije ima savjetodavno osoblje. Ciljna grupa su primarno komercijalni farmeri, ali su i potrebe malih i srednjih farmera podjednako zadovoljene. Postojeći broj osoblja (zatrpanog administrativnim zadacima vezanim za programe subvencije) ne omogućava zadovoljavajuću «pokrivenost» terena korisnika.

Agencija za seleksijsku službu

Prati jednaku organizacionu strukturu kao i Agencija za stručnu službu. Stručno i seleksijsko osoblje je često smješteno u istim regionalnim kancelarijama. Uglavnom se bavi prikupljanjem podataka o životinjama (podaci o rezultatima uzgojnih životinja, kontrola kvaliteta i sastava mlijeka), podrškom vještačke oplodnje i aktivnostima na obilježavanju usnim markicama.

A.1.2.2. Sektor za veterinarske usluge (uključujući inspekciju)

Postojeće kadrovsko stanje u Sektoru za veterinarstvo nije primjereno za stvaranje održivog profesionalnog okruženja. Nedostatak ljudskog potencijala koji bi se bavio vrlo kompleksnim poslovima usklađivanja sa standardima EU je prepreka bilo kakvom značajnom napretku po ovom pitanju na nivou RS.

A.1.3. SPECIJALIZOVANI INSTITUTI I ASOCIJACIJE U SEKTORU

Pored javnih službi i značajan broj javnih, polujavnih i privatnih instituta, asocijacija, itd. obavlja važne funkcije u poljoprivrednom sektoru u BiH. Bez ovih institucija mnoge važne funkcije ne bi bile dostupne poljoprivrednom sektoru. Tu ubrajamo institute za određivanje standarda i akreditaciju, poljoprivredne/veterinarske institute, institute koji se bave pitanjima zemljišta, te asocijacije u sektoru.

A.1.3.1. Instituti za određivanje standarda i akreditaciju

Funkcije koje se odnose na standardizaciju, prava intelektualnog vlasništva i procedure akreditacije su od velikog značaja za poljoprivredni sektor. Postoje dva osnovna javna instituta koja se bave ovim funkcijama. Oba instituta direktno finansira i kontroliše državna vlast BiH.

BiH Institut za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo

Ima tri odjeljenja (standardizacija, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo) i odgovara direktno Savjetu

ministara BiH⁴. Od 65 zaposlenih samo 11 ih je raspoređeno u Odjeljenju za standarde i niko nije direktno odgovoran za poljoprivredna pitanja. Osnovni zadaci se sastoje od prevoda relevantnih EU standarda i njihovih publikacija u BiH. Potrebni resursi za ubrzavanje posla su prilično skromni, a poljoprivredni i agrobiznis standardi su i do sada bili prilično zapostavljeni. Ovo je problematično jer bi preuzimanje EU standarda, posebno u sektorima vezanim za izvoz (npr. prerađevine voća i povrća), moglo uveliko poboljšati stanje sa izvozom u BiH i stvoriti značajne izvozne prihode. Sa druge strane, standardi u velikoj mjeri pomažu pri zaštiti BiH agrobiznisa od nelojalne (nisko kvalitetne) konkurencije i na taj način mogu podržati visoko kvalitetne zalihe za BiH potrošače. Potrebno je dati daleko veći prioritet standardima agrobiznisa i zaposliti osoblje za agrobiznis standarde.

Institut za akreditaciju BiH

Nadležan je za akreditovanje institucija za certifikaciju. Ove institucije su nadležne za certifikaciju, između ostalih, prerađivačkih preduzeća (mljekara, prerađivača mesa, itd.) kao i laboratorija (veterinarskih, fitosanitarnih, itd.) na osnovu dogovorenih procedura. Ovaj Institut ima ključnu ulogu za poljoprivredni sektor BiH. Prerađivačkim preduzećima hitno je potrebno da budu certifikovani na osnovu EU procedura kako bi mogli izvoziti svoje proizvode. Državne laboratorije moraju od Instituta dobiti akreditaciju za kontrolu kvaliteta na osnovu domaćih i međunarodnih standarda hrane i poljoprivrednih proizvoda koji se uvoze. Međutim, trenutno Institut za akreditaciju nema dovoljno osoblja da dalje razvije potrebne procedure akreditacije. Ovo će biti neophodno kako bi se omogućilo potpuno poštivanje relevantnih EU pravila akreditacije.

A.1.3.2. Poljoprivredni i veterinarski instituti

Poljoprivredni institut RS, Banja Luka⁵

Sastoji se od 9 odjeljenja i laboratorija (zapošljava 72 osobe). Glavne funkcije Instituta su: a) inovacije i istraživanje, b) regulatorne funkcije, c) prenos znanja, d) konsultantske usluge, e) laboratorijske usluge, f) proizvodnja i prodaja sjemena.

Iako Institut zvanično pripada Ministarstvu nauke i tehnologije, u stvarnosti MPŠV finansira sve osnovne programe Instituta. Institut naplaćuje svoje usluge (laboratorijske provjere, itd.).

Veterinarski institut RS, Banja Luka

Osnovne funkcije i usluge Instituta su: a) inovacije i istraživanje, b) regulatorne funkcije, c) konsultantske usluge, d) prenos znanja, e) uslužne funkcije.

Jasan komandni lanac između MPŠV i Instituta i dobra struktura komunikacije sa opštinama i privatnim veterinarskim stanicama uveliko olakšavaju efikasne programe iskorjenjivanja bolesti za cijelu RS. Institut je sastavni dio sistema sigurnosti hrane RS koji se bavi unapređenjem koordinacije između veterinarske i sanitarne inspekcije.

RS Poljoprivredni institut za uzgoj krompira, Sokolac

Institut je uspostavljen sa ciljem proizvodnje visokokvalitetnih sjemena krompira i razvoja nove prikladne sorte krompirovog sjemena. Institut pati od nedostatka investicionog kapitala, ograničenog osoblja i resursa za nastavak aktivnosti. Trenutno je u vrlo lošem stanju i koristi vrlo mali dio svog kapaciteta.

⁴ Aktivnosti i funkcije Instituta zasnovane su na Zakonu o standardizaciji BiH (usklađen sa regulativom EU).

⁵ Danas je registrovan kao Institut za nauku i istraživanje pod nadzorom Minisarstva nauke i tehnologije RS.

A.1.3.3. Institucije koje se bave pitanjima zemljišta

Stvaranje pouzdane osnove za vlasništvo i korištenje zemljišta je od izuzetnog značaja za poljoprivredni sektor u RS i BiH. Pored toga, pitanja zemljišta su prilično osjetljiva pošto su vezana za više drugih politika. Pouzdana baza podataka koja se sastoji od katastra (tehničke informacije o zemljišnim parcelama), zemljišnih knjiga (vlasništvo i posjed) i pravilnog ocjenjivanja zemljišta je osnova za identifikaciju imovine na zemljištu, poljoprivredno oporezivanje, konsolidaciju zemljišta, tržište zakupa zemljišta, buduće direktno plaćanje farmerima i mnoštvo drugih važnih funkcija.

Uprava za geodetske i imovinsko pravne poslove RS, Banja Luka, kao specijalizovani institut izvršava sljedeće funkcije:

- razvoj digitalnog katastra nekretnina,
- sagledavanje kvaliteta i vrijednosti zemljišta/razvoj digitalnih mapa kvaliteta zemljišta,
- hemijska analiza zemljišta, otkrivanje kontaminacije zemljišta,
- razvoj planova za upravljanje zemljištem/prostorno planiranje na manje pogodnim područjima,
- savjeti o korištenju zemljišta i promjeni namjene korištenja zemljišta/procjena uticaja na okoliš.

A.1.4. SLUŽBA ZA VETERINARSTVO I SIGURNOST HRANE I UPRAVA ZA ZDRAVLJE BILJA

Regulatorne funkcije u oblasti veterinarstva, sigurnosti hrane i zdravlja bilja su od ključnog značaja za dalje pridruživanje EU. Tokom narednih godina EU će posebno ocjenjivati napredak funkcionisanja Uprave za veterinarstvo, zdravlje bilja i sigurnost hrane u BiH.

A.1.4.1. Služba za veterinarstvo i sigurnost hrane

Za razliku od državne Službe za veterinarstvo i sigurnost hrane u BiH Uprava za veterinarstvo i sigurnost hrane u RS je manje složena i ovdje osnovni problem, pored ograničenih ljudskih resursa, čini veliki broj lokalnih organa (opštine) uključenih u inspeksijske poslove. Ove strukture trebaju jaku koordinaciju i monitoring na centralnom nivou kako bi se obezbijedila primjena standarda na jednak i harmonizovan način u čitavoj RS. Potpune usluge laboratorijske analize se pružaju samo u Veterinarskom institutu u Banjoj Luci što ostavlja istočne dijelove RS bez odgovarajućih analitičkih kapaciteta.

A.1.4.2. Služba za zaštitu zdravlja bilja

MPŠV nema posebnu upravnu jedinicu za zdravlje bilja. Regulatorne i administrativne aktivnosti vezane za zdravlje bilja se obavljaju u sektorima (odsjecima) za poljoprivredu, u kojima ne postoji dovoljan broj osoblja koji bi se trebao baviti razvojem politike, programima suzbijanja biljnih bolesti, inspekcijom zdravlja bilja, itd. Da bi se izbjegao sukob interesa na državnom i entitetskim (i distrikt) nivoima, pitanja vezana za zdravlje bilja trebaju biti organizaciono odvojena od tržišnih mjera i podrške proizvodnji i smještena u različitim organizacionim jedinicama. Ovaj opšti princip važi i za funkcije veterinarstva i sigurnosti hrane.

Na državnom nivou ne postoji akreditovana referentna laboratorija za zdravlje bilja. Ovi kapaciteti su, međutim, hitno potrebni. Analitičku podršku inspekcijama zdravlja bilja trenutno pružaju (ograničeni) laboratorijski kapaciteti Agronomskog instituta u Mostaru, Poljoprivrednog instituta u Sarajevu (FBiH) i Poljoprivrednog instituta u Banjoj Luci (RS). Ukupan obim svakodnevnih analiza na regionalnom nivou još uvijek nije procijenjen na zadovoljavajući način. Osim toga, investicije u laboratorijske kapacitete nedovoljno su zasnovane na planu za cijelokupnu državu. Neophodno je izvršiti sveobuhvatniju analizu potreba i mogućnosti u ovoj oblasti.

A.1.5. OPŠTA OCJENA INSTITUCIONALNE UREĐENOSTI POLJOPRIVREDNOG SEKTORA U REPUBLICI SRSPKOJ

Kada je riječ o institucionalnoj uređenosti sektora poljoprivrede u Republici Srpskoj, može se zaključiti sljedeće:

- bitni elementi agrarne politike koji se tiču spoljne trgovine, kontrole namirnica, standardizacije, zaštite biljaka i kontrole bolesti i štetočina, a koje se sprovode na državnom nivou, neefikasno su i nedovoljno pokrivene djelatnošću Ministarstva za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose,
- očigledan je nedostatak službe na državnom nivou koja je zadužena isključivo za pitanja poljoprivrede i ruralnog razvoja (odnosno nepostojanje Ministarstva poljoprivrede BiH),
- nepostojanje koordinacije između pojedinih službi koje su u sastavu Ministarstva poljoprivrede RS (ili ih finansira Ministarstvo) dovodi do preklapanja aktivnosti, naročito na polju sprovođenja politike subvencija, transfera tehnologije od naučnih institucija do poljoprivrednih proizvođača, inspeksijskih poslova i dr.
- nedostatan je broj kvalifikovanog osoblja na svim nivoima vlasti (osim toga, dešava se da određena radna mjesta pa i čitava odjeljenja postoje samo na papiru),
- trenutno je Ministarstvo poljoprivrede RS smješteno u Bijeljini dok je ministar sa samo nekoliko pomoćnog osoblja sa ostatkom Vlade RS, u Banjoj Luci. Ova fizička odvojenost najvišeg rukovodstva od ostatka Ministarstva se mora riješiti što prije. Efikasnost ministarstva je

značajno pogođena ovom nepogodnom situacijom pošto se liderstvo i usmjeravanje ne mogu primijeniti na primjeren način. Preporučuje se transfer opšte uprave, sektora za veterinarstvo i prirodne resurse, sektora za planiranje i razvoj iz Bijeljine u Banju Luku, kao i razvoj sektora na osnovu preporučene organizacione strukture. Odjeljenje za prehrambenu industriju i tržište je već uspostavljeno u Banjoj Luci, a ostatak poljoprivrednog sektora bi trebao preći u Banju Luku do 2007. Sektori za šumarstvo i lov kao i za vodoprivredu mogu ostati u Bijeljini bez većih problema zajedno sa odgovarajućim izvršnim institucijama (Direkcija za vode, itd.).

B. POLJOPRIVREDNE POLITIKE, STRATEGIJE I CILJEVI

RS kao i BiH, od perioda osamostaljivanja do juna 2006. godine nije imala usvojenu Strategiju razvoja agrarnog sektora. Jedan broj međunarodnih misija radio je na definisanju razvojne strategije, ali nadležni organi nisu do sada usvajali bilo preporuke, bilo strategiju kao dokument. BiH kao država nema uspostavljenu agrarnu politiku izuzev jednog labavog dijela koji se odnosi na spoljnotrgovinsko poslovanje. RS je ipak provodila određene mjere agrarne politike na svom području, ali je to nedovoljno da bi se moglo govoriti o konzistentnoj i dobro osmišljenoj agrarnoj politici.

Krajem '90-tih FAO je formulisao dvije srednjoročne strategije oporavka poljoprivrednog sektora u širem smislu – po jedna strategija za svaki entitet.⁶ Ove prilično detaljne srednjoročne strategije su do skora još uvijek bile osnova za poljoprivrednu diskusiju u BiH. Publikacijom Strategije smanjenja siromaštva (PRSP) za BiH na nivou države su definisani i dodatni opšti ciljevi i preporuke za razvoj poljoprivrednog sektora.⁷ Međutim, PRSP predstavlja srednjoročnu razvojnu strategiju, koja sadrži sve sektore ekonomije, te je neophodno izvršiti i odgovarajuću analizu i pripremiti preporuke za specifičnu poljoprivrednu strategiju za BiH.

Usvajanjem Strategije razvoja poljoprivrede Narodna skupština Republike Srpske ostvarila je ohrabrujući potez i dala vrijedno sredstvo na raspolaganje Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS u sprovođenju aktivnosti u pravcu daljeg razvoja poljoprivredne proizvodnje. Ovo je naročito važno ako se na umu ima učešće u pregovorima o stabilizaciji i pridruživanju, koje je BiH započela u januaru 2006. U procesu stabilizacije i pridruživanja BiH su odobrene određene trgovačke povlastice, međutim, to nije značajnije iskorišteno. Sporazum, naime, uključuje dva pravca trgovačkog razvoja; prvi, slobodnu trgovinu sa EU preko Ugovora (Sporazuma) o stabilizaciji i pridruživanju (SAA), i drugi, slobodnu trgovinu sa drugim zemljama u regionu koje su takođe potpisnice SAA sa EU. Sporazumom o slobodnoj trgovini će se povećati potencijalno tržište za BiH proizvode, ali i povećati nivo, odnosno pritisak konkurencije u zemlji⁸, koji bi trebao ubrzati primjenu novih tehnologija, obezbijediti bolju prehrambenu sigurnost, itd. Nepostojanje strategije razvoja poljoprivrede na državnom nivou svakako hendikepira BiH stranu u procesu pregovaranja i može biti uzrok eventualne nepovoljne pozicije izdejstvovane za sektor poljoprivrede unutar Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.

⁶ Srednjoročna strategija za poljoprivredni Sektor za Federaciju Bosne i Hercegovine/Srednjoročna strategija za poljoprivredni Sektor za Republiku Srpsku, obje avgust 1999.

⁷ BiH Medium Term Development Strategy – PRSP, Srednjoročna razvojna strategija (2004-2007), mart 2004.

⁸ Sporazumom se otvara i BiH tržište za proizvode iz EU i drugih zemalja potpisnica SAA. Borba za opstanak i tržište neminovno će natjerati domaće proizvođače da se okrenu ka produktivnijim načinima poslovanja.

B.1. STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA POLJOPRIVREDE

Cilj strategije je da usmjeri razvoj poljoprivrednog sektora u RS na način koji proizilazi iz opredjeljenja razvoja tržišne ekonomije. S tim u vezi proizvođači treba da utvrduju nivo i strukturu proizvodnje kao odgovor na tražnju potrošača, dok je uloga državnih organa, prije svega Vlade, da osigura proizvođačima, prerađivačima i potrošačima ambijent i potpunu slobodu izbora onoga što će proizvoditi ili trošiti, uz nužne intervencije u dijelu finansiranja, tržišta i zaštite proizvođača.

Ciljevi dugoročnog agrarnog razvoja definisani u strategiji za razvoj poljoprivrede RS su:

- povećanje poljoprivredne proizvodnje i izvoza putem mjera koje povećavaju efikasnost, profitabilnost i konkurentnost proizvodnje, prerade i marketinga, dovode do racionalizacije poslovanja, smanjenja troškova i izmjene strukture proizvodnje,
- aktiviranje prirodnih i ljudskih potencijala, kroz osmišljen podsticaj malim i srednjim preduzećima i farmama u sferi agrobiznisa, povećanje zaposlenosti, konkurentnosti i efikasnosti agro-prerađivača, privatnih preduzetnika te podsticanje ukрупnjavanja i razvoja komercijalnih gazdinstava,
- povećanje obima domaće poljoprivredne proizvodnje, upotrebom savremenih tehnološko-tehničkih rješenja (posebno visokoproduktivnog sjemenskog, sadnog i rasplodnog materijala), te obezbjeđenje solidnog (adekvatnog) dohotka proizvođačima,
- povećanje proizvodnje za izvoz prepoznatljivih proizvoda visokog kvaliteta, smanjenje uvoza poljoprivrednih proizvoda, a time i spoljnotrgovinskog deficita,
- obezbjeđenje adekvatnog nivoa proizvodnje i snabdijevanja kvalitetnom hranom po prihvatljivim cijenama za potrošače,
- održavanje proizvodnog potencijala, zaštita okoline, podsticanje razvoja ruralnih područja kroz jačanje ruralnih zajednica, kao bitnog faktora za smanjenje siromaštva, i povećanje nepoljoprivrednog ruralnog zapošljavanja; izbalansirana demografska pokrivenost područja, kao važna pretpostavka za smanjenje pražnjenja ruralnog prostora,
- osposobljavanje Ministarstva za poljoprivredu, kako bi ono bilo u stanju da odgovori svim obavezama koje proizilaze iz koncipiranja i vođenja savremene, tržišno orijentisane agrarne politike; razvoj poljoprivrede i prehrambene industrije.

Mjere i mehanizmi makroekonomske politike zasnivaće se na:

- harmonizaciji zakonodavstva i institucionalnih okvira sa standardima EU; u tom smislu postojeća regulativa iz oblasti poljoprivrede će se uskladiti sa evropskim standardima, donijeće

se nova institucionalna rješenja, usklađena sa međunarodnim standardima kao i plan i uputstva za njihovu implementaciju,

- donošenju odgovarajućih zakonodavno-pravnih akata, kao institucionalne osnove za upravljanje i zaštitu zemljišta i konstituisanju institucija odgovornih za provođenje zemljišne politike (korištenje, zaštita, uređenje, promet i dr.),
- definisanju strateške proizvodnje u poljoprivredi, polazeći od racionalnog korištenja resursa, uvođenja novih tehnologija, kvaliteta proizvoda i njegove tržišne valorizacije, savremene organizacije rada i poslovanja, itd.,
- jedinstvenom tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u BiH i RS, što podrazumijeva slobodan promet i formiranje cijena, efikasan sistem robnih rezervi, efikasan sistem podsticanja poljoprivredne proizvodnje i izvoza, zaštitu domaće proizvodnje, efikasan sistem veterinarske i fitosanitarne zaštite, itd.,
- davanju prioriteta domaćim proizvodima, pod jednakim uslovima, u plasmanu i finalnoj preradi u odnosu na uvozne, što će se urediti odgovarajućim kodeksom Ministarstava poljoprivrede, trgovine, asocijacija proizvođača i drugim,
- podsticanju i subvencionisanju poljoprivrede, što će se osigurati iz realnih izvora, radi čega je potrebno osigurati nivo sredstava od najmanje 8% od domaćih prihoda budžeta RS i sredstava ino kredita koja su plasirana u poljoprivredu i revolviraju se u poseban fond, što je u funkciji razvoja,
- institucionalnim rješenjima koja u ekonomskoj politici moraju biti prilagođena specifičnostima agrarne reprodukcije; pri tome je neophodno materijalnu i finansijsku podršku dinamizirati i uskladiti sa zahtjevima i specifičnostima proizvodnog ciklusa,
- razvoju efikasne stručne poljoprivredne službe, koja bi odgovorila zahtjevima i interesima malih robnih proizvođača, prije svega, i razvoju sistema istraživanja, koja su u funkciji razvoja malih proizvođača i njihovog osposobljavanja za tržišno privređivanje,
- definisanju sadržaja i odgovornosti javnih službi za zdravstvenu zaštitu životinja i biljaka, jačanju njenih kapaciteta, podršci privatnom sektoru koji treba da obezbjeđuje rentabilne usluge zdravstvene zaštite i uzgoja životinja i biljaka, te osposobljavanju adekvatnih laboratorija za utvrđivanje kvaliteta i certifikaciju,
- povećanju (u znatno većem obimu) upotrebe vode, kao značajnog faktora za rast i kvalitet proizvoda i proizvodnje, izgradnjom malih i drugih odgovarajućih sistema za navodnjavanje,
- povećanju i poboljšanju profitabilnosti stočarske proizvodnje, proizvodnje stočne hrane i ishrane, stočnog fonda i njegove genetske osnove, kao i razvoja NAP-a,

- definisanju politika koje su u skladu sa funkcionisanjem tržišne ekonomije i raspoloživim javnim resursima, uspostavi odgovarajuće uloge institucija iz javnog i privatnog sektora zaduženih za implementaciju definisanih politika i stvaranju svih neophodnih uslova za uspješno funkcionisanje tih institucija,
- redefinisaniu Direkcije za robne rezerve, radi efikasnijeg ostvarivanja njene funkcije, racionalnijim poslovanjem, stavljajući je u ulogu podsticanja i razvoja tržišta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda na ekonomskim principima,
- obezbjeđenju pristupa proizvođačima izvorima kredita za finansiranje razvoja poljoprivrednog sektora, uspostavljanju šireg spektra ruralnih finansijskih institucija, kao osnove za obezbjeđenje finansijskih usluga proizvođačima, agroprerađivačima i preduzećima agrobiznisa,
- usklađivanju programa univerzitetskog obrazovanja poljoprivrednih nauka potrebama novog načina organizacije, razvoja i filozofije tržišnog privređivanja agrarne privrede i zahtjevima tržišta rada, itd.,
- formiranju novih i osavremenjivanju postojećih institucionalnih rješenja, proizvodno tržišnih asocijacija, proizvođača, prerađivača i trgovaca, propisivanju okvira za obrazovanje i rad asocijacija proizvođača, kao sredstva za ublažavanje neekonomičnosti malih proizvodnih jedinica (farmera), poboljšanju pristupa tržištu, efikasnom iskorištavanju resursa, tehnologije i tehnike,
- registraciji poljoprivrednih gazdinstava s ciljem da se ustanovi sa kakvim kapacitetima raspolažu, šta i koliko proizvode, kakva im je struktura djelatnosti, gdje im je tržište i kome isporučuju svoje proizvode, kakvi su im planovi tekućeg i dugoročnog razvoja, potrebna sredstva, koje probleme imaju u proizvodnji i plasmanu, struktura članova gazdinstva, itd; sve to treba da bude uslov za definisanje modaliteta finansiranja tekuće proizvodnje i ulaganja u dugoročne programe, kao i korištenje svih oblika podsticaja koje obezbjeđuje država,
- formiranju agrarne banke koja bi bila u funkciji razvoja agrarne privrede i predstavljala osnovnu finansijsku polugu preko koje država provodi svoju agrarnu politiku, a da pri tome proizvođači imaju pouzdan oslonac u svojim privredivačkim namjerama i akcijama,
- formiranju agrarnog budžeta čija je uloga nezamjenljiva u ostvarivanju agrarne politike države, naročito u dijelu podsticaja, zaštite domaće proizvodnje, podrške investicijama i održavanja stabilnosti i razvoja sektora poljoprivrede.

Kako bi mjere agrarne politike definisane u Strategiji što prije doživjele svoju realizaciju na terenu, neophodno je što hitnije donijeti akcioni plan za realizaciju strategije, koji bi definisao nivoe i institucije odgovorne za sprovođenje pojedinih mjera, vremensku dinamiku stupanja na snagu pojedinih mjera, osnivanje novih službi i tijela za institucionalnu podršku razvoju poljoprivrede i dr.

B.2. POLJOPRIVREDNI PROIZVODI U SPOLJNOTRGOVINSKOJ RAZMJENI

Kad je riječ o spoljnotrgovinskoj razmjeni između naše i drugih zemalja, odnosno Republike Srpske (RS) i drugih zemalja, trgovanje poljoprivrednim kao i svim drugim proizvodima u mnogočemu zavisi od odluka Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO) Bosne i Hercegovine (BiH). Naime, MVTEO BiH je, među ostalim, nadležno i za spoljnotrgovinsku i carinsko-tarifnu politiku BiH (poljoprivredni proizvodi definisani su u tarifniku pod tarifama 01-24), te pripremu ugovora, sporazuma i drugih akata iz oblasti ekonomskih odnosa i trgovine s drugim državama⁹.

Činjenica je da će BiH, a s njom i RS, kako zbog veličine svog tržišta, tako i zbog strukture privrede, uvijek biti prisiljene da vode dosta liberalnu spoljnotrgovinsku politiku. Kao i drugim malim zemljama, i nama otvorenost prema svijetu predstavlja preduslov daljeg razvoja. Ako se pogledaju osnovne odrednice spoljnotrgovinske razmjene proizvoda agrokomplesa, može se primijetiti da se, uopšteno govoreći, domaća proizvodnja donekle štiti uvoznim carinama na te proizvode (vidjeti **tabelu 1**, detaljnije (na 4 znaka tarife) u **tabeli 1a** u **Aneksu 1**).

Tabela 1: Uvozne carine na poljoprivredne proizvode

⁹ Osim toga, nadležnosti Ministarstva na području pripreme bilateralnih i multilateralnih sporazuma i drugih akata vezanih za obnovu i rekonstrukciju BiH, jedinstvenog ekonomskog prostora, kontrole prometa roba i usluga, koje imaju poseban režim u prometu odnosa u izvozu i uvozu, zaštite potrošača, konkurencije, veterinarstva, definisanja politike, temeljnih načela, usklađivanja djelatnosti i planova entitetskih tijela vlasti i institucija na međunarodnom planu u područjima poljoprivrede, energetike, zaštite okoline, razvoja i korištenja prirodnih resursa, itd. imaju direktan i indirektan uticaj na razvoj poljoprivrednog sektora.

Tarifa	Naziv	Stopa carine (%)	Aps (KM)
<u>Žive životinje; proizvodi životinjskog porijekla</u>			
01	Žive životinje	0 - 10	0 - 0,90 KM/kg
02	Meso i jestivi klaonični proizvodi	5 - 10	0 - 2,50 KM/kg
03	Ribe i ljuskavci, mekušci i ostali vodeni beskrležnjaci	0 - 10	0 - 0,75 KM/kg
04	Mlijeko i drugi mliječni proizvodi; jaja peradi; ptičja jaja; prirodni med; jestivi proizvodi ži	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
05	Proizvodi životinjskog porijekla, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0 - 5	0
<u>Biljni proizvodi</u>			
06	Živo drveće i druge biljke; lukovice, korjenje i slično; rezano cvijeće i ukrasno lišće	0 - 10	0
07	Jestivo povrće, neko korjenje i gomolji	0 - 10	0 - 0,30 KM/kg
08	Jestivo voće i orašasti plodovi; kore agruma, dinja i lubenica	0 - 10	0 - 0,20 KM/kg
09	Kava, čaj, mate čaj i začini	0 - 10	0
10	Žitarice	0 - 10	0
11	Proizvodi mlinske industrije; slad; škrob, inulin; pšenični gluten	0 - 10	0 - 0,20 KM/kg
12	Uljano sjeme i plodovi; razno zrnje, sjeme i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; sl	0 - 5	0 - 6,00 KM/kg
13	Šelak; gume, smole i ostali biljni sokovi i ekstrakti	0 - 5	0
14	Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi što nisu spomenuti niti uključeni na drugom	0	0
<u>Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi</u>			
15	Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive mas	0 - 5	0
<u>Proizvodi prehrambene industrije; pića; alkoholi i ocat; duhan i prerađeni nadomjesci duhana</u>			
16	Prerađevine od mesa, riba, ljuskavaca, mekušaca ili drugih vodenih beskrležnjaka	5 - 15	0 - 3,50 KM/kg
17	Šećeri i proizvodi od šećera	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
18	Kakao i proizvodi od kaka	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
19	Proizvodi na osnovi žitarica, brašna, škroba ili mlijeka; slastičarski proizvodi	0 - 15	0 - 1,50 KM/kg
20	Proizvodi od povrća, voća, orašastih plodova ili ostalih dijelova biljaka	5 - 15	0 - 1,50 KM/kg
21	Razni prehrambeni proizvodi	5 - 10	0 - 1,50 KM/kg
22	Pića, alkoholi i ocat	10 - 15	0 - 2,00 KM/I
23	Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripremljena životinjska hrana	0 - 5	0
24	Duhan i prerađeni nadomjesci duhana	15	0

Međutim, pored ovog aspekta carinske politike na trgovinu poljoprivrednim proizvodima naše zemlje jako utiču razni trgovinski sporazumi, koje je BiH potpisala s nekolicinom zemalja. To se posebno odnosi na ugovore o slobodnoj trgovini sa Albanijom, Bugarskom, Hrvatskom, Makedonijom, Moldavijom, Rumunijom, Srbijom i Crnom Gorom, te Turskom, kojima se reguliše postepeno djelimično i potpuno ukidanje carina na određene proizvode¹⁰. Značaj ovih ugovora naročito dolazi do izražaja kada se uzme u obzir da preko 57% ukupne razmjene proizvoda agrokompleska BiH obavi s ovim zemljama. Konkretnije, od ukupno uvezenih poljoprivrednih proizvoda njih 55,58% dolazi iz zemalja-potpisnica Ugovora o slobodnoj trgovini, dok istovremeno BiH u njih izvozi preko 70% (tačnije 72,58%) proizvoda svog poljoprivrednog (proizvodno-prerađivačkog) sektora (vidjeti **tabelu 2b** u **Aneksu 1**). U svemu ovom ne treba zanemariti ni predstojeći ulazak Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Moldavije i Srbije u CEFTA-u (predviđa se da će do proširenja CEFTA-e doći već do kraja 2006. godine), od kojeg se očekuje dodatno jačanje privredne saradnje, naročito robne razmjene zemalja

¹⁰ Osim ugovora o slobodnoj trgovini, zemlja je potpisala i sporazume o raznim vidovima trgovinske i ekonomske saradnje i sa Indijom, Indonezijom, Iranom, Kinom, Kuvajtom, Malezijom, Pakistanom, Ruskom Federacijom, Švicarskom i Ukrajinom.

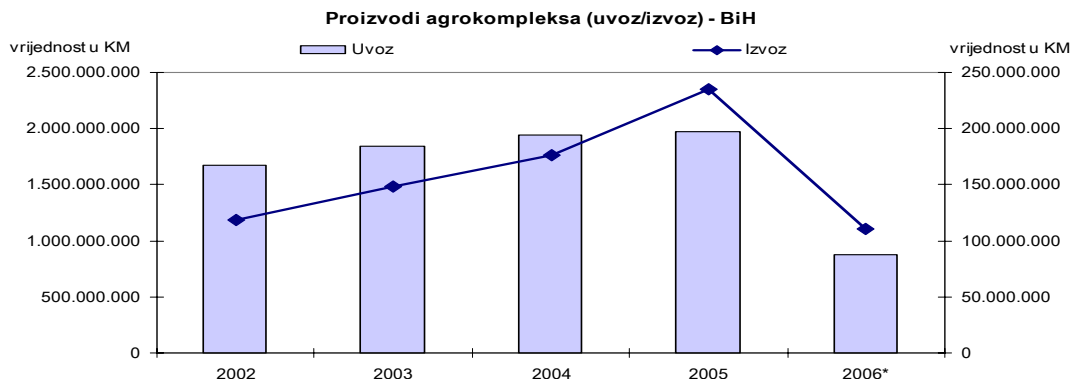
jugoistočne Evrope¹¹, kao ni pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji (EU), jer će se, kroz definisana oslobađanja od carine proizvoda iz EU, u znatnoj mjeri povećati pritisak na domaću proizvodnju (rigoroznija konkurencija, lakši pristup stranim proizvodima)¹². Istovremeno, ako se ova prilika (odnosno, definisano oslobađanje od carine BiH proizvoda, koji idu ka EU; raspoloživost određenih finansijskih instrumenata, itd.) iskoristi na odgovarajući način, pri čemu se misli na povećanje kvaliteta domaćih proizvoda i njihove konkurentnosti na tržištu EU, kao i povećanje domaćih kapaciteta (odnosno njihovu bolju iskorištenost), BiH i RS mogle bi, dugoročno gledajući, imati i popriličnih koristi od ulaska u EU.

Ako se pogleda trend u spoljnotrgovinskoj razmjeni proizvoda agrokompleksa u posljednjih nekoliko godina može se primijetiti da kako uvoz tako i izvoz proizvoda agrokompleksa rastu (vidjeti **tabelu 2**, detaljnije **tabela 2a** u **Aneksu 1**). U prošloj godini u BiH vrijednost uvezenih proizvoda agrokompleksa iznosila je gotovo 2 milijarde KM (što već samo po sebi, bez uključivanja domaće proizvodnje, dovoljno govori o veličini tražnje za tim proizvodima na domaćem tržištu), dok je vrijednost izvezenih proizvoda iznosila tek nešto iznad 200 miliona KM. Iako izvoz zadnjih godina raste nešto brže od uvoza, njihov relativni odnos je još uvijek problematično nizak. Naime, pokrivenost uvoza izvozom u agrokompleksu na nivou BiH iznosi tek 12,64% (za prvo polugodište 2006.), što znači da za svaku konvertibilnu marku, koju plati za uvezeni proizvod, zemlja dobija manje od 0,13 KM od izvoza.

Tabela 2: Spoljnotrgovinska razmjena - proizvodi agrokompleksa (tar. br. 01 - 24) – BiH

Godina	Uvoz	Izvoz	Obim	Izv/Uv
2002	1.676.152.010	118.105.967	1.794.257.977	7,05%
2003	1.841.659.794	148.417.595	1.990.077.390	8,06%
2004	1.944.252.965	176.035.591	2.120.288.556	9,05%
2005	1.974.213.346	235.393.827	2.209.607.173	11,92%
2006*	875.108.242	110.587.068	985.695.310	12,64%

* 2006. g. obuhvata period od 1. do 6. mjeseca

¹¹ Na osnovu Ugovora o izmjeni i dopuni i pristupanju Srednjoevropskom ugovoru o slobodnoj trgovini (CEFTA).

¹² Rizici izloženosti BiH poljoprivrednih proizvoda velikoj konkurenciji iz EU mogu se donekle ublažiti podsticajnim fondovima, koji bi se u BiH trebali formirati za najvažnije poljoprivredne proizvode. Osim toga, može se računati i na

Ni u Republici Srpskoj stanje nije mnogo bolje od onog na nivou BiH. Naime, uz uvoz od gotovo 260 miliona KM i izvoz manji od 50 miliona KM, ostvarena pokrivenost uvoza izvozom iznosi tek 18,70% (vidjeti **tabelu 3**, detaljnije **tabela 3a** u **Aneksu 1**).

Uvoz proizvoda agrokompleska RS čini manje od 30% ukupnog uvoza tih proizvoda u BiH, dok u izvozu BiH Republika Srpska u ovoj sferi učestvuje sa oko 40%. Međutim, na stanje u poljoprivrednom sektoru u RS u jednakoj (pa i većoj) mjeri utiče i obim spoljnotrgovinske razmjene drugog BiH entiteta, te je potrebno veću pažnju posvećivati odlukama Savjeta ministara BiH i drugih državnih i institucija iz Federacije BiH koje mogu imati uticaj na agro-sektor u cijeloj zemlji¹³.

Tabela 3: Spoljnotrgovinska razmjena - proizvodi agrokompleska (tar. br. 01 - 24) – RS

Godina	Uvoz	Izvoz	Obim	Izv/Uv
2002	474.918.210	34.889.682	509.807.891	7,35%
2003	560.010.211	54.188.633	614.198.844	9,68%
2004	635.537.423	63.626.953	699.164.376	10,01%
2005	575.418.755	94.525.376	669.944.131	16,43%
2006*	258.384.804	48.323.267	306.708.071	18,70%

* 2006. g. obuhvata period od 1. do 6. mjeseca

Stanje u spoljnotrgovinskoj razmjeni proizvoda agrokompleska, gdje se samo potvrđuje uvozna zavisnost zemlje, ne smije se sagledavati bez posebnog osvrta na zemlje u okruženju. Iako je BiH potpisala Ugovor o slobodnoj trgovini sa osam zemalja, može se primijetiti da oko 90% razmjene proizvoda agrokompleska sa potpisnicama Ugovora ide preko Hrvatske i Srbije i Crne Gore (87,96% u

otvaranje različitih finansijskih instrumenata EU za BiH; naime, na zajedničku politiku EU ide oko 45% evropskog budžeta, a sama oblast je definisana sa gotovo 50% zakonodavstva EU.

¹³ Primjera radi, neadekvatno utvrđene kvote za uvoz mesa, odnosno stoke i mesnih prerađevina, kao posljedicu su imale snažan udar na ionako oslabljen stočni fond zemlje. Inače, stočni fond u BiH je, prema nekim izvorima, za 50% manji od prijeratnog, što je znatno umanjilo domaću proizvodnju mesa i mlijeka i otvorilo vrata uvozu (pored toga, u ovom i drugim segmentima javlja se neloyalna konkurencija; npr. damping).

uvozu i 90,15% u izvozu)¹⁴. Drugačije gledano, naša zemlja gotovo 50% proizvoda agrokomplesa uvozi iz ove dvije zemlje (48,89%). S druge strane, u njih ide 65,43% svih izvoznih proizvoda ovog sektora, što nije zanemarivo (vidjeti **tabelu 2b** u **Aneksu 1**). Na prvi pogled djeluje da BiH ima određenu korist od Ugovora o slobodnoj trgovini, ali možda je važnije pitanje kolika je cijena te koristi, odnosno, da li Ugovor Bosni i Hercegovini i njenim entitetima donosi više prednosti ili ih dovodi u podređeni, ovisnički položaj u odnosu na pomenute zemlje. To se, pak, pitanje ne može izbjeći ako se uzme u obzir pokrivenost uvoza izvozom u razmjeni sa Hrvatskom i Srbijom i Crnom Gorom od 16,91% na nivou BiH.

U Republici Srpskoj stanje nije mnogo drugačije. Od ukupnog uvoza proizvoda agrokomplesa RS glavnina ide iz Srbije i Crne Gore i Hrvatske (57,28%). S druge strane, RS u te dvije zemlje plasira 67,93% proizvoda agrokomplesa namjenjenih izvozu (vidjeti **tabelu 3b** i **3c** u **Aneksu 1**), što rezultira u zabrinjavajuće niskoj prosječnoj pokrivenosti uvoza izvozom za ove dvije zemlje od 22,18% (nešto više u odnosu na prosječnu pokrivenost uvoza izvozom u agrokomplesu RS od 18,70%).

Strukturno posmatrano, u uvozu u agrokomplesu dominiraju četiri grupe proizvoda. To su žita i proizvodi od žita (20% ukupnog uvoza), šećer, prerađevine i med, pića i stočna hrana. Ovakva uvozna struktura implicira nizak životni standard i ubjedljivu zastupljenost izvora tzv. jeftinih kalorija (žita, šećer). S druge strane, u izvozu se primjećuje dominantnost jedne grupe. Naime, povrće i voće i prerađevine od njih čine 40% ukupnog izvoza, zatim sa gotovo podjednakim udjelom duvan i prerađevine od duvana i žita i proizvodi od žita (što zajedno sa voćem i povrćem čini oko 70% izvoza), dok svi ostali proizvodi formiraju 30% ukupnog izvoza. Zanimljivo je da stočni proizvodi gotovo da ne učestvuju u izvozu. Istovremeno, ovi proizvodi imaju solidnu dinamiku u svjetskim okvirima. Revitalizacija poljoprivrednog izvoza RS nije moguća ako se ne poveća udio stočarstva u ukupnom izvozu. Stoga bi trebalo predvidjeti i izvozne podsticaje za junad, juneće, jagnjeće i brojlersko meso, gdje, sa različitim ponderom, postoje izvjesni izvozni izgledi najprije na tržištu EU¹⁵.

Uvozne potrebe RS su znatne i, reklo bi se, dugoročnog karaktera, pogotovo kada je riječ o nekim strateškim proizvodima iz grupe žita i industrijskih kultura. Opet, poljoprivredni proizvodi sa gledišta uvozne zaštite mogu se, grubo, podijeliti u dvije grupe. U prvu spadaju proizvodi gdje je uvozna zavisnost isključiva ili velika. Drugu grupu formiraju proizvodi čiji se porast proizvodnje može očekivati sa daljom normalizacijom ekonomskih i političkih okolnosti.

¹⁴ I kad je riječ o ukupnom uvozu i izvozu, zavisnost od susjednih zemalja je očigledna. Hrvatska i Srbija i Crna Gora sa preko 90% učešća u uvozu iz zemalja potpisnica Ugovora o slobodnoj trgovini i dalje prednjače pred ostalim potpisnicama. S druge strane, BiH izvozi preko 94% proizvoda (obuhvaćenih Ugovorom) upravo u te dvije zemlje. Ovo relativno stanje i ne bi tako loše izgledalo, da se zanemari činjenica da je uvoz iz tih zemalja gotovo tri puta veći od izvoza u te dvije zemlje.

¹⁵ Ovdje na umu treba imati u vidu i postojanje ograničenja za podsticaj izvoza definisanim u raznim sporazumima o slobodnoj trgovini. Isto se odnosi i na određene zaštitne mjere u uvozu.

Prva grupa može se, opet, podijeliti na tri podgrupe. U prvu spadaju tzv. nekompetitivni (nekonkurentski) proizvodi (kafa, čaj, začini, južno voće). U drugu spadaju komponente za stočnu hranu (riblje brašno, uljane pogače), dok treću grupu čine sirovine za tekstilnu industriju (pamuk, vuna). Uzimajući u obzir konkretnu situaciju najviši iznos carina trebalo bi koristiti kod tzv. nekompetitivnih proizvoda od kojih se jedan dio može tretirati kao potrošnja koja nije egzistencijalno potrebna. Ujedno, to bi omogućilo formiranje veće količine budžetskih sredstava za podsticaje. Kod stočne hrane nivo carina treba da bude nizak kako bi se smanjili troškovi proizvodnje. Slično važi i za pamuk i vunu. Drugu grupu bi trebalo štiti relativno visokim carinama a, po potrebi, kod nekih proizvoda i sezonskim opterećenjima. Naime, postojeći potencijali mogu da u znatnoj meri omoguće relativno visok stepen samodovoljnosti, sem kod industrijskih kultura, pa bi pretjerana liberalizacija tržišta i odustajanje od uvoznih barijera bio nerazuman potez.

Sa stanovišta unutrašnjeg tržišta treba istaći da će RS u prvom periodu realizacije Strategije zadržati uvoz određenih količina roba, prije svega pšenice, industrijskog bilja i stočne hrane, dok će u drugom periodu realizacije ovog dokumenta, pored zadovoljenja vlastitih potreba, obezbjeđivati određene količine i za izvoz.

Republika Srpska ima izrazito suficitarnu proizvodnju kod krompira, jednog dijela svježeg povrća i voća. Njeni izraziti deficiti su kod industrijskih kultura – ulja i šećera. Ovakva struktura poljoprivredne proizvodnje implicira i modalitete buduće agrarne politike.

Jedna razumna politika bila bi, dakle, održavanje proizvodnje pšenice i mlijeka na nivou potreba domaćeg tržišta, dok bi težište u izvozu morali imati proizvodi više faze obrade, prerađevine voća, povrća, mesa, mlijeka i konditorski proizvodi, povrće i voće, junad, juneće meso, jagnjad, ljekovito bilje i šumski plodovi i pčelinji proizvodi. Međutim, ostala bi trajna uvozna zavisnost kod šećera i ulja, ukoliko se ne pokrenu kapaciteti za preradu (šećerana i uljara, mada je uljara u fazi revitalizacije).

B.3. ANALIZA SPOLJNOTRGOVINSKE POLITIKE U OBLASTI POLJOPRIVREDE

Šta konkretno znače ovi podaci o spoljnotrgovinskoj razmjeni u ovom sektoru? Znače ili da Republika Srpska, pa i BiH, nemaju dovoljan kapacitet ni da pokriju domaće tržište (s obzirom na veličinu uvoza), a kamoli da izvoze, i/ili da zemlja iz nekog razloga ne uspijeva afirmisati svoje proizvode ni na domaćem ni na stranim tržištima. Imajući u vidu ranije rečeno, biće da se radi o zadnjem. Uvid u ovakvo stanje u agrokompleksu – uvozna zavisnost, nedovoljna pokrivenost uvoza izvozom (koja se, doduše, vrlo sporo popravlja), sve oštrija konkurencija stranih proizvoda na BiH tržištu, vancarinski sistemi zaštite, certificiranja i atestiranja domaćih proizvoda, koji i dalje predstavljaju

ograničavajuće uslove za izvoznike BiH – neminovno nas vodi do zaključka da se pristup svih privrednih aktera ovom sektoru mora drastično promijeniti. Osim što treba raditi na povećanju konkurentnosti BiH proizvoda kako na domaćem, tako i na stranom tržištu, neophodno je i preispitati određene odluke, kojima se definišu mjesto i uloga BiH i njenih entiteta u razmjeni sa određenim zemljama-*partnerima*, te na odgovarajući način obezbijediti podsticaj domaćoj proizvodnji i izvozu (pod uslovom da se podržavaju razvoj i konkurentnost, a ne bezizgledni opstanak po svaku cijenu).

U popravljajući situaciju u agrokompleksu preko poboljšanja spoljnotrgovinske razmjene neophodno je poći od imidža naše zemlje u inostranstvu. Naime, u raznoraznim susretima sa raznoraznim ljudima stalno se potvrđuje da o našoj zemlji ljudi van našeg neposrednog okruženja vrlo malo ili ništa ne znaju. Oni koji su donekle i upućeni u našu stvarnost uglavnom govore o prirodnim ljepotama naše zemlje i gostoprimstvu naših ljudi, no kad je riječ o ekonomskom aspektu vrlo se često spominju negativne konotacije poput rizika, korupcije, prekomplikovane administracije, male kupovne moći, nedostatne infrastrukture, pa i zagađenja uzrokovanih proteklom ratom, itd. Ima, doduše, i onih koji vrlo često kažu da su prilikom posjete našoj zemlji shvatili da je stanje ipak bolje od onog što su zamišljali, što puno govori o tome da se konstantna govorkanja o potrebi izgradnje domaćeg branda i pretvore u neke konkretne korake. Za svakog od nas, ponaosob, to znači aktivno uključivanje u svaki proces, koji će doprinijeti izgradnji boljeg imidža naše zemlje ne samo u svijetu već i kod nas. To znači da moramo raditi tako da iza svega što učinimo možemo stajati uspravno, reći da smo to odradili na najefikasniji mogući način, da smo iskoristili sve resurse, koji su nam bili na raspolaganju, da smo ponudili kvalitet, jer je to ono što se kod nas nudi¹⁶.

Kvalitet je, slažu se mnogi, jedan od najvećih problema s kojim se susrećemo, i to kako stvarni tako i percipirani. Uz vrlo često negativan imidž, koji ide uz BiH (pa se preslikava i na njene entitete), gotovo uvijek ide i percepcija da proizvodi iz BiH nisu dovoljno dobri, dovoljno testirani, dovoljno kvalitetni da ispune zahtjeve kupaca. U nekim slučajevima ne radi se samo o percepciji, već i o stvarnom stanju. Nerijetki su proizvođači, koji su zainteresovani za brzo sticanje profita i koji nemaju dugoročnu strategiju razvoja – da je imaju sigurno bi shvatili da jednom kupljen loš proizvod neće biti kupljen i drugi put. A da je upravo dugoročnost vrlo bitna, govore nam iskustva brojnih razvijenijih zemalja. Jedan od najvažnijih kriterija, koji mnogi imaju u vidu, kada ocjenjuju mogućnost ulaganja u neku zemlju, jeste upravo mogućnost kvalitetne dugoročne saradnje sa preduzećima u toj zemlji.

Jedan od načina da se proizvođači nekako i primoraju da proizvode i nude kvalitet, jesu testovi izvoznih proizvoda. Testiranja bi trebala biti rigorozna i u slučaju da se nađe proizvod a da ne ispunjava

¹⁶ Kada se u poslijeratnom Japanu, prije 40-50 godina, kada su japanski proizvodi važili su za nekvalitetne i ljudi ih nisu rado kupovali ni u Japanu, a kamoli van zemlje, shvatilo da brz i dugoročni oporavak zemlje zavisi upravo od kvaliteta, i država i stanovništvo su se aktivno uključili u njegovo poboljšanje i gradnju japanskog brenda.

odgovarajuće kriterije, pošiljka bi bila vraćena. Možda je to drastična i skupa mjera, no bilo bi mnogo skuplje kada bi cjelokupan imidž, koji se gradi, bio narušen jednim lošim proizvodom. Našoj zemlji ne nedostaje stručnih ljudi, koji bi to mogli činiti; naprotiv. Umjesto toga čini se da za sada ne postoji volja da se tako nešto sprovede. Osim toga, takva testiranja koštaju, a zemlja ne obiluje raspoloživim novcem. Osim testiranja izvoznih, neophodno je testirati i uvozne proizvode (ko će ozbiljno shvatiti da zemlja insistira na kvalitetu, ako sama sebe neće zaštititi od nekvalitetnih proizvoda). Imperativ je, dakle, izgraditi ili staviti u funkciju postojeće laboratorije za testiranje proizvoda¹⁷.

Za provjeru, odnosno potvrdu kvaliteta određenog proizvoda može se pribjeći certificiranju. Pošto BiH (pa ni RS) u biti nema razvijene i u svijetu priznate standarde kvaliteta, primorani smo uložiti velike napore u primjenu standarda zemalja u koje izvozimo, jer je to preduslov samog izvoza. S obzirom da nam je cilj u što skorije vrijeme postati dio EU, to znači da će nam strogo poštovanje EU standarda svima postati neminovnim. Osim što iziskuje mnogo truda u primjeni, ispunjavanje određenih standarda je i skupo, pa ga proizvođači (kako u poljoprivredi tako i drugim privrednim oblastima) vrlo često nastoje izbjeći. Na nama je da edukujemo jedni druge, pa i krajnjeg domaćeg potrošača (kako bi se insistiralo na tome da se, pored kvalitetnog domaćeg proizvoda, na tržište dozvoli ulazak samo standardizovanih stranih proizvoda), o nužnosti njihovog ispunjavanja i koristima, koje će im to donijeti. Što ranije dovedemo kvalitet na odgovarajući nivo, što ranije izgradimo svijest da naš proizvod mora biti kvalitetan, to ćemo prije doprinijeti njegovoj afirmaciji kako u zemlji tako i van nje.

Imajući u vidu sve navedeno, nužno je adekvatnu pažnju posvetiti efikasnom razvoju i korištenju domaćih resursa, kojima bi RS mogla sebi stvoriti komparativnu prednost kako na domaćem, tako i na stranim tržištima, uz stalno povećanje stepena pokrivenosti uvoza izvozom. Osim toga, treba imati na umu da uvoz i izvoz BiH i RS, kako poljoprivrednih tako i svih drugih proizvoda i usluga, predstavljaju samo jednu komponentu privrednog djelovanja naše zemlje. Samim tim spoljnotrgovinsku politiku treba planirati i sprovoditi u skladu sa širom razvojnom politikom entiteta i zemlje u cjelini. Sagledavanje stvarne situacije u cijeloj zemlji, svim sektorima privrede, kao i svih njenih komponenti na osnovu podataka, koji se mogu potvrditi, svakako predstavlja prvi korak u nastojanjima da se Republika Srpska i BiH povedu na put ka prosperitetu.

B.4. POLITIKA CIJENA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

Jedno od najosjetljivijih pitanja sa kojim se susreće sektor poljoprivrede je, svakako, politika cijena i zaštita domaće proizvodnje. Ima shvatanja da u mnogim proizvodnjama nekonkurentnu domaću

¹⁷ Na ovaj način drastično bi se smanjio i rizik od pojave raznih zaraznih bolesti.

proizvodnju ne bi trebalo stavljati u konkurentsku utakmicu nego bi je trebalo štiti, prije svega, carinskim barijerama, što bi podrazumijevalo izolaciju zemlje i neučlanjenje u WTO i nepristupanje EU, a kao krajnji rezultat i daljnji udar na budžet potrošača. Prvi zadatak poljoprivrede BiH, kao i RS, jeste prihvatanje međunarodnih sporazuma, koji će imati za cilj sigurnost u ulaganjima, definisanje jasne agrarne politike i integraciju u tržište EU.

Ostvarivanje politike cijena u oblasti poljoprivrede na osnovu sadašnjih rješenja, prakse i iskustva najrazvijenijih agrarnih zemalja zasniva se, u osnovi, na dva stava:

- cijene poljoprivrednih proizvoda obrazuju se na tržištu slobodno, uz usmjeravanje i izvjesno ograničavanje samo ekonomskim, a ne administrativnim instrumentima,
- podrška ostvarivanju principa slobodnih cijena i potrebe zaštite proizvođača od visokog rizika sezonskih kolebanja, bilo da se radi o proizvodnji ili cijenama, uspostavlja se sistemom «posebnih oblika zaštitnih cijena», za (samo) propisane poljoprivredno-prehrambene proizvode, neposredno vezane za sistem agrarnih rezervi i izvozno-uvoznu politiku.

Nivo zaštite proizvođača (poljoprivrede i dohotka), opredjeljivaće kriterij za utvrđivanje visine cijena. Zapravo, polazi se od principa da visina propisane cijene robnim proizvođačima obezbjeđuje pokrivanje objektivno uslovljenih troškova za ostvarenu odgovarajuću produktivnost. Zaštitne cijene kao i dopunske oblike cijena utvrđuje Vlada RS na prijedlog Ministarstava poljoprivrede, koji ono priprema u saradnji sa Ministarstvom unutrašnje i spoljne trgovine i Ministarstvom finansija. Prijedlog za utvrđivanje visine garantovane i orijentacione cijene, odnosno minimalne izvozne ili prag cijene, nadležna Ministarstva pripremaju uz širok stepen saradnje sa komorama (Spoljnotrgovinskom, entitetskim i regionalnim komorama), asocijacijama i udruženjima proizvođača i prerađivača te Direkcijom za robne rezerve. Konačan prijedlog se potom prosljeđuje za odlučivanje na sjednici Vlade.

Posebni oblici zaštitnih cijena se utvrđuju najmanje 30 dana prije početka svake naredne ekonomske godine za biljne proizvode, odnosno kalendarske godine za stočarske proizvode.

Pšenica predstavlja osnovni proizvod za kojeg se garantovana cijena utvrđuje i objavljuje prije početka jesenje sjetve, a najkasnije do 15 septembra tekuće za narednu godinu. Sa propisivanjem garantovane cijene za pšenicu, objavljuje se i prijedlog visine garantovanih cijena za ostale proizvode, prema ranije utvrđenoj listi proizvoda za koje se propisuju garantovane cijene, s tim što će Vlada do kraja februara, odnosno prije početka proljetne sjetve, definitivno potvrditi nivo. Prateći proizvodnju i stanje na tržištu, a u zavisnosti od promjene elemenata na osnovu kojih je utvrđena zaštitna cijena, kao i dopunski oblici cijena, nadležni organi mogu predložiti određena usklađivanja i korekcije nivoa cijena u toku ekonomske (budžetske) godine, pred žetvu, pred berbu, a za stočarske proizvode tromjesečno.

Treba imati u vidu da tržište BiH mora biti jedinstveno, pa se stoga i svi mehanizmi za utvrđivanje različitih oblika cijena i njihova funkcija, moraju odnositi na BiH kao cjelinu. Međutim, ako se

imaju u vidu različiti polazni interesi entiteta (RS je posebno zainteresovana za sektor poljoprivrede), nužno je da se u RS što ranije definiše prijedlog mehanizama koji se odnose na tržište i cijene i u saradnji sa organima BiH osigura njihovo donošenje.

B.5. POLITIKA INTEGRALNOG RURALNOG RAZVOJA

Ruralna politika se bavi ostvarivanjem ciljeva za ruralna područja i obuhvata širok diapazon različitih socio-ekonomskih aktivnosti. Ruralnom ekonomijom u RS dominira poljoprivredna aktivnost, sem određenih oblasti koje teže da se transformišu u suburbana područja. Međutim, ruralna ekonomija nikada nije samo poljoprivreda. Ona, u stvari, predstavlja mrežu ekonomskih aktivnosti koje pokrivaju sela, naseljena mjesta, a mogu da uključe i gradove. Ruralna ekonomija se, poput nacionalne ekonomije, bavi najrazličitijim pitanjima poput obezbjeđenja puteva, obrazovanja, komunikacija, zdravlja, životne sredine, prodavnica maloprodaje, banaka, elektro i vodoinstalaterskih usluga, profesionalnih usluga (advokata i računovođa), proizvodnih kapaciteta i drugo. Prema tome, problemi ruralne ekonomije su drugačiji od problema poljoprivrede, kao što su i rješenja različita. Veza između oblasti navedene dvije politike je u tome da postizanje ciljeva u jednoj oblasti u velikoj mjeri zavisi od uspjeha u drugoj oblasti.

Od 2000. godine politika ruralnog razvoja u EU ima isti status sa ostalim politikama u okviru Zajedničke poljoprivredne politike, kao *drugi temeljni stub*. Ruralni razvoj u EU se vidi i kao sredstvo kanalisanja sredstava u poljoprivredni sektor, dijelom da bi se izbjegla ograničenja za podršku farmama, što nameće članstvo u WTO, a dijelom da bi se pomoglo poljoprivrednicima da unesu raznolikost u obezbjeđivanju prihoda osim prihoda od poljoprivrede.

Seoska područja su najzastupljeniji prostori u RS. Njihova predominantnost u ukupnoj teritoriji čini RS pretežno ruralnim prostorom. Stepem razvoja pojedinih regija u RS prouzrokovao je i razlike u stepenu razvijenosti seoskih teritorija u okviru tih regija. Ruralna politika bi trebala da pomogne da se sredstva namijenjena podršci razvoju sela usmjere u perspektivne ekonomske aktivnosti i to kroz podršku lokalnoj inicijativi za koje postoje pozitivni tržišni signali.

Dosadašnja iskustva pokazuju da efektivne politike integralnog ruralnog razvoja uključuju elemente «od vrha prema dole» i odozdo prema vrhu. Posebna je uloga MPŠV da u saradnji sa drugim ministarstvima utvrdi opšti okvir integralnog ruralnog razvoja i da obezbijedi da je integralni ruralni razvoj (IRR) u skladu sa zaštitom okoline (od vrha prema dole). Međutim, važna je uloga i samih lokalnih zajednica u identifikovanju sopstvenih prioriteta za razvoj koji bi se uključili u IRR (od dole prema vrhu).

RS do sada nije imala ozbiljnijih istraživanja koja bi mogla da utvrde stanje sela i da na adekvatan način odgovore na pitanje relativnih odnosa u razvijenosti seoskih područja. Stoga bilo nužno pristupiti projektovanju dinamike koncepta IRR. Međutim, različita ruralna područja imaju različite ekonomske i fizičke karakteristike, tako da nije moguće dati preporuke koje će pokriti sva područja. Date preporuke treba da budu dio nacionalnog programa, kao i lokalnih planova za razvoj sela koji treba da slijede nakon usvajanja strategije IRR. U tom smislu Vlada i njena Ministarstva treba da ustanove osnovne principe politike i njenog finansiranja, prioritete i korake ka njenom ostvarivanju, dok bi detaljan razvoj i sprovođenje trebalo prepustiti lokalnoj i regionalnoj samoupravi.

Strategija razvoja poljoprivrede definiše sljedeće korake u pravcu sprovođenja politike integralnog ruralnog razvoja:

- donijeti zakon o integralnom ruralnom razvoju uz prethodno postizanje političkog konsensusa o potrebi donošenja ovakvog dokumenta,
- izraditi projekat integralnog ruralnog razvoja sa težištem na njegovom finansiranju i kandidovati ga kod IBRD/EBRD, a polazeći od Strategije razvoja poljoprivrede RS u kojoj se definišu ciljevi ruralnog i ukupnog razvoja agrarne privrede,
- formirati agenciju za ruralni razvoj,
- podrška ruralnom razvoju treba da se odvija putem podrške ekonomski atraktivnim programima nastalim na nivou lokalne zajednice i definisanim od strane ruralnih sredina, kao i da bude inicirana odozgo, putem promocije i razmjene dobrih primjera i praksi sa sličnim rejonima; prioritet u podršci dati onim područjima, lokalnim samoupravama koje donesu akcioni plan za ruralni razvoj, a na osnovu Strategije IRR RS i BiH,
- uraditi kategorizaciju po EU modelu o manje povoljnim područjima (Less Favourable Area) za proizvodnju,
- donijeti zakonska akta kao podršku za primjenu koncepta IRR, koje treba da pripremi Vlada; međutim, bilo bi uputno da se cjelokupna materija vezana za IRR donese na nivou BiH.

C. ZAKONSKA REGULATIVA U OBLASTI POLJOPRIVREDE

C.1. PROPISI NA DRŽAVNOM NIVOU KOJI SU NA SNAZI

Zakon o veterinarstvu BiH, usvojen 2002. godine.

Ovaj Zakon je prvi i važan korak naprijed u poboljšanju kvaliteta i efikasnosti veterinarske kontrole u BiH. On određuje organe nadležne za njegovo sprovođenje, upravne zadatke, ovlašćuje MVTEO da u saradnji sa entiteskim ministarstvima te Ministarstvom Brčko Distrikta (BD) izdaje podzakonske propise predviđene ovim Zakonom, te obavezuje entitete da usklade svoje zakone o veterinarstvu sa državnim. Na ovaj način, Zakon po prvi put daje mogućnost da se u poljoprivrednom sektoru u BiH uspostavi jednaka pravna situacija za čitavu BiH, što će biti jedna od pretpostavki za dalju harmonizaciju sa veterinarskim standardima EU. Većinu izvršnih funkcija koje su rezultat ovog (državnog) Zakona moraju izvršavati entiteti i BD. S ciljem harmonizacije veterinarskog sistema u oba entiteta i BD u BiH sa veterinarskim sistemom u EU, BiH je 2002. godine usvojila državni Zakon o veterinarstvu i osnovala Ured za veterinarstvo kao centralnu veterinarsku instituciju. Od samog početka implementacija Zakona o veterinarstvu je nailazila na poteškoće i funkcionisala je vrlo sporo, najviše zbog nedostatka koordinacije i razmjene informacija sa veterinarskim sektorima u entitetima. Kao rezultat toga, Savjet ministara je uspostavio Radnu grupu kao privremeno tijelo, kako bi se olakšala implementacija Zakona. Njen osnovni zadatak je da obezbijedi implementaciju propisa u veterinarskom sektoru u BiH, sa fokusom na poboljšanje sistema veterinarske inspekcije na svim administrativnim nivoima. S tim u vezi, i u dogovoru sa oba entiteta i Brčko Distrikom, Savjet ministara je usvojio i odluku prema kojoj Ured za veterinarstvo preuzima kontrolu nad graničnom veterinarskom inspekcijom. Na osnovu Zakona o veterinarstvu i Zakona o spoljnotrgovinskoj politici, usvojen je niz podzakonskih akata¹⁸.

BiH Zakon o zaštiti zdravlja bilja, usvojen 2003. godine.

Ovaj zakon reguliše zdravlje bilja i posebno uključuje mjere i obaveze u vezi sa suzbijanjem, širenjem i iskorjenjavanjem organizama štetnih za bilje, sistem razmjene podataka i informacija, javne usluge u vezi zdravlje bilja, itd. On definiše nadležnosti na nivou države BiH, Uprave za zaštitu bilja, kao i nadležnosti na nivou entiteta i Brčko Distrikta. Ovo je prvi korak u regulisanju fitosanitarnih pitanja. Jedinstvenim Zakonom o mineralnim đubrivima, Zakonom o fitofarmaceutskim substancama, Zakonom o sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednog bilja i Zakonom o zaštiti novih biljnih sorti na nivou BiH potrebno je urediti ove oblasti kako bi se ispunili uslovi za nesmetani međunarodni promet.

Zakon o kontroli kvaliteta određenih proizvoda pri uvozu i izvozu, usvojen 2003. godine.

Ovim se definiše lista proizvoda koji moraju biti podvrgnuti nadzoru kvaliteta, autorizovane institucije za vršenje kontrole kvaliteta i generalno uslovi saradnje sa MVTEO u vezi sa tim.

Zakon o konkurenciji BiH, usvojen 2001. godine.

Na osnovu Zakona, kompetentna tijela ovlaštena za implementaciju tržišne konkurencije su Konkurencijsko vijeće i entitetski Uredi za zaštitu potrošača i konkurenciju. Konkurencijsko vijeće je jedno nezavisno tijelo čiji je osnovni zadatak da osigura primjenu ovog Zakona i da odluči da li postoji bilo koja vrsta zabranjene konkurencije u BiH.

¹⁸ Npr. Pravilnik o označavanju životinja i šemi kontrole u BiH, Procedure certificiranja za izvoz mesa i mesnih prerađevina, Odluka o praćenju residua određenih tvari u živim životinjama i u proizvodima životinjskog porijekla, Odluka o veterinarskoj svjedodžbi o zdravstvenom stanju životinja i pošiljaka životinjskog porijekla u unutrašnjem i međunarodnom prometu itd.

BiH Zakon o zaštiti potrošača, usvojen 2002. godine.

Ovaj Zakon naročito dolazi do izražaja u pregovorima o stabilizaciji i pridruživanju EU.

Opšti Zakon o zadrugama, usvojen u 2003. godini.

Zakon reguliše osnivanje i pravila zadruge, dobivanje i ukidanje statusa člana zadruge, zadružna tijela, sindikat, itd. (usvajanjem ovog Zakona su prestali važiti zakoni o zadrugama u RS i FBiH).

C.2. ZAKONSKA REGULATIVA U POLJOPRIVREDI REPUBLIKE SRPSKE

Zakoni na snazi:

Zakon o poljoprivredi («Sl. list RS», br. 01-892/06)

Zakon uređuje ciljeve i mjere poljoprivredne politike, korisnike prava, porodična poljoprivredna gazdinstva, institucionalnu podršku u poljoprivredi, vođenje registra, praćenje i izvještavanje u poljoprivredi, te upravni i inspeksijski nadzor.

Zakon o stočarstvu

Zakon reguliše proizvodnju i uzgoj kvalitetne uzgojne stoke, oplodnju, trgovinu, higijenske uslove uzgoja, kvalitet stočne hrane i proizvoda životinjskog porijekla, i druga pitanja od značaja za stočarstvo.

Zakon o poljoprivrednom zemljištu («Sl. list RS», br. 14/04, 49/04)

Zakon reguliše zaštitu, korištenje, poboljšanje i regulativu poljoprivrednog zemljišta, prodaju i najam, agrarne radnje i zajedniče pašnjake.

Zakon o zaštiti bilja («Sl. list RS», br. 13/97)

Ovaj Zakon reguliše zaštitu bilja od bolesti, štetočina i korova, kontrolu zdravlja bilja u domaćoj i spoljnoj trgovini, trgovinu sredstvima za zaštitu bilja i obezbjeđenje finansijskih sredstava za to.

Zakon o sjemenu i sadnom materijalu («Sl. list RS», br. 13/97)

Ovaj Zakon određuje uslove proizvodnje, trgovine, korištenja i finalne prerade sjemena i sadnog materijala u poljoprivredi i šumarstvu.

Zakon o mjerama za unapređenje stočarstva («Sl. list RS», br. 10/98)

Zakon reguliše stočarsku proizvodnju, uzgoj životinja i hrane za životinje, sjemena za oplodnju, proizvodnju i uvođenje novih vrsta stoke i pčela, proizvodnju peradi u inkubatorima, uzgoj pčela i administraciju mjera za unapređenje uzgoja stoke.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti životinja i veterinarskoj djelatnosti («Sl. list RS», br 11/95, 10/97, 52/01)

Ovaj Zakon mora biti usklađen sa Zakonom o veterinarstvu BiH.

Zakon o šumama («Sl. list RS», br. 66/03)

Reguliše zaštitu, unapređenje i iskorištavanje šuma i šumskog zemljišta; upravljanje i gazdovanje šumama se povjerava javnom preduzeću «Srpske šume».

Zakon o lovstvu («Sl. list RS», br. 4/02)

Zakon propisuje lov kao javnu djelatnost i sadrži mjere zaštite i uzgoja divljači i uređenje lovišta.

Zakon o vodama («Sl. list RS», br. 10/98, 51/01)

Zakon reguliše zaštitu voda, zaštitu od štetnog dejstva voda, iskorištavanje, upravljanje vodama, finansiranje i inspekciju.

Zakon o poljoprivrednoj inspekciji («Sl. list RS», br. 10/97)

Zakon reguliše inspeksijski nadzor nad izvršenjem Zakona i drugih propisa u poljoprivredi i proizvodnji, prometu i kvalitetu mineralnih đubriva. Inspeksijski nadzor vrši inspekcija Ministarstva poljoprivrede, opštinska i/ili gradska poljoprivredna inspekcija.

Zakon o obezbjeđenju i usmjeravanju sredstava za razvoj poljoprivrede i sela («Sl. list RS», br. 43/02, 44/02).

Zakon uspostavlja izvor finansiranja i korištenja sredstava za podršku razvoja poljoprivrede i sela kako bi se osigurala hrana za stanovništvo.

Zakon o veterinarskim lijekovima i veterinarsko-medicinskim proizvodima («Sl. list RS», br. 37/02)

Zakon reguliše proizvodnju, način ispitivanja, odobrenja za stavljanje u promet, obavještanje, registraciju i nadzor nad veterinarskim lijekovima i veterinarsko-medicinskim proizvodima.

Zakon o ribarstvu («Sl. list RS», br. 4/02)

Zakon reguliše gajenje, zaštitu, ribolov, promet i korištenje ribe i drugih ribarskih proizvoda.

Zakon o đubrivima i oplemenjivačima zemljišta («Sl. list RS», br. 35/04)

Zakon reguliše certifikaciju za proizvodnju, izvoz, uvoz i distribuciju đubriva, kontrolu djelatnosti đubrivima i inspeksijski nadzor.

Zakon o organskoj proizvodnji hrane («Sl. list RS», br. 75/04)

Zakon reguliše organsku proizvodnju hrane; odnosi se na proizvode deklarisanе ili koje se želi deklarirati kao organski proizvodi.

Nacrti legislative u proceduri u Vladi RS:

Nacrt zakona o genetski modifikovanim organizmima

Nacrt reguliše uslove za ograničeno korištenje, trgovinu i proizvodnju GMO.

Nedostajuća zakonska regulativa za poljoprivredu na nivou BiH predstavlja hendikep u regulisanju bitnih elemenata poljoprivredne proizvodnje, i to prava i obaveza kako poljoprivrednih proizvođača tako i institucija koje treba da ostvare preduslove za odvijanje poljoprivredne proizvodnje. Mjere agrarne politike koje se tiču tržišta mogu imati efekta samo ukoliko se donose na nivou države uzimajući u obzir jedinstveno tržište poljoprivrednih proizvoda. Iako se donošenje Zakona o poljoprivredi RS smatra korisnim¹⁹, on je ipak manjkav. Zakon se, naime, poziva na ciljeve agrarne politike ali ne definiše uslove sprovođenja mjera koje bi dovele do ostvarenja datih ciljeva.

¹⁹ Zakon se poziva na Strategiju poljoprivrede i propisuje donošenje bitnih propisa i pravilnika, Akcionog plana za sprovođenje strategije, kao i osnivanje bitnih tijela poput Savjeta za poljoprivredu i Komore agronoma.

D. ANALIZA STANJA I RAZVOJA AGRARNOG SEKTORA RS

RS raspolaže sa ukupnim zemljišnim površinama od 2.482.117 ha. U **tabeli 4** dat je strukturalni pregled poljoprivrednih površina od 1.240.628 ha:

Tabela 4: Poljoprivredno zemljište RS (u 000 ha)

Kategorija	Površina (u ha)	% (od ukupno)
a) oranice i bašte	588.711	47,3
b) voćnjaci	54.358	4,4
c) vinogradi	693	0,06
d) livade	236.922	19,1
<i>obrađivo zemljište</i>	<i>880.684</i>	<i>70,9</i>
e) pašnjaci	358.734	28,9
f) ribnjaci	3.630	0,29
g) rasadnici, vrbaci, površine pod cvijećem	580	0,05
UKUPNO (poljoprivredno zemljište)	1.243.628	100,0

Iz datih podataka se vidi da je učešće obradivih površina u ukupnim poljoprivrednim površinama 70,9%, dok je učešće oranica 47,3%. Međutim, učešće livada i pašnjaka u ukupnim poljoprivrednim površinama iznosi 48%, dok učešće livada u obradivim površinama iznosi 26,9%. Na jednog stanovnika RS dolazi 0,9 ha poljoprivredne površine, što je više nego u nekim zemalja razvijene poljoprivrede, ali je samo relativno dobro jer se ovdje ne uzimaju u obzir bonitetne klase zemljišta, kao ni drugi parametri. Od ukupnih površina koje se vode u zvaničnim dokumentima kao oranice i bašte, obrađivano je u ovom periodu 62%, dok je pod ugarima i neobrađenih oranica bilo 38%. Dakle, proizilazi da godišnje nije obrađivano oko 220.000 hektara zemljišta.

Poljoprivredni prostor RS se nalazi u vlasništvu 221.000 poljoprivrednih gazdinstava, što čini 53,88% ukupnog broja domaćinstava u RS. U okviru tih domaćinstava živi oko 800.000 stanovnika ili 57% cjelokupne populacije u RS. Jedno seosko domaćinstvo raspolaže sa 3,6 ha obradivog zemljišta, pri čemu veličina oraničnog prostora po jednom domaćinstvu iznosi samo 2,65 ha (u **tabeli 5** dat je pregled veličina posjeda poljoprivrednih gazdinstava u RS, dok je u **tabeli 6** naveden prikaz prosječnih veličina tih gazdinstava u RS, zemljama u okruženju te nekim drugim evropskim zemljama).

Na stepen racionalnog korištenja zemljišnih resursa ključan uticaj imaju vlasništvo nad zemljištem i veličina posjeda. Usitnjenost posjeda predstavlja jedan od osnovnih limitirajućih faktora razvoja poljoprivrede RS. Samo 14,5% proizvođača raspolaže posjedom od 5-10 ha, što je takođe mali posjed, dok svega 4% gazdinstava raspolaže zemljištem površine veće od 10 hektara.

Tabela 5: Veličina posjeda poljoprivrednih gazdinstava u RS

Veličina posjeda	Učešće u %
Do 1 ha	33,5
1 – 2 ha	18,5

2 – 5 ha	28,5
5 – 10 ha	14,5
Preko 10 ha	4,0
Prosječna veličina posjeda	3,6 ha

Tabela 6: Prosječna veličina poljoprivrednih posjeda u RS i zemljama u okruženju

Zemlja	Prosječna veličina farme (ha)
RS – BiH	3,6
Srbija	3,5
Grčka	3,6
Španija	10,7
EU 15	18,6
Holandija	20,1
Francuska	42,3
Danska	46,5
GBR	67,5
Slovenija	6,3
Hrvatska	3,0

Uprkos stalnim konstatacijama na svim nivoima da RS-BiH ima značajne resurse u oblasti poljoprivrede, do sada nije napravljena ni jedna ekspertska analiza koja bi dala egzaktnu sliku o stanju resursa i potencijalima poljoprivrede u RS. Razlog za to, prije svega, treba tražiti u činjenici da duži niz godina u BiH, a to znači i RS, nije vršen popis, što predstavlja veliki problem kod prikupljanja relevantnih podataka za izradu različitih analiza, studija, projekcija razvoja i tome slično. Otuda postoje značajne razlike u podacima između onih koje saopštava statistika i onih do kojih se dolazi putem (užih) istraživanja od strane domaćih i stranih stručnih krugova. Nepouzdanost podataka pravi veliku nevolju u radu na nizu projekata u poljoprivredi, a najupečatljiviji primjer su podaci o poljoprivrednom zemljištu, odnosno razlike između podataka statistike i podataka kojima raspolažu (i koje u svom radu koriste) stručni krugovi u RS.

D.1. BILNA PROIZVODNJA

Kada je riječ o sjetvenoj strukturi treba istaći da su najveće površine zasijane žitaricama, odnosno 236.556 ha, što čini cca 62% od ukupnih zasijanih površina ili 41% od ukupnih oraničnih površina. U isto vrijeme najmanje zasijanih površina je pod industrijskim biljem i to svega 1,6% od zasijanih površina, odnosno 1% od ukupnih oraničnih površina. Primjetan je neprekidan trend smanjivanja površina pod industrijskim biljem. Povrće je zasijavano na oko 11% od ukupnih zasijanih površina ili 6,9% oraničnih površina, sa dominantnim učešćem krompira, dok je krmno bilje uzgajano na

površini od 21% od ukupno zasijanih površina, ili 13,1% ukupnih oraničnih površina. Najviše je zasijavano višegodišnjim travama, djetelinama i smjesama.

Proizvodnja pšenice u RS odvija se na površini od 60.000 – 65.000 ha sa prosječnim prinosom od oko 3,0 t/ha i ukupnom proizvodnjom od 210.000 – 227.500 t. Međutim, ono što karakteriše ovu proizvodnju je veoma mala tržišnost, tako da oko 60% ostvarene proizvodnje proizvođači zadržavaju za svoje vlastite potrebe, koristeći je za različite namjene, a samo oko 40% proizvodnje dolazi na tržište. Tako se pojavljuje manjak pšenice za podmirenje potreba za ishranu stanovništva. RS ima velike potrebe za pšenicom i one iznose oko 175.000 t, ako se računa sa oko 1.400.000 stanovnika i potrošnju od 125 kg po stanovniku. Da bi se podmirile ukupne potrebe za pšenicom (pri tom računajući na domaće tržišne viškove), potrebno je da se uveze oko 90.000 t pšenice na godišnjem nivou, vodeći računa da su u strukturi uvoza sa 25% zastupljene kvalitetne pšenice u tipu poboljšivača jer se u našim agroekološkim uslovima proizvodnje takav kvalitet pšenice bez dodatnih ulaganja ne može postići. Osim proizvodnje merkantilne pšenice u RS postoji i sjemenska proizvodnja kojom se obezbjeđuje oko 20% od ukupnih potreba za sjemenom.

Proizvodnja kukuruza u RS predstavlja dominantnu proizvodnju u ukupnoj ratarskoj proizvodnji i ova kultura se uzgaja na površini od oko 145.000 ha, što čini 40% od ukupno zasijanih obradivih površina. Prosječno ostvaren prinos kukuruza po jedinici površine u posmatranom periodu iznosio je 3,8 t/ha, a ukupna proizvodnja iznosila je od 500.000 – 650.000 t zrna kukuruza. I kod ove proizvodnje se pojavljuje problem tržišnosti, jer veliki dio proizvodnje kukuruza proizvođači zadržavaju za svoje potrebe, a manji dio iznose na tržište. Zbog navedenih razloga pojavljuje se veliki manjak kukuruza na domaćem tržištu u količini od 250.000 – 350.000 t koji se uvozi iz različitih država i za što se odvajaju velika devizna sredstva. Kod proizvodnje kukuruza u novije vrijeme kod jednog broja proizvođača došlo je do velikog napretka u primjeni tehnologije proizvodnje kukuruza i zahvaljujući tome imamo proizvođače koji postižu velike prinose (preko 10 t/ha zrna kukuruza) i u potpunosti obezbjeđuju vlastitu hranu za stočarsku proizvodnju. Osim proizvodnje merkantilnog kukuruza u RS postoji proizvodnja sjemenskog kukuruza na površini od oko 250 ha sa ukupnom proizvodnjom od 500 t sjemena, što podmiruje 20% od ukupnih potreba za sjemenom.

Proizvodnja ječma, zobi, raži, tritikale, jare pšenice i heljde (izuzimajući ozimi ječam i tritikale) zastupljena je uglavnom u brdsko-planinskom području RS. Ovo područje s poljoprivrednog aspekta predstavlja teritorijalni kompleks sa mnogim specifičnostima i u mnogome se razlikuje od ravničarskog područja (uključujući socio-demografska kretanja stanovništva). Ovo područje karakterišu nepovoljni agroekološki i zemljišni uslovi, zbog kojih se na ovom području uspješno mogu gajiti samo jara žita.

Ukupne zasijane površine navedenih biljnih vrsta iznose oko 30.000 ha u RS, a među njima najveće površine zauzima ovas (zob) na 17.000 ha, zatim slijedi ječam sa oko 10.000 ha, te raž i

tritikale sa 3.000 ha. Treba istaći da su prosječni prinosi ovih biljnih vrsta dosta niski i kreću se od 2,0 – 3,0 t/ha, osim tritikala gdje je ostvaren prinos od 3,5 t/ha u prvoj (2004.) godini gajenja (u **tabeli 7** dat je pregled proizvodnje i prinosa određenih žitarica u RS). Proizvodi od ovih biljnih vrsta uglavnom se koriste kao koncentrovana hrana za stočarsku proizvodnju i za industrijske potrebe u proizvodnji piva i u pekarskoj proizvodnji. Ukupna proizvodnja ne podmiruje ni izbliza potrebe, čak ni u slučaju njenog dvostrukog povećanja. Osim navedenih biljnih vrsta u okviru proizvodnje jarih žita u narednom periodu treba uključiti i jaru pšenicu i heljdu koje su se u ranijem periodu proizvodile u brdsko-planinskom području a danas se ne proizvode.

Tabela 7: Površine i prinosi žitarica u RS prosjek 2000. do 2004.

Naziv kulture	Požete površine (ha)	Ukupna proizvodnja (u 000 t)	Prosječan prinos (t/ha)
pšenica	66,087	201,630	3.0
raž	2,315	5,589	2.4
ječam	11,444	31,457	2.7
ovas	18,960	43,036	2.3
kukuruz	146,211	553,756	3.8

IZVOR: RZS - RS

Proizvodnja soje kao veoma važne industrijske biljke je neopravdano zapostavljena u RS. Soja u posljednjih nekoliko godina u RS zauzima površinu od oko 3.000 ha i sa prinosom od 1,5 t/ha postiže se proizvodnja od 4.500 t, što je izuzetno malo u odnosu na potrebne količine u stočarskoj proizvodnji i prehrambenoj industriji. Soja je biljna vrsta koja ima široku upotrebnu vrijednost i nezamjenjiva je kao proteinska komponenta za spremanje stočne hrane, a njenom industrijskom preradom mogu se dobiti visokovrijedni proizvodi koji se mogu koristiti u različitim oblicima u ishrani ljudi. Ova biljna vrsta kao i ostale leguminoze značajno utiče na popravku plodnosti zemljišta i veoma je dobra kao predusjev za mnoge biljne vrste (u **tabeli 8** dat je prikaz ukupne proizvodnje i prinosa industrijskog bilja u RS).

Proizvodnja duvana u RS odvija se na površinama od oko 1.500 ha i veoma je rentabilna, ali je vezana za prerađivačku industriju duvana. RS ima povoljne agroekološke uslove na području Hercegovine za gajenje duvana visokog kvaliteta, koji se koristi za dobijanje cigareta visoke marke, a na ostalim područjima kao što su Posavina i dr. veoma uspješno se može proizvoditi duvan nižeg kvaliteta. Duvan je biljna vrsta koja se može gajiti i na zemljištima lošijih fizičko-hemijskih osobina kao što je zemljište tipa pseudoglej, gdje se može postići daleko veća profitabilnost nego sa drugim njivskim kulturama.

Proizvodnja suncokreta i uljane repice u posljednjih nekoliko godina u RS, više ima karakter veće eksperimentalne proizvodnje, jer se suncokret i uljana repica gaje na površini od oko 400 ha, dok je ranija proizvodnja bila mnogo veća. Do smanjenja proizvodnje, a u nekim godinama i prekida proizvodnje, došlo je zbog prestanka rada fabrike za preradu ulja u Brčkom. Obnovom rada ove fabrike

stvorene su sve pretpostavke za povećanje proizvodnje uljarica. Suncokret i uljana repica nemaju posebne zahtjeve prema zemljištu pa se mogu veoma uspješno proizvoditi na širem području RS.

Tabela 8: Površine i prinosi industrijskog bilja u RS prosjek 2000 – 2004.

Vrsta usjeva	Požete površine (ha)	Ukupna proizvodnja (u 000 t)	Prosječan prinos (t/ha)
suncokret	192	109	1.8
uljana repica	38	94	2.0
soja	2,845	4,658	1.7
duvan	1,484	2,029	1.4

Izvor: RZS - RS

Povrtlarska proizvodnja predstavlja najperspektivniji vid poljoprivredne proizvodnje u RS, koji u značajnoj mjeri može da kompenzira aktualnu situaciju po količini i kvalitetu (u **tabeli 9** dat je prikaz ukupne proizvodnje i prinosa povrtlarskih kultura u RS). Na povrće otpada samo oko 10% ukupno obrađenih površina, iako krompir predstavlja četvrtu kulturu po značaju u RS. Druge povrtne kulture se gaje u ravničarskim područjima, bliže gradskom tržištu i/ili prerađivačkim kapacitetima, a najzastupljeniji su paradajz, paprika, kupus, pasulj, luk i dr. Prinosi su niski (ako se porede sa zapadno-evropskim standardima). Međutim, i pored toga RS uvozi značajne količine povrća, prije svega iz Italije, Srbije i drugih zemalja. Osnovni problem za realizaciju velikih mogućnosti povrtlarske proizvodnje u RS jeste nedostatan organizovanje ove grupe proizvođača u kooperative. Pomoć državnih institucija u organizovanju i uvođenju u rad kooperativa, posebno u ovom sektoru, dala bi ključni podsticaj za razvoj ovog vida visokoprofitabilne poljoprivredne proizvodnje. Dobra savjetodavna služba u ovom sektoru bila bi ozbiljan podsticaj za brži razvoj.

Tabela 9: Površine i prinosi povrtlarskih kultura u RS prosjek 2000. do 2004.

Vrsta usjeva	Požete površine (ha)	Ukupna proizvodnja (u 000 t)	Prosječan prinos (t/ha)
krompir	18,287	162,251	9.0
luk crni	1,987	9,358	4.7
luk bijeli	1,009	3,914	3.9
kupus i kelj	2,792	28,779	10.4
paradajz	2,163	18,757	8.8
paprika	2,389	21,408	8.9
krastavac	1,523	9,167	5.9
lubenica	470	7,994	15.6

Izvor: RZS - RS

Proizvodnju kabaste stočne hrane, pored niskih prinosa koji se ostvaruju na sijanim i prirodnim travnjacima, karakterišu male površine pod krmnim biljem na oranicama, kao i niski prinosi i neadekvatno spremanje i čuvanje hrane. Prema podacima RZS RS raspolaže sa 358.734 ha pašnjaka i 236.922 ha livada, koji se neadekvatno ili uopšte ne koriste. Prinosi sa tih površina su lošeg kvaliteta i ekonomski neopravdani (u **tabeli 10** navedeni su prinosi krmnog bilja u RS), tako da bi se prije moglo

govoriti o rasipanju, a ne o korištenju značajnih prirodnih potencijala. Pored niza negativnih trendova u proizvodnji krme u RS treba istaći da se veoma malo koristi silaža i sjenaža i pored velikih mogućnosti koje postoje kada je ova proizvodnja u pitanju. Ako kukuruz posmatramo kao (krmnu) silažnu biljku koja se sije u prosjeku na oko 140.000 ha, onda je poražavajuća činjenica da se kukuruz za silažu u RS koristi 1-1,5%, dok se, na primjer, u Francuskoj silira 50%, a u nekim zemljama Zapadne Evrope i više. Svemu tome treba dodati i činjenicu da na nekim (manjim) dijelovima RS još uvijek postoji tradicionalni, nomadski način držanja stoke (ovce), što stvara brojne poteškoće. Prema tome, proizvodnja nedovoljnih količina nekvalitetne stočne hrane predstavlja limitirajući faktor razvoja stočarske proizvodnje, što je pogubno za razvoj poljoprivrede u cjelini.

Tabela 10: Površine i prinosi krmnog bilja u RS prosjek 2000. - 2004.

Vrsta usjeva	Požete površine (ha)	Ukupna proizvodnja (u 000 t)	Prosječan prinos (t/ha)
djetelina	36,426	131,784	3.6
lucerka	21,005	84,656	4.0
grahorica	379	997	2.6
stočna repa	1,073	12,359	11.0
stočni grašak	30	84	2.3
kukuruz za krmu	2,673	38,866	14.6
mješavina mahunarki i žita	553	1,574	3.1
mješavina trava i leguminoza	12,082	27,497	2.4

Izvor: RZS – RS

Iz podataka proizilazi jasan zaključak da je RS po ostvarenim prinosima gajenih ratarskih biljaka među zadnjim u Evropi. Pored spomenutih relativno povoljnih agroekoloških uslova RS ima nepovoljnu sjetvenu strukturu i niske prinose, kao i još uvijek nizak kvalitet proizvoda.

Voćarska proizvodnja zauzima površine od oko 50.000 ha i učestvuje u strukturi obradivog zemljišta sa 6,23%. U proizvodnji dominira šljiva sa oko 65% površina, dok jabuka i kruška učestvuju sa 23% i daju oko 33% proizvodnje voća. Osnovna karakteristika voćarske proizvodnje (najmanje 2/3 zasada) je njena ekstenzivnost, zastario sortiment, neadekvatna agrotehnika, posebno zaštita i drugo.

Prinos po stablu za jabuku, krušku, šljivu i breskvu pokazuje tendenciju pada. Kod jabuke, kruške i šljive najniži prinos zabilježen je u 2001. godini, dok je najniži prinos kod breskve u 2002. U narednom periodu trebalo bi veću pažnju posvetiti mogućnostima povećanja proizvodnje kruške, s obzirom na povoljne prirodne uslove i visoku potražnju, zatim jabuke i jagodičastog voća.

Međutim, voćarska proizvodnja u RS i BiH predstavlja jedan od najprofitabilnijih vidova poljoprivredne proizvodnje (ovo se odnosi na savremene zasade voća), a danas i jedan realni program ekonomske revitalizacije ruralnih područja (u **tabeli 11** navodi se prinos voća u RS, dok se u **tabeli 12** poredi prinos u RS i EU).

Tabela 11: Površine i prinosi voća u RS prosjek 2000 do 2004.

Naziv voća	Broj rodni stabala	Prinos po stablu (u kg)	Ukupan prinos (t)
jabuka	1,558,103	17.0	26,483
kruška	714,928	13.1	9,378
šljiva	5,760,366	11.1	63,828
breskva	61,772	6.8	414

Izvor: RZS – RS

Tabela 12: Pokazatelji razvijenosti voćarske proizvodnje u RS i EU 25

Kultura	Stanje u RS		Stanje u EU 25	
	Prosječni prinosi (t)	Broj sadnica/ha	Prosječni prinosi (t)	Broj sadnica/ha
jabuka	17,00	1.250	52,00	2.500 -3.700
šljiva	13,10	420	43,50	1.250 – 2.000
jagoda	7,00	30.000	28,00	50.000
malina	6,00	16.000	1,00	16.000

Izvor: RZS

Vinogradarska proizvodnja u RS je zanemarena i pored dobrih klimatskih i drugih prirodnih predispozicija na jugu i sjeverozapadu RS. Međutim, u posmatranom periodu uočljiv je trend laganog porasta vinogradarske proizvodnje. Kada se posmatra ukupna površina vinograda vidljivo je da se najveći dio nalazi u vlasništvu individualnog sektora. Do porasta udjela državnih subjekata u ukupnoj površini vinograda dolazi 2004. godine. Posmatranjem prinosa uočava se da je u posmatranim godinama učešće individualnog sektora preko 70%, kao i da je u 2004. došlo do smanjenja udjela državnih subjekata za oko 9%, a uzrok tome je podizanje novih zasada. Ista je situacija i kada se posmatra broj čokota koji se nalaze u individualnom vlasništvu i vlasništvu državnih subjekata (**tabela 13** daje prikaz prinosa grožđa u RS).

Tabela 13: Vinogradi i proizvodnja grožđa u RS prosjek 2000. - 2004.

Ukupna površina (ha)	Površina rodni vinograda (ha)	Ukupan broj čokota	Broj rodni čokota	Prinos po čokotu (kg)	Ukupna proizvodnja (t)
263.40	230	917,252	797,690	2.08	1,666.80

D.2. STOČARSKA PROIZVODNJA

Broj grla stoke i živine dominantan je u privatnom sektoru dok je zanemarljiv kod zadruga i državnih gazdinstava i ispod je 1% izuzev za ovce i perad (u **tabeli 14** prikazan je broj grla stoke po vrstama). Naime, u periodu tranzicije došlo je do devastiranja društvenog sektora, kako u primarnoj proizvodnji tako i u prehrambenoj industriji, kao i do nesnalaženja zadružnih organizacija koje su bile značajan faktor povezivanja individualnih proizvođača. U takvim uslovima ulogu glavnog proizvođača i

snabdjevača tržišta, dosta stihijski i neorganizovano, preuzela su individualna gazdinstva što se negativno odrazilo kako na proizvodnju, tako i na snabdijevanje poljoprivrednim proizvodima.

Tabela 14: Broj grla stoke po vrstama u RS (2000. – 2004. prosjek)

	Poljopriv. preduzeća i zemlj. zadruge	Individualna gazdinstva	Ukupno 100 %	Z. zadruge %	Gazdinstva %
goveda ukupno	2.043	210.454	212.497	0,96%	99,04%
krave i steone junice	894	156.929	157.823	0,57%	99,43%
ovce ukupno	4.741	379.578	384.319	1,23%	98,77%
ovce za priplod	2.618	279.454	282.072	0,93%	99,07%
svinje ukupno	3.239	489.744	492.983	0,66%	99,34%
krmače i suprasne nazimice	397	104.588	104.985	0,38%	99,62%
konji ukupno	102	16.031	16.133	0,63%	99,37%
kobile i ždrebne omice	52	5.314	5.366	0,97%	99,03%
perad	753.898	3.892.837	4.646.735	16,22%	83,78%
nosilice	111.115	1.412.846	1.523.961	7,29%	92,71%
koze	26	27.569	27.595	0,09%	99,91%
kunići	0	5.016	5.016	0,00%	100,00%
košnice pčela	620	90.051	90.671	0,68%	99,32%

Izvor: RZS - RS

Prosječna proizvodnost grla životinja u RS godišnje iznosi 2100 litara mlijeka po kravi, 45 kg mesa po kravi, 7,6 kg mesa po ovci, 67,4 litara mlijeka po ovci, 1,5 kg vune po ovci, 30 kg mesa po kozi, 210 litara mlijeka po kozi, 240 kg mesa po jednoj priplodnoj krmači, itd. Data proizvodnost (vidjeti **tabelu 15**) prosječno pojedinačnih grla daje sljedeću godišnju proizvodnju primarnih animalnih proizvoda u (t): mlijeka ukupno 274.013 (vidjeti **tabelu 16**), govedeg mesa 6.500, svinjskog mesa 19.250, ovčijeg mesa 2.750, živinskog mesa 6.700, ribe 3.200 i jaja u 000 kom 264.064.

Ako iskažemo vrijednost potrošnje per capita tada se dobija sljedeća slika: mlijeko 132 litra, goveđe meso 12 kg, svinjsko meso 8 kg, ovčije meso 2 kg i ukupno meso bez ribe 24,05 kg, dok proizvodnja ribe per capita iznosi 2,31 kg i jaja 180 komada. Iako izgleda da RS proizvodi relativno značajne količine mlijeka (187 lit. per capita), ipak se godišnje za uvoz mliječnih proizvoda izdvajaju značajna devizna sredstva.

Iz navedenih podataka jasno proizlazi da je ukupna proizvodnja mesa zajedno sa ribom samo 26,36 kg per capita, što predstavlja vrijednost, koja se može smatrati ispod minimuma, u čemu posebno zabrinjava izuzetno niska proizvodnja govedeg mesa po jednoj plotkinji (6,500.000 kg mesa : 143.000 priplodne krave = 45 kg mesa po jednoj kravi). Od približno 80.000 priplodnih krmača dobija se preko uzgojenih tovljenika samo 19.250 t mesa (240 kg mesa po jednoj plotkinji). Danas se u evropskim zemljama računa sa najmanje 1.800 kg mesa po jednoj prašenoj krmači godišnje. Sa proizvodnjom

2.750 t ovčijeg mesa godišnje proizlazi da se po jednoj plotkinji dobija samo 7,6 kg mesa godišnje.

Treba još istaći i to da meso peradi u ukupnoj strukturi mesa učestvuje sa 18%.

Tabela 15: Stočarska proizvodnja ostvarena u Republici Srpskoj (2000- 2004 prosjek)

Kategorija	Individualni sektor	Pravni subjekti	Ukupno	Prosjek
broj muženih krava u toku godine	131.332,00	697,00	132.029,00	
ukupno pomuženo kravljeg mlijeka	271.640.169,00	2.372.904,00	274.013.073,00	2.075,40
broj muženih ovaca u toku godine	76.532,00	0,00	76.532,00	
ukupno pomuženo ovčijeg mlijeka	5.156.349,00	0,00	5.156.349,00	67,40
broj muženih koza u toku godine	14.586,00	0,00	14.586,00	
ukupno pomuženo kozijeg mlijeka	3.062.516,00	0,00	3.062.516,00	210,00
broj ostrizanih ovaca u toku godine	306.760,00	3.081,00	309.841,00	
ukupno ostrizeno vune - neoprane	450.122,00	5.996,00	456.118,00	1,5
broj koka nosilica u toku godine	1.353.713,00	85.850,00	1.439.563,00	
ukupno proizvedeno kokošijih jaja, kom	241.988.969,00	22.075.736,00	264.064.705,00	183,40
ukupno proizvedeno meda, kg	951.100,00	10.250,00	961.350,00	10,6

Izvor: RZS – RS

Tabela 16: Proizvodnja mlijeka 1996. – 2004.

Godina	Proizvodnja mlijeka (000 l)
1989/90	356.000
1996/1997	183.500
2002.	286.000
2003.	300.000
2004.	274.013

Izvor: RZS - RS

Iako se proizvodnja mlijeka u RS povećala u poslijeratnom periodu, što je omogućilo da se postigne potrošnja oko 200 l po stanovniku godišnje (broj stanovnika RS 1.463.465, izvor: RZS), mliječnost krava u RS je još uvijek ispod nivoa odgovarajućih pokazatelja u Evropi, gdje se kreće znatno više od 5000 litara. Prosječna mliječnost po kravi u RS je oko 2100 litara.

Proizvodnja ribe u RS se odvija na 3.631 hektar. Od 11 ribnjaka, 6 su šaranski i 5 pastrmski. Godišnja proizvodnja ribe iznosi oko 2.650 t, od čega šaranske ribe oko 1.950 i pastrmske ribe oko 700 tona. Iako je u posljednjim godinama prisutan rast ukupne proizvodnje ribe i po hektaru, ipak treba istaći da su ostvareni prinosi, pogotovo kod šaranske ribe, izuzetno niski.

D.3. POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA

U RS je izrazito nepovoljna posjedovna struktura poljoprivrednih gazdinstava. Preko 50% gazdinstava raspolaže površinom do 2 hektara, od 2-5 hektara 29,5% gazdinstava, 5-10 hektara

13,7%, dok svega 2,8% gazdinstava posjeduje površine veće od 10 hektara. Kada se tome doda i usitnjenost parcela i činjenica da se posjed nalazi na 7-9 parcela, onda je slika još dramatičnija.

Zbog male veličine veći dio ovih gazdinstava proizvodi za potrebe sopstvenog domaćinstva ili prodaje samo mali dio svog proizvoda. Ove seoske porodice su veoma prehrambeno zavisne od svoje poljoprivredne proizvodnje iako često imaju i nepoljoprivrednih izvora prihoda.

U okviru privatnog poljoprivrednog sektora moguće je uočiti rastuću grupu komercijalnih gazdinstava koja prvenstveno proizvode za tržište. Među ovim proizvođačima izdvajaju se dvije grupe; prvu grupu čine oni koji posjeduju veće površine zemlje i koji su pretežno orijentisani na ratarsku proizvodnju, dok drugu grupu čine gazdinstva sa nekoliko hektara posvećenih visokokvalitetnoj proizvodnji voća i povrća.

Porodična gazdinstva čine glavni tok poljoprivredne proizvodnje u zapadnoj Evropi. Ako se RS, odnosno BiH, bude razvijala sličnim putem, može se očekivati da će se ova grupa proizvođača razviti na račun prenosa zemlje od malih gazdinstava koja proizvode samo za sebe, odnosno od državnih preduzeća. Država treba da mjerama agrarne politike stimuliše ovaj proces u oba smjera na račun malih gazdinstava i na račun državnih preduzeća.

Najvažniji zadatak agrarne politike je izgradnja efikasnog poljoprivrednog sektora sposobnog za takmičenje na svjetskom tržištu, što direktno vodi povećanju konkurentnosti proizvodnje. Sa postojećom prosječnom veličinom gazdinstva samo mali broj poljoprivrednih gazdinstava ima preduslove koji će garantovati da mogu biti konkurentni, pa se stvaranje strukture komercijalnih gazdinstava koja će odgovarati potrebama moderne tržišne ekonomije nameće kao prioritetni strateški cilj. RS se već nalazi u procesu povećanja produktivnosti, promjene strukture ka ukрупnjavanju gazdinstava i procesima liberalizacije poljoprivredne trgovine. Za mnoge proizvođače je teško da prate ove promjene i zato je neophodno razdvajanje i priprema različitih programa agrarne i socijalne politike za komercijalna i nekomercijalna gazdinstva.

Registracija poljoprivrednih gazdinstava je dobrovoljna, nije vezana za rok, ali treba istaći *prvo*, da će samo registrovana gazdinstva moći da koriste sredstva namijenjena za premije, subvencije i druge podsticaje koje država usmjerava u sektor poljoprivrede i *drugo*, da će samo registrovana gazdinstva moći uspostavljati poslovni odnos sa bankama, fondovima i drugim finansijskim institucijama u pogledu finansiranja svojih tekućih i dugoročnih potreba. Za primjenu ovog koncepta treba utvrditi prelazni period koji podrazumijeva postavljanje roka od kojeg samo registrovani proizvođači mogu koristiti državne subvencije, a on bi mogao iznositi najduže dvije godine. Sa ovim u vezi, Ministarstvo poljoprivrede će predložiti Vladi smanjenje poreza na katastarski prihod za sve registrovane poljoprivredne proizvođače (seljačka gazdinstva) i to: u prvoj godini nakon registracije 50%, u drugoj godini 30% i u trećoj godini 20%, nakon čega će se sagledati mogućnost potpunog ukidanja poreza na

katastarski prihod registrovanim gazdinstvima. Ministarstvo poljoprivrede će, u saradnji sa drugim organima, donijeti uputstvo u kojem će se objasniti svrha i način registracije poljoprivrednih gazdinstava i drugih subjekata. Pri tome treba voditi računa o maksimalnoj praktičnosti i jednostavnosti propisane procedure za obavljanje registracije.

D.4. BILANS PROIZVODNJE I POTROŠNJE I SPOLJNOTRGOVINSKA RAZMJENA

Iz bilansa proizvodnje i potrošnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda u RS, može se zaključiti da u odnosu na potrebe stanovništva postoji deficit svih važnijih proizvoda (vidjeti **tabelu 17**). Naime, deficit pšenice iznosi oko 100.000 t, kukuruza 370.000 t, soje 154.000 t, goveđeg mesa 13.400 t, svinjskog mesa 7.900 t, živinskog mesa 6.700 t, jabuka 42.000 t, krušaka 34.000 t, mlijeka 133 miliona litara itd. Od ukupnih potreba RS svojom proizvodnjom podmiruje domaće potrebe u pšenici sa 43%, kukuruzu 59%, soji 2,9%, goveđem mesu 23,9%, svinjskom mesu 32,6%, živinskom mesu 42,6%, mlijeku 31,2%, dok je bilans u Federaciji nepovoljniji, prije svega, zbog skromnijih resursa. Ovako visoki deficit osnovnih proizvoda rezultat je niskog obima proizvodnje, u cjelini gledano niskih prinosa i niskog prirasta, niskog nivoa tehnologije proizvodnje, niskog stepena korištenja obradivog zemljišta, genetskog potencijala biljaka i životinja i drugo. Pored toga institucionalna neuređenost sektora poljoprivrede, kako na nivou države BiH, tako i u RS, predstavlja takođe jedan od limitirajućih faktora agrarnog razvoja, naročito za brže jačanje konkurentnosti proizvođača.

Tabela 17: Bilans proizvodnje i potrošnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda u RS (prosjeak za period 2000-2004)

Proizvod	Proizvodnja	Potrošnja-potrebe		Suficit-višak	Deficit-manjak
		Po stan. (kg)	Ukupno (t)		
pšenica	k.pro. 80.641	125	183.750	-	103.109
kukuruz-ukupno	553.756	-	926.100	-	372.344
soja	4.658		158.760	-	154.102
jabuke	26.483	47	69.090	-	42.607
kruške	9.378	30	44.100	-	34.722
goveđe meso	4.225	12	17.640	-	13.415
svinjsko meso	3.838	8	11.980	-	7.922
živinsko meso	5.014	8	11.760	-	6.746
jagnjeće meso	192	2	2.940	-	2.748
mlijeko	60.671.243 lit	132 lit	194.040.000 lit	-	133.369.000

Ovakav obim nije omogućavao značajniju proizvodnju za izvoz. To je i razumljivo ako se ima u vidu izraziti deficit u domaćoj tražnji stanovništva. Izvoz i uvoz poljoprivrednih proizvoda treba posmatrati u okviru ukupnog spoljnotrgovinskog bilansa BiH (vidjeti **tabelu 18**). U periodu od 2000. do

2005. godine (period od 5 godina), pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 29,68%, najniže 25,46% u 2003. godini, a najviše 34,53% u 2005. godini. Posmatrani period je karakterističan po tome što je nivo pokrivenosti nizak i što tokom svih godina posmatranog perioda ima ujednačena kretanja bez značajnijeg trenda godišnjeg povećanja.

Pokrivenost uvoza izvozom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u posmatranom periodu, je iznosila 8,39% u BiH, a u RS 10,5%. Najniža pokrivenost u BiH iznosila je 5,94% u 2000. godini, a najviša 11,92% u 2005. Proizilazi da je rast pokrivenosti uvoza izvozom poljoprivrednih proizvoda bio nešto povoljniji u odnosu na ukupnu pokrivenost.

Međutim, zbog nedovoljno uređenog sistema zaštite, podsticanja domaće proizvodnje, tržišta i cijena i dr., država BiH, a to se odnosi i na RS, svojim mjerama više podstiče uvozni, trgovački lobi, nego što pruža podršku vlastitoj proizvodnji, a što se mora iz temelja mijenjati.

Tabela 18: Bilans spoljnotrgovinske razmjene BiH 2000. – 2004. (2005.) u 000 KM

	Grupa proizvoda	Obim	Izvoz	Uvoz	Pokrivenost
2000	Ukupno tarifni brojevi 01-24	1.493.007	83.687	1.409.319	5,94%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2000. godini	9.083.835	1.969.681	7.114.153	27,69%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	16,44%	4,25%	19,81%	
2001	Ukupno tarifni brojevi 01-24	1.622.140	108.527	1.513.612	7,17%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2001. godini	8.370.323	1.806.725	6.563.598	27,53%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	19,38%	6,01%	23,06%	
2002	Ukupno tarifni brojevi 01-24	1.794.257	118.105	1.676.152	7,05%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2002. godini	8.769.632	1.888.321	6.881.310	27,44%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	20,46%	6,25%	24,36%	
2003	Ukupno tarifni brojevi 01-24	1.948.670	143.364	1.805.306	7,94%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2003. godini	9.305.162	1.888.321	7.416.840	25,46%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	20,94%	7,59%	24,34%	
2004	Ukupno tarifni brojevi 01-24	2.120.288	176.035	1.944.252	9,05%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2004. godini	12.365.477	2.994.219	9.371.258	31,95%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	17,15%	5,88%	20,75%	
Prosjek	Ukupno tarifni brojevi 01-24	8.978.365	629.721	8.348.644	7,54%
2004/	Ukupno BiH robna razmjena u 2005. godini	47.894.430	10.547.268	37.347.161	28,24%
2000	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	18,75%	5,97%	22,35%	

2005	Ukupno tarifni brojevi 01-24	2.209.607	235.393	1.974.213	11,92%
	Ukupno BiH robna razmjena u 2005. godini	14.907.613	3.826.488	11.081.124	34,53%
	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	14,82%	6,15%	17,82%	
Ukupno	Ukupno tarifni brojevi 01-24	11.187.972	865.114	10.322.857	8,38%
2000-	Ukupno BiH robna razmjena u 2005. godini	62.802.044	14.373.757	48.428.286	29,68%
2005	Učešće poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u ukupnoj BH razmjeni	17,81%	6,02%	21,32%	

Bilans proizvodnje i potrošnje i spoljnotrgovinska razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda predstavljaju dva važna momenta koji u mnogome mogu opredjeljivati strukturu i nivo podrške agrarnom sektoru. Naime, povećanjem ukupne proizvodnje osnovnih poljoprivrednih proizvoda smanjivaće se deficit domaće tražnje i, istovremeno, uvoz poljoprivrednih proizvoda, čime će se i pri postojećem nivou izvoza, povećavati pokrivenost uvoza izvozom. To će u velikoj mjeri doprinijeti da se određeni nivo sredstava koja su usmjeravana na uvoz poljoprivrednih proizvoda, usmjeri u vlastitu proizvodnju, čime se obezbjeđuje stabilniji razvoj ne samo sektora poljoprivrede, već i privrede u cjelini. Treba ukazati na pozitivnu činjenicu, kada je riječ o pokrivenosti uvoza izvozom u RS. Naime, pokrivenost uvoza izvozom u RS u 2005. godini, prema podacima PK RS, iznosila je 17%, što predstavlja ohrabrujući trend kojeg u narednom periodu treba još snažnije dinamizirati.

D.5. POLOŽAJ POLJOPRIVREDE REPUBLIKE SRPSKE U SOCIO-EKONOMSKOJ STRUKTURI (STANJE)

<i>Ukoliko se razmotri socio-ekonomski aspekt poljoprivrede RS, može se zaključiti sljedeće:</i>
Prošlost obilježavaju brzo smanjenje učešća poljoprivrednog stanovništva (76% u 1950., 17% u 1990.) i povećanje nepoljoprivrednog u ukupnom stanovništvu; deagrarijacija i depopulacija seoskih, brdsko-planinskih i nekih prigradskih područja; ponovno vraćanje jednog dijela stanovništva u sektor poljoprivrede kao jedinog izvora prihoda (učešće polj. u ukupnom stanovništvu 2003. iznosi 39 – 56%).
Relativno je visoko učešće aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupno aktivnom stanovništvu. Od oko 458.000 domaćinstava (oko 221.000 je gazdinstava) 68% su domicilna, a 32% izbjegla i raseljena.
Među farmerima je mali procenat robnih poljoprivrednih proizvođača, a i oni koji su ozbiljniji proizvođači za tržište to ostvaruju kroz kupovinu zemljišta u zakup, a ne vlasnički uvećavajući svoj posjed. Razlog za to je, prije svega, neuređeno tržište zemljištem, odsustvo pristupačnih kredita za kupovinu zemljišta, nedostupni krediti farmerima i drugo.
Posjedovna struktura je nepovoljna, što je karakteristično za seljačka gazdinstva i suprotno kretanjima u svijetu (prosječna veličina gazdinstva u RS iznosi oko 3,6 ha, sadržanih u 7-9 odvojenih parcela), sa tendencijom daljnjeg usitnjavanja posjeda i svim negativnim posledicama koje proizilaze iz toga.
Proizvodna struktura u poljoprivredi je vrlo nepovoljna, učešće stočarske proizvodnje u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji je oko 40%, a u biljnoj proizvodnji dominantno je učešće žitarica, dok je

učešće industrijskog bilja, krmnog bilja i ranog povrća veoma nisko.
Poljoprivreda RS, ali i BiH, je slabo opremljena poljoprivrednom mehanizacijom, opremom i sredstvima (na jedan traktor dolazi 2.273 ha), ima nizak nivo potrošnje vještačkih đubriva (oko 50 kg po hektaru obradivih površina), neadekvatnu primjenu sredstava za zaštitu biljaka i životinja i dr.
Prosječna starost i neobrazovanost proizvođača se ne smanjuje, dok znatan dio gazdinstava nema aktivnih članova na svom posjedu i ta tendencija se nastavlja (do 19 godina starosti 28%, od 20 – 40 godina 26%, od 40 – 60 godina 24% i preko 60 godina 22%).
Stepen korištenja prirodnih resursa, prvenstveno zemljišta, važan je pokazatelj stanja u sektoru. U RS godišnje se ne obrađuje oko 35-38% oranica, dok je u FBiH taj procenat oko 50%.
Voćnjaci u RS su zapušteni i devastirani na gotovo dvije trećine površina, a ogromne površine livada i pašnjaka se uopšte ne koriste.
Nizak je stepen korištenja hidro resursa, a pod navodnjavanjem se nalazi samo oko 2% oranica.
Učešće domaće proizvodnje hrane u zadovoljavanju ukupnih prehrambenih potreba iznosi oko 40%, i znatno je niži od predratnog perioda koji je za BiH iznosio preko 60%.
Visoko je učešće troškova ishrane u strukturi upotrebljenih sredstava domaćinstva (između 60 i 70%).
Osim krompira, BiH nije osigurala samodovoljnost niti u jednom važnijem poljoprivrednom proizvodu (situacija je nešto povoljnija u RS).
Deficit poljoprivrednih proizvoda po stanovniku BiH prelazi 200 dolara (u RS je oko 160), u Hrvatskoj 74, a u EU 70 dolara.
Godišnje javne subvencije i podrška po hektaru u BiH iznose 16, RS 26, a u Sloveniji 300 evra.
Javna potrošnja per capita u BiH iznosi 9 (nešto više u RS), 115 u Sloveniji, 208 u Austriji i 43 evra u Latviji.
Broj farmera po savjetodavcu (poljoprivredna stručna služba) u BiH iznosi 18.400, Austriji 550, Sloveniji 189, dok broj farmera po inspektoru u BiH (gotovo isto u RS) iznosi 8200, Austriji 138 i Sloveniji 458.
Izraženo dezinvestiranje u poljoprivredi je posledica ekonomskog stanja u RS i u BiH, neriješenog načina finansiranja poljoprivrede, nedovoljno preciziranih mjera agrarne politike, odsustva atraktivnih razvojnih programa te niskog nivoa poznavanja agro-ekonomskih faktora privređivanja.
Pokazatelji produktivnosti u poljoprivredi BiH svrstavaju na dno evropske ljestvice, dok je produktivnost u RS neznatno povoljnija.
Ostvaruje se niži rast ukupne poljoprivredne proizvodnje u odnosu nivo proizvodnje od prije 15-ak godina.
Proizvodnja za izvoz je nestabilna uz nizak nivo kvaliteta proizvoda, nekontrolisan uvoz (pokrivenost uvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda vlastitim izvozom iznosi tek 8-10%). Spor je razvoj novih tehnologija (izraženo je ekstenziviranje i pogoršanje tehničko-tehnološkog nivoa polj. proizv.).
Sistem zaštite, podsticanja domaće proizvodnje, tržišta i cijena nedovoljno je uređen, tako da država BiH, a to se odnosi i na RS, svojim mjerama više podstiče uvozni, trgovački lobi nego što pruža podršku vlastitoj proizvodnji, a što se mora iz temelja mijenjati.
Učešće agrarnog sektora u formiranju društvenog proizvoda je visoko i iznosi oko 15,1% bez šumarstva i vodoprivrede, iako je agrarni kompleks na niskom stepenu razvijenosti.

E. FINANSIJSKA ANALIZA

E.1. POLITIKA I IZVORI FINANSIRANJA

Finansiranje poljoprivrede predstavlja najsloženiji segment agrarnog razvoja, bilo da se radi o tekućoj proizvodnji ili investicijama. Od dobro postavljenih i adekvatnih modaliteta finansiranja poljoprivrede zavisi u kojoj će mjeri ona kao grana privrede u RS i u BiH doprinosti opštem privrednom razvoju, gradeći svoju poziciju na tržišnim principima. Treba imati u vidu da je poljoprivreda u bivšoj SFRJ, a to znači i u BiH finansirana najvećim dijelom iz primarne emisije NBJ. Međutim, nakon napuštanja tog načina finansiranja u BiH nije izgrađen drugi modalitet finansiranja poljoprivrede kao vrlo specifične grane privređivanja, već je poljoprivreda izložena tržištu kapitala kao i sve druge grane privređivanja.

U tržišno razvijenim zemljama koriste se novi vidovi i modaliteti finansiranja agrarne privrede kao što su lizing, zajednička ulaganja, koncesije, hartije od vrijednosti, nove emisije vrijednosnih papira, ali i nespecifični oblici finansiranja kao što su franšizing, faktoring i forfeting. Polazeći od toga, poljoprivreda i prehrambena industrija RS i BiH bi, pored do sada dominantnih tradicionalnih izvora (samofinansiranje, kreditiranje, finansiranje izvoza i dr.), trebalo da se usmjere prema novim vidovima finansiranja, od kojih se neki već počinju koristiti i na ovim područjima.

Međutim, polazeći od specifičnosti poljoprivrede kao privredne djelatnosti i njenog značaja prije svega sa stanovišta socioekonomskog karaktera, država mora da konstituiše svoje posebne interese i u vezi s tim treba propisati i preduzeti spektar različitih mjera kojima, uvažavajući specifičnosti grane, podstiče razvoj ovog sektora. U tome je, zapravo, razlika u finansiranju poljoprivrede u odnosu na druge privredne sektore, pa stoga država mora intervenisati svojim mjerama, koje se odnose na amortizovanje cijene kapitala, usmjerenog za potrebe agrarne privrede. Da bi se način finansiranja poboljšao i bio stabilan segment agrarne politike u RS bilo bi neophodno formirati *agrarni budžet i agrarnu (poslovnu) banku*.

Agrarno bankarstvo (agrarna banka) ima dugu i široku tradiciju u svijetu. Praksa govori da su zemlje koje su brže osmislile, definisale i razvile agrarno bankarstvo prije otpočele sa dinamičnim razvojem svoje agrarne privrede koja je u nizu zemalja predstavljala i predstavlja pokretačku snagu privrednog razvoja. Zapravo, agrarne banke u nizu zemalja predstavljaju nezamjenljivu polugu preko koje država ostvaruje agrarnu politiku, naročito u domenu usmjeravanja sredstava, podsticanja, kreditiranja izvoza, uvoza i dr., kao i pouzdan subjekt poljoprivrednim proizvođačima za finansiranje tekućih i razvojnih potreba. Ova funkcija države, koja se ostvaruje preko agrarnih banaka, ima za cilj da

osigura veću stabilnost proizvodnje i tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, a time i veću sigurnost proizvođača. Na taj način se brže i efikasnije rješavaju problemi finansiranja agrarnog razvoja.

Formiranjem agrarnog budžeta u znatnoj mjeri bi se unijelo više sistematičnosti u planiranju, te podsticanju razvoja i stabilnosti proizvodnje u poljoprivredi. Preko agrarnog budžeta država može vrlo efikasno kreirati agrarnu politiku i njome upravljati ako su uređeni i ostali elementi agrarne politike.

Izvori sredstava za finansiranje poljoprivrede mogu biti sredstva agrarne banke, sredstva drugih poslovnih banaka, sredstva agrarnog budžeta, sredstva lokalne samouprave, sredstva fonda za razvoj (dio namijenjen za poljoprivredu), sredstva osiguravajućih i drugih finansijskih institucija, sredstva prerađivača, potrošača i drugih korisnika sirovina i gotovih proizvoda, vlastita sredstva proizvođača, konzorcijska sredstva (udruživanje sredstava) za posebno odabrane proizvodnje od strane zainteresovanih subjekata (prerađivači, trgovci, izvoznici, tržišne asocijacije i dr.), ino sredstva (bilo da se radi o namjenskim kreditnim linijama, direktnim ulaganjima u konkretne projekte, ulaganja kroz postupak vlasničke transformacije, dokapitalizaciji, donacijama), hartije od vrijednosti, sredstva po Programu Sapard (po sticanju statusa države-kandidata koje ulaze u EU) i dr.

Kada je riječ o kreditiranju tekuće reprodukcije, proizvođači trebaju koristiti sredstva od poslovnih banaka i drugih finansijskih institucija, po uslovima koje određuje njihova poslovna politika, dok cijenu kapitala izraženu kroz visinu kamata, država treba regresirati sa 50% u odnosu na obračunatu kamatu.

Sredstva iz budžeta namijenjena investiranju bila bi usmjeravana preko agrarne banke sa rokom zavisno od namjene ulaganja. Visina učešća budžetskih sredstava, zavisno od namjene, iznosila bi do 30% od predračunske vrijednosti ulaganja za osnovna sredstva sa kamatom od 1% na godišnjem nivou. Budžetska sredstva su povratna i s jedne strane poboljšavaju kvalitet ukupnih sredstava, a sa druge strane, vraćanjem glavnice i kamate uvećavaju fond namijenjen za dugoročno kreditiranje poljoprivrede.

Poljoprivrednim proizvođačima, koji uzimaju sredstva za finansiranje tekuće proizvodnje, poslovne banake i druge finansijske institucije trebaju odobravati kredite za period trajanja ciklusa proizvodnje, s tim da se kamate ne obračunavaju na mjesečnom nivou i ne pripisuju glavnom dugu, već se kamate obračunavaju na kraju ciklusa proizvodnje, odnosno perioda trajanja kredita.

E.2. ANALIZA RASPOREDA BUDŽETSKIH SREDSTAVA U PERIODU 2002. – 2004.

<i>Uvid u raspored budžetskih sredstava u periodu od 2002. do 2004. godine pokazuje sljedeće:</i>

Ukupna javna potrošnja za poljoprivredu (ne uključujući potrošnju na opštinskom nivou) predstavlja
--

manje od 2% ukupne javne potrošnje u BiH u 2003.; pogledamo li potrošnju po različitim administrativnim nivoima, vidjećemo da se na državnom nivou svega 0,4% od ukupnog budžeta troši na poljoprivredu. U RS ovaj udio je nešto veći (3,2%), dok je u FBiH kao i u Distriktu Brčko potrošnja na poljoprivredu takođe dosta niska (1,4%, odnosno 1,5% ukupne javne potrošnje, respektivno). Na kantonalnom nivou postoje, međutim, znatne razlike između pojedinih kantona (od 0,9% u kantonu Sarajevo i Zapadno-hercegovačkom kantonu do 4,7% u Posavskom kantonu).
Kretanja javne potrošnje na poljoprivredu pokazuju rastući trend u periodu od 2002. do 2004.: u 2002. kao i u 2003. ukupan udio potrošnje za poljoprivredu u ukupnoj javnoj potrošnji stagnirao je na 1,7% ²⁰ .
Budžeti za 2004. odjednom pokazuju značajan skok na 2,8%, što je uglavnom posljedica povećanog budžeta za subvencije u poljoprivredi i uspostavljanja novih administracija nižeg nivoa (naročito u FBiH nove kantonalne Uprave šuma). Pored toga, pojava novih administracija nižeg nivoa takođe je imala određen uticaj.
Ovako niski udjeli javne potrošnje na poljoprivredu ne odgovaraju ukupnoj važnosti koju poljoprivredni sektor ima za ekonomiju BiH: poljoprivredni sektor čini 12% GDP-a BiH i zapošljava 18%. ²¹
Ukupna javna potrošnja na poljoprivredu značajno varira između dva entiteta; iako su ukupna budžetska sredstva koja se troše na poljoprivredu u oba entiteta relativno izjednačena, potrošnja po stanovniku je mnogo veća u RS u poređenju sa FBiH (uključujući i entitetski nivo i kantone). Ovako povoljna situacija u RS uglavnom proizilazi iz znatno većeg nivoa potrošnje na subvencije u ovom entitetu.
Ukupan iznos od 18 KM per capita je trošen na administraciju i podršku poljoprivrednom sektoru u BiH u 2003. godini. Iako ovaj podatak ne uključuje i potrošnju za poljoprivredu na opštinskom nivou, poređenje sa per capita potrošnjom na poljoprivredu u nekim drugim zemljama jasno pokazuje da je ovaj iznos izuzetno nizak (vidjeti tabelu 19).

Tabela 19: Per capita ulaganja u poljoprivredu

	BiH	Slovenija	Austrija	Latvija
per capita potrošnja na poljoprivredu u 2003. (€)	9	115	208	43

E.3. ANALIZA POLITIKE SUBVENCIONIRANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Stabilan rast i razvoj poljoprivredne proizvodnje i tržišta zahtijevaju odgovarajuće instrumente direktne i indirektno materijalno-finansijske podrške poljoprivrednim proizvođačima. Time će se podsticati proizvodno i tehnološko prestrukturiranje, razvoj tržišta, povećanje produktivnosti i konkurentnosti, te ostvarivanje ekvivalentnih ekonomskih uslova poslovanja svih ekonomskih subjekata u poljoprivredi međusobno, a naročito prema uslovima u drugim privrednim sektorima.

²⁰ U poređenju sa ovim procentom udjeli potrošnje na poljoprivredu u ukupnim javnim budžetima u ostalim zemljama su mnogo veći: npr. u Hrvatskoj 3,3%, Sloveniji 2,16% ili u Latviji 4,4%.

²¹ Pogledati: REPORT FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL o spremnosti BiH za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju EU, 18. novembar 2003.; u ruralnim područjima u prosjeku 50-60% stanovništva zavisi od poljoprivrede.

Ovo treba shvatiti kao prelazni period, imajući u vidu izrazite potrebe proizvođača za podrškom s jedne strane, i potrebu usklađivanja zakonodavstva sa standardima EU s druge strane. EU ima visoku proizvodnju (obim) glavnih poljoprivrednih proizvoda i nije joj primarni cilj da je u buduću znatnije povećava. Težište EU se pomjera sa ranijeg opredjeljenja kojim je značajno stimulisan obim poljoprivredne proizvodnje i za šta su izdvajana ogromna sredstva, na podršku kvalitetu proizvoda, zdravoj hrani, ruralnom razvoju, zaštiti okoline i dr., što finansijski podupire snažan agrarni budžet EU.

Sa stanovišta nivoa subvencija veoma je ilustrativno poređenje BiH, odnosno RS sa zemljama sličnim po kapacitetima i uslovima u kojima se odvija poljoprivredna proizvodnja. Godišnje javne subvencije i podrške po ha najniže su u BiH sa samo 16,4€ (u RS 26), dok npr. u Sloveniji ta sredstva dostižu 300€ po ha u 2003. Ovaj podatak oslikava značaj koji je Slovenija dala poljoprivrednom sektoru već u predpristupnom periodu. Sa *per capita* javnom potrošnjom u 2003. od samo 9€ za poljoprivredni sektor, BiH (RS nešto više) dosta zaostaje u poređenju sa drugim državama (Slovenija 115€, Latvija 43€ i Austrija 208€). Poređenje sa datim državama takođe otkriva značajne deficite u poljoprivrednoj trgovini; dok je uvoz/izvoz odnos za prerađene i neprerađene poljoprivredne proizvode u drugim državama gotovo uravnotežen, u BiH uvoz je u odnosu na izvoz 16 puta veći. Međutim, u RS, kao i u BiH, sadašnji nivo proizvodnje ne podmiruje potrebe domaćeg stanovništva gotovo ni u jednom osnovnom poljoprivrednom proizvodu. Radi toga težište mora biti na povećanju obima poljoprivredne proizvodnje, kvaliteta, zaštiti okoline, ruralnom razvoju i dr. za šta su potrebne značajne subvencije i efikasan instrumentarij zaštite domaće proizvodnje, što obilato primjenjuju zemlje EU. Sredstva koja se daju za subvencije poljoprivrede u RS moraju se iskoristiti za povećanje produktivnosti i konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača. Protiv konkurencije se mora boriti kvalitetom i produktivnošću, a ne samo zaštitom.

U nastavku slijedi analiza politike podrške i finansiranja poljoprivredne proizvodnje urađena za period 2000.-2005., koju je pripremio Poljoprivredni fakultet, Banja Luka (Institut za ekonomiku poljoprivrede):

Značajnije sistematsko finansijsko podsticanje razvoja poljoprivrede u RS počinje u 2000. godini. I prije toga je bilo finansijskih podsticanja razvoja poljoprivrede, ali su oni uglavnom kanalisani na bazi pojedinačnih odluka Vlade ili ministra poljoprivrede i većinom su bili usmjereni ka pojedinim državnim preduzećima.

Karakteristika politike podsticaja razvoja poljoprivrede je da se mjere donose na godišnjem nivou, na osnovu uredbi, odluka ili pravilnika. Sa izuzetkom uredbi o podsticajima za 2002. godinu, koja je usvojena i objavljena krajem 2001., u svim ostalim godinama se kasnilo sa donošenjem zakonskog osnova za odobravanje i isplatu sredstava. Ovakva praksa kod poljoprivrednih proizvođača stvara nesigurnost, jer su oni uglavnom morali investirati vlastita ili kreditna sredstva u određenu proizvodnju, a da nisu znali na koliko subvencija od države mogu računati u toj godini. Međutim, ovo kašnjenje je često povezano sa kašnjenjem usvajanja budžeta.
--

Sistematska politika podsticaja počinje u 2000. uvođenjem regresa za priplodni materijal u stočarstvu i

<p>premije za mlijeko. Nastavljeno je i sa premiranjem proizvodnje duvana. Značajna sredstva (38% ukupnih podsticaja) iskorištena su u obliku odobravanja kredita i pozajmica.</p>
<p>U 2001. godini sredstva za podsticanje razvoja poljoprivrede su u odnosu na prethodnu godinu više nego udvostručena (+113%). Nastavljeno je sa premiranjem organizovane proizvodnje mlijeka i sredstva za ove namjene su utrošena, kao i sredstva za regresiranje priplodne stoke. U toj godini značajno su odskočili grantovi u veterini. Premije za duvan su ostale na istom nivou, a regres za proizvodnju sjemenske pšenice je utroščen (6% ukupnih podsticaja). Po prvi put se uvode premije za proizvodnju sjemenskog krompira, a pola miliona KM je podijeljeno u obliku regresiranog dizel goriva. Podsticaji po osnovu rješenja ministra poljoprivrede su ostali na nivou pethodne godine (1 milion KM). Krediti i pozajmnice su porasli na gotovo 5 miliona KM, ostajući na nivou 1/3 ukupnih podsticaja.</p>
<p>Značajno za politiku podsticanja razvoja poljoprivrede je što je Narodna skupština RS u julu 2002. usvojila Zakon o obezbjeđenju i usmjeravanju sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede i sela, čime su dugoročno postavljeni temelji za podršku ovom sektoru.</p>
<p>2002. je godina sa apsolutno najnižim iznosom premija za mlijeko, a i regresi za priplodni materijal u stočarstvu su prepolovljeni. Ukupna sredstva za podsticanje razvoja poljoprivrede ostala su na nivou prethodne godine (+10%). U ovoj godini se po prvi put uvodi i regresiranje sjemena za vještačko osjemenjavanje, koje je regresirano i u svim narednim godinama. Od ove godine Vlada počinje sa sufinansiranjem rada poljoprivredne stručne službe, kao jedne od indirektnih podsticajnih mjera. Premije za duvan su zadržane, ali su isplaćene u nešto manjem iznosu nego prethodne godine. Ukupan iznos premija za sjemensku pšenicu je smanjen za 1/3, a po prvi put značajniji postaju regresi za merkantilnu soju. Premija za sjemenski krompir isplaćena u 2003. je bila apsolutno najveća u posmatranih 5 godina. Pomoći isplaćene po rješenjima ministra poljoprivrede su značajno porasle (15% ukupnih sredstava za podsticaje). Samo u toj godini u sredstva podsticaja je uvršteno obavezno učešće Vlade u sufinansiranju projekata sa međunarodnim finansiranjem, čime su ukupna sredstva podsticaja u stvari samo vještački uvećana za 5%. Ovo je bila zadnja godina u kojoj su sredstva podsticaja plasirana u vidu kredita i pozajmica (3,5 miliona ili 20%).</p>
<p>U 2003. program podsticaja razvoja poljoprivrede i sela postaje više diverzifikovan i više usmjeren na razvoj. Ukupno raspoloživa sredstva su povećana za 25% u odnosu na prethodnu godinu. Premije za mlijeko su u apsolutnom iznosu porasle, kao i regresi za priplodni materijal u stočarstvu. Iznos sredstava za premiranje proizvodnje duvana je porastao za 70%. U ovoj godini se po prvi put uvode regresi u voćarstvu, premije za krmno bilje i regresi za plantažnu proizvodnju ljekovitog bilja. Praksa iz prethodnih godina da se sredstva dodjeljuju po rješenjima je prekinuta, a sredstva su se, uglavnom istim korisnicima, počela isplaćivati na osnovu sufinansiranja odobrenih programa za pojedine proizvodnje. Značajna mjera koja se počela primjenjivati od 2004. je regres kamata na poljoprivredne kredite (oko 10% ukupnih sredstava), koja se nastavila primjenjivati i u narednim godinama. U ovoj godini planirana su značajnija sredstva za razvoj seoske infrastrukture, ali su ona tokom godine preusmjerena za saniranje posljedica poplava i suše. Značajno je primjetiti da je u ovoj godini Ministarstvo polj. prestalo sa direktnim kreditiranjem poljoprivrednih proizvođača i prerađivača, a ovakve zahtjeve je prenijelo na komercijalne banke, pojeftinjujući njihova sredstva kroz regres kamate.</p>
<p>U 2004. sredstva utrošena za podsticanje razvoja poljoprivrede su ponovo porasla za 1/4. Značajno su porasle isplaćene premije za mlijeko koje su dostigle 27,5% ukupnih podsticajnih sredstava. Sredstva za regresiranje u stočarstvu su takođe udvostručena, što ukazuje da je značajna pažnja u politici podsticaja usmjerena prema stočarstvu. Sa grantovima veterini i drugim manjim rashodima, od ukupnih podsticajnih sredstava u stočarstvo je usmjereno 45%. Isplaćene premije za duvan su po prvi put prešle 3 miliona KM. Po prvi put se počinje regresirati ugovorena proizvodnja povrća, kao i podizanje novih voćnjaka i vinograda. Sufinansiranje raznih programa je u apsolutnom iznosu poraslo, ali je relativno ostalo na istom nivou. Nešto više od 10% sredstava je utrošeno za podršku ruralnom razvoju i regionalnim programima, ali nije bilo transparentnog sistema raspodjele ovih sredstava (javnog</p>

konkursa sa unaprijed poznatim kriterijima dodjele).
Generalni zaključak je da je tokom pet analiziranih godina više od ½ sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede utrošeno za direktnu podršku pojedinim proizvodima (mlijeko, sjemena, duvan). Iako o tome nema egzaktnih podataka, analiza uslova za ostvarivanje pojedinih podsticaja upućuje na to da značajan iznos podsticaja prisvoji manji dio proizvođača, često državni kombinati i instituti koji imaju neku vrstu monopola nad pojedinim proizvodnjama (veterina, sjemenska i rasadnička proizvodnja). Pozitivan je zaokret prema prestanku kreditiranja iz sredstava izdvojenih za podsticaje, kao i orijentacija na podsticanje ruralnog razvoja, iako mehanizmi dodjele tih sredstava još uvijek nisu dovoljno razrađeni u pogledu jasnih propozicija kako se ta sredstva usmjeravaju korisnicima.
Sredstva za podsticanje razvoja poljoprivrede iz godine u godinu rastu, ali su i dalje znatno ispod učešća sektora poljoprivrede u stvaranju BDP RS i još uvijek nisu dostigla 4% budžeta RS, shodno minimalnim izdvajanjima koje je predvidio Zakon o obezbjeđenju i usmjeravanju sredstava za podsticanje razvoja poljoprivrede i sela usvojen još 2002. godine.
Subvencije za koje se opredijelila RS u posmatranom periodu nisu imale razvojni karakter, a iz strukture korisnika može se zaključiti da su ih koristile, samo određene grupacije korisnika, dok su premalo uticale na snažniji podsticaj tekućeg i dugoročnog materijalnog razvoja kod šire grupacije proizvođača. Isto tako, u dosadašnjem periodu nije rađena ni jedna ozbiljnija analiza efekata subvencija, na osnovu čega bi se moglo zaključiti koliko materijalna podrška društvima korisnicima utiče na rast, povećanje konkurentnosti i izmjenu strukture proizvodnje. U stvari, ova analiza upućuje na neracionalno korištenje i nedovoljno namjensko usmjeravanje sredstava, što u značajnoj mjeri dovodi u pitanje spremnost društva za davanje podrške sektoru poljoprivrede. Kada se ovom doda izrazita nekonzistentnost mjera i mehanizama koji se ostvaruju na nivou RS i lokalne samouprave pojedinačno, te veoma loše praćenje namjenskog usmjeravanja sredstava i utvrđivanje efekata mjera, dobija se jasnija slika o valjanosti agrarne politike u RS i sposobnostima resornih institucija.
Sredstva budžeta u posljednjih 5 godina usmjeravana su kroz 47 različitih pozicija iz čega se može zaključiti da je lepeza podsticaja bila preširoka, više sa atributima socijalne komponente, zbog čega se nije mogao osigurati značajniji razvojni trend. Ukupna masa sredstava je povećana od 2000. godine, kada su iznosila 7,562 miliona KM na 27,607 miliona KM u 2004. (za 3,6 puta). To znači da je godišnje izdvajano po hektaru obradive površine od 9,2 do 33,3 KM. Da bi poljoprivreda BiH, odnosno RS bila spremna za CAP EU nužno je u predpripremnom periodu značajnije podsticati obim proizvodnje, kvalitet proizvoda i konkurentnost proizvođača, poboljšanje proizvodne strukture, bolje korištenje i zaštitu raspoloživih resursa, povećanje stepena finalizacije, povećanje izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, institucionalno uređenje sektora poljoprivrede i dr.

Podsticajno zaštitni mehanizam u poljoprivredi RS i BiH sada je regulisan posebnom zakonskom regulativom (cijene, robne rezerve, podsticaji i dr.), sa dijelovima koji nisu međusobno integrisani, jer nisu funkcionalno riješeni problemi na njihovim tačkama dodira. Nakon konceptijskog definisanja slijedi faza u kojoj će se ovaj sistem institucionalizovati i precizno urediti kroz cjelovit korpus sistemskih propisa. Okviri i ograničenja tog novog agrarnog zakonodavstva su «Strategija razvoja poljoprivrede», obaveze RS i BiH prema međunarodnim organizacijama, a posebno prema zakonodavstvu Svjetske trgovinske organizacije (WTO) i standardima EU.

F. PREPORUKE

S obzirom na gorenavedeno, smatramo da je u domenu poljoprivrede potrebno učiniti sljedeće:

- obezbijediti odgovarajući nivo ekonomske zaštite proizvođača preko sistema cijena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (posebni oblici zaštitnih cijena),
- izgraditi sistem robnih rezervi sa dvije komponente (stabilizacionom i razvojnom), uključujući i specijalizovane robne rezerve, ako se za to ukaže potreba,
- donijeti propise o spoljnotrgovinskoj razmjeni, uključujući uvozu zaštitu, podsticanje izvoza itd.
- sistem i politiku finansiranja agroindustrijske proizvodnje staviti u funkciju jačanja tržišne pozicije proizvođača sa težištem na uslove finansiranja (izvori, kamatna politika, garancije, povrat sredstava i dr.),
- podržati inicijativu asocijacija proizvođača za stvaranje svojih stručnih službi, koje bi predstavljale snažan oslonac proizvođačima u njihovim proizvodnim i tržišnim ciljevima,
- formirati agrarnu banku u RS, bilo novu ili transformisti neku od postojećih banaka/filijala,
- formirati agrarni budžet u visini najmanje 8% od domaćih prihoda budžeta RS,
- izvršiti registraciju poljoprivrednih gazdinstava i drugih polj. subjekata²²; utvrditi prelazni period za registraciju poljoprivrednih gazdinstava i drugih polj. proizvođača, koji ne bi trebao biti duži od 2 godine, te formirati pouzdanu bazu podataka, bez čega nije moguće ostvarivati efikasnu politiku finansiranja, kao ni usmjeravanje subvencija za podsticaj razvoja poljoprivrede,
- propisati uslove za dugoročno kreditiranje, rok otplate, grejs period, način obračuna kamate i dr.; za izgradnju sistema za navodnjavanje, podizanje višegodišnjih zasada, uređenje zemljišta, ulaganja u stočarstvo rok otplate bi iznosio 5 godina uz grejs period od dvije godine; za sve ostale namjene rok otplate bi iznosio 3 godine sa grejs periodom od 12 mjeseci,
- visina učešća sredstava budžeta RS za investicione programe su povratna i mogu iznositi do 30% od predračunske vrijednosti programa, sa kamatom od 1% na godišnjem nivou, uz uslov da u konstrukciji finansiranja tog programa učestvuje lokalna samouprava sa najmanje 10% od predračunske vrijednosti za programe koji se realizuju na području te opštine,
- odnos sredstava za tekuće subvencije i investicije iz agrarnog budžeta utvrđuje se u proporciji 40 : 60 u korist investicija, odnosno razvoja; koncept se temelji na podršci dugoročnom razvoju (investicijama), gdje su nužna veća izdvajanja kako za poljoprivredu tako i za ruralni razvoj u odnosu na izdvajanja za tekuće podsticaje,

²² (poljoprivredna gazdinstva, preduzeća pravna lica, zadruge, obrazovne, naučne i stručne institucije, privredne komore)

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) će predložiti Vladi smanjenje poreza na katastarski prihod za sva registrovana seljačka gazdinstva i to za prvu godinu nakon registracije 50%, za drugu godinu 30% i za treću godinu 20%, nakon čega će se sagledati mogućnosti njegovog ukidanja za sva registrovana gazdinstva,
- razraditi i predložiti novi način finansiranja agrarne privrede (npr. zajednička ulaganja, lizing, koncesije, hartije od vrijednosti, nove emisije, franšizing, faktoring i forfeiting),
- formirati jedinstven informacijski sistem i unaprijediti sistem i protok informacija sa zainteresovanim institucijama (državnim, nevladinim, proizvođačima, asocijacijama proizvođača, privrednim komorama i dr.), i formirati odgovarajuće baze podataka, uključujući bazu podataka o tržištu i cijenama, registrovanim polj. gazdinstvima i svim drugim subjektima u poljoprivredi,
- razmotriti svrsishodnost da sjedište MPŠV bude u mjestu sjedišta Vlade, a prehrambenu industriju koja se nalazi u Ministarstvu za industriju i energetiku, formacijski postaviti u nadležnost i djelokrug MPŠV,
- formirati agenciju za plaćanje kao sastavni dio MPŠV,
- formirati jedinicu za međunarodnu saradnju i evropske integracije,
- podsticati osnivanje različitih modaliteta udruživanja proizvođača, kako u proizvodnji tako i u sferi marketinga i tržišta, kao i drugih interesnih udruživanja, u saradnji sa privrednim komorama, udruženjima proizvođača, prerađivača i trgovaca sa regionalnog i republičkog nivoa,
- povećati uticaj MPŠV na politiku formiranja cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, uz prethodno uspostavljanje sistema praćenja cijena s namjerom prikupljanja informacija o proizvodnim troškovima, te omogućiti pristup redovnim tržišnim informacijama koje su od ogromnog značaja za proizvođače,
- uspostaviti objedinjeni registar sa svim relevantnim podacima iz zemljišne knjige i katastra, bez čega nije moguće voditi adekvatnu zemljišnu politiku, što bi trebalo povjeriti Agenciji za zemljište,
- uspostaviti dinamičniju saradnju sa naučno-istraživačkim i visokoobrazovnim institucijama, kao i sa srednjim stručnim obrazovanjem, pružati im podršku i pomoć kako bi ta saradnja davala veće pozitivne efekte,
- predložiti koncept reforme obrazovanja u oblasti poljoprivrede za sticanje novih znanja, posebno iz oblasti tržišta, upravljanja, planiranja, komercijalnog poslovanja, marketinga, informatike, ekologije, sociologije i dr.,
- kadrovski i stručno ojačati kapacitet u MPŠV kroz redovne programe obuke zaposlenih, a jedan broj kadrova edukovati pri odgovarajućim centrima za trening EU, kako bi se aktivnosti na reformi poljoprivrednog sektora odvijale u skladu sa evropskim standardima;
- formirati agrarnu komoru Republike Srpske.

ANEKS 1

Tabela 1a: Uvozne carine na poljoprivredne proizvode – detalji (4 znaka tarife)

Tarifa	Naziv	Stopa carine (%)	Aps (KM)
<i>Žive životinje; proizvodi životinjskog porijekla</i>			
01	Žive životinje	0 - 10	0 - 0,90 KM/kg
0101	Živi konji, magarci, mazge i mule	0	0
0102	Žive životinje vrste goveda	5 - 10	0,50 KM/kg
0103	Žive svinje	0 - 10	0,50 KM/kg
0104	Žive ovce i koze	0 - 10	0,50 KM/kg
0105	Živa domaća perad vrste <i>Gallus domesticus</i> , patke, guske, pure i biserke	0 - 10	0,20 - 0,90 KM/kg
0106	Ostale žive životinje	0	0
02	Meso i jestivi klaonični proizvodi	5 - 10	0 - 2,50 KM/kg
0201	Goveđe meso, svježe ili rashlađeno	10	2,40 - 2,50 KM/kg
0202	Goveđe meso, smrznuto	10	1,50 - 2,00 KM/kg
0203	Svinjsko meso, svježe, rashlađeno ili smrznuto	10	1,20 - 2,40 KM/kg
0204	Ovčje ili kozje meso, svježe, rashlađeno ili smrznuto	10	2,00 KM/kg
0205	Konjsko i magareće meso, meso mula i mazgi, svježe, rashlađeno ili smrznuto	5	0
0206	Jestivi klaonični proizvodi od životinja vrsta goveda, svinja, ovaca, koza, konja, magaraca, mula i mazgi, svježi, rashlađeni ili smrznuti	5	0
0207	Meso peradi i jestivi klaonični proizvodi od peradi iz tarifnog broja 0105, svježi, rashlađeni ili smrznuti	5 - 10	1,50 - 2,00 KM/kg
0208	Ostalo meso i jestivi klaonični proizvodi, svježi, rashlađeni ili smrznuti	5	0
0209	Svinjska masnoća, očišćena od mesa i masnoća peradi, netoplje i niti drugačije ekstrahirani, svježi, rashlađeni, smrznuti, soljeni, u salamuri, sušeni ili dimljeni	10	0 - 2,50 KM/kg
0210	Meso i jestivi mesni klaonični proizvodi, soljeni, u salamuri, sušeni ili dimljeni; jestivo brašno i krupica od mesa ili od klaoničnih proizvoda	10	2,5 KM/kg
03	Ribe i ljuskavci, mekušci i ostali vodeni beskralježnjaci	0 - 10	0 - 0,75 KM/kg
0301	Žive ribe	5 - 10	0 - 0,75 KM/kg
0302	Ribe, svježe ili rashlađene, osim ribljih fileta i ostalog ribljeg mesa iz tarifnog broja 0304	0 - 10	0
0303	Ribe smrznute, osim ribljih fileta i ostalog ribljeg mesa iz tarifnog broja 0304	0 - 10	0
0304	Ribljih fileti i ostalo riblje meso (nemljeveno ili mljeveno), svježe, rashlađeno ili smrznuto	0 - 5	0
0305	Ribe, sušene, soljene ili u salamuri; dimljene ribe, čak i kuhanje prije ili u tijeku procesa dimljenja; riblje brašno, krupica i pelete od ribe, uporabljivi za ljudsku prehranu	5	0
0306	Ljuskavci s ljuskom ili bez ljuske, živi, svježi, rashlađeni, smrznuti, sušeni, soljeni ili u salamuri; ljuskavci u ljusci kuhani u pari ili vodi, čak i rashlađeni, smrznuti, sušeni, soljeni ili u salamuri; brašno, krupica i pelete ljuskavaca, uporabljivi za ljudsku prehranu	0	0
0307	Mekušci s ljušturoom ili bez ljušture, živi, svježi, rashlađeni, smrznuti, sušeni, soljeni ili u salamuri; vodeni beskralježnjaci, osim ljuskavaca i mekušaca, živi, svježi, rashlađeni, smrznuti, sušeni, soljeni ili u salamuri; brašno, krupica i pelete od vodenih beskralježnjaka osim ljuskavaca, uporabljivi za ljudsku prehranu	0	0
04	Mlijeko i drugi mliječni proizvodi; jaja peradi; ptičja jaja; prirodni med; jestivi proizvodi životinjskog porijekla, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
0401	Mlijeko i vrhnje, nekoncentrirani i bez dodanog šećera ili drugih sladila	10	0 - 0,45 KM/l ili kg
0402	Mlijeko i vrhnje, koncentrirani i bez dodanog šećera ili drugih sladila	10	0 - 2 KM/kg
0403	Mlačenica, kiselo mlijeko i vrhnje, jogurt, kefir i ostalo fermentirano ili zakiseljeno mlijeko i vrhnje, koncentrirani ili nekoncentrirani, s dodanim ili bez dodanog šećera ili drugih sladila, aromatizirani ili s dodanim voćem, orašastim plodovima ili kakaom	10	0 - 0,30 KM/kg
0404	Surutka, koncentrirana ili nekoncentrirana, s dodanim šećerom ili drugim sladilima; proizvodi što se sastoje od prirodnih sastojaka mlijeka, s dodanim ili bez dodanog šećera ili drugih sladila, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	10	0
0405	Maslac i ostale masti i ulja, dobiveni od mlijeka; mliječni namazi	10	0 - 1,00 KM/kg
0406	Sir i skuta	5 - 10	0 - 1,00 KM/kg
0407	Jaja peradi i ptičja jaja, u ljusci, svježa, konzervirana ili kuhana	0 - 5	0 - 0,08 KM/kd
0408	Jaja peradi i ptičja jaja, bez ljuske i žumanjci jaja, svježi, sušeni, kuhani u vodi ili pari, oblikovani,	5	0 - 1,00 KM/kg

	smrznuti ili na drugi način konzervirani, s dodanim šećerom ili drugim sladilima ili bez njih		
0409	Prirodni med	5	0
0410	Jestivi proizvodi životinjskog porijekla što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	5	0
05	Proizvodi životinjskog porijekla, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0 - 5	0
0501	Ljudska kosa, neobrađena, oprana ili neoprana, odmašćena ili neodmašćena; otpaci od ljudske kose	5	0
0502	Čekinje domaćih ili divljih svinja; dlaka jazavca i ostala dlaka za izradu četaka; otpaci od tih čekinja ili dlaka	5	0
0503	Konjska dlaka i otpaci konjske dlake, čak i pripremljeni u slojevima, s podlogom ili bez podloge	5	0
0504	Životinjska crijeva, mjehuri i želuci (osim ribljih), cijeli ili u komadima, svježi, rashlađeni, smrznuti, soljeni, u salamuri, sušeni ili dimljeni	0 - 5	0
0505	Kože i ostali dijelovi od ptica, s perjem i paperjem, perje i dijelovi perja (s obrezanim ili neobrezanim rubovima) te paperje, dalje neobrađeni osim čišćeni, dezinficirani ili pripremljeni za konzerviranje; prah i otpaci perja ili dijelovi perja	0	0
0506	Kosti i srž rogova, neobrađeni, odmašćeni, jednostavno pripremljeni (ali neoblikovani), tretirani s kiselinom ili deželatinizirani; prah i otpaci tih proizvoda	0	0
0507	Bjelokost, kornjačevina, kitova kost i dlake kitove kosti, rogovi, parošci, kopita, nokti, pandže i kljunovi, neobrađeni ili jednostavno pripremljeni ali neoblikovani; prah i otpaci tih proizvoda	0	0
0508	Koralji i slični materijali, neobrađeni ili jednostavno pripremljeni, ali ne i drukčije obrađeni; ljuštore mekušaca, ljuskavaca ili bodljikaša i kosti sipe, neobrađeni ili jednostavno pripremljeni ali neoblikovani, prah i otpaci tih proizvoda	0	0
0509	Prirodne spužve životinjskog porijekla	5	0
0510	Siva ambra, kastoreum, cibet i mošus; kantaride; žuč čak i osušena; žlijezde i ostali životinjski proizvodi, svježi, rashlađeni ili smrznuti ili drukčije privremeno konzervirani, što ih se rabi u proizvodnji farmaceutskih proizvoda	5	0
0511	Proizvodi životinjskog porijekla, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu; mrtve životinje iz 1. i 3. poglavlja, neuporabive za ljudsku prehranu	0 - 5	0
	<i>Biljni proizvodi</i>		
06	Živo drveće i druge biljke; lukovice, korjenje i slično; rezano cvijeće i ukrasno lišće	0 - 10	0
0601	Lukovice, gomolji, gomoljasto korjenje, izdanci korijenja i podanci korijenja u stanju mirovanja, u vegetaciji ili u cvatuu; biljke i korijenje cikorije, osim korijenja iz tarifnog broja 1212	0	0
0602	Ostale žive biljke (uključujući njihovo korijenje), reznice i cijepovi; micelj gljiva	0	0
0603	Rezano cvijeće i cvjetni pupoljci vrsta prikladnih za bukete ili za ukras, svježi, osušeni, bojeni, bijeljeni, impregnirani ili drugačije pripremljeni	10	0
0604	Lišće, grane i ostali dijelovi bilja, bez cvjetova ili cvjetnih pupoljaka te trave, mahovine i lišaji, prikladni za bukete ili za ukras, svježi, osušeni, bojeni, bijeljeni, impregnirani ili drukčije pripremljeni	0	0
07	Jestivo povrće, neko korjenje i gomolji	0 - 10	0 - 0,30 KM/kg
0701	Krumpir, svjež ili rashlađen	5 - 10	0 - 0,10 KM/kg
0702	Rajčica, svježa ili rashlađena	10	0,20 KM/kg
0703	Crveni luk, ljutika, češnjak, poriluk i ostalo povrće vrste luka, svježi ili rashlađeni	5 - 10	0 - 0,10 KM/kg
0704	Kupus, cvjetača, koraba, kelj i slično kupusno jestivo povrće, svježe ili rashlađeno	5	0,10 KM/kg
0705	Salata (<i>Lactuca sativa</i>) i cikorija (<i>Cichorium spp.</i>), svježe ili rashlađene	5	0,10 - 0,20 KM/kg
0706	Mrkva, bijela repa, cikla, turovac, celer korjenaš, rotkvica i slično jestivo korjenasto povrće, svježe ili rashlađeno	5	0,10 KM/kg
0707	Krastavci i kornišoni, svježi ili rashlađeni	5	0,15 KM/kg
0708	Mahunasto povrće, u mahunama ili znu, svježe ili rashlađeno	5	0,30 KM/kg
0709	Ostalo povrće, svježe ili rashlađeno	5	0 - 0,10 KM/kg
0710	Povrće (nekuhano ili kuhano u pari ili vodi), smrznuto	5	0
0711	Povrće privremeno konzervirano (npr. sumpornim dioksidom, u slanoj vodi, u sumpornoj vodi ili drugim otopinama za konzerviranje), ali u stanju neprikladnom za neposrednu prehranu	5	0
0712	Osušeno povrće, cijelo, rezano, u kriškama, lomljeno ili u prahu, ali dalje nepripremljeno	5	0
0713	Osušeno mahunasto povrće, u znu, oljušteno ili neoljušteno ili lomljeno	0 - 10	0
0714	Manioka, arorut, salep, topinambur (čičoka), slatki krumpir i slično korjenje i gomolji s visokim sadržajem škroba ili inulina, svježi, rashlađeni, smrznuti ili osušeni, cijeli ili rezani ili u obliku peleta; srž od sago-drвета	0	0
08	Jestivo voće i orašasti plodovi; kore agruma, dinja i lubenica	0 - 10	0 - 0,20 KM/kg
0801	Kokosov orah, brazilski orah, svježi ili osušeni, oljušteni ili neoljušteni	0	0
0802	Ostali orašasti plodovi, svježi ili suhi, oljušteni ili neoljušteni	0 - 5	0

0803	Banane, uključujući rajске smokve, svježe ili suhe	5	0
0804	Datulje, smokve, ananas, avokado, guava, mango i mangusta, svježi ili suhi	0 - 5	0
0805	Agrumi, svježi ili suhi	0 - 5	0
0806	Grožđe, svježe ili suho	5 - 10	0 - 0,15 KM/kg
0807	Dinje (uključujući lubenice) i papaje, svježe	5	0 - 0,10 KM/kg
0808	Jabuke, kruške i dunje, svježe	10	0,20 KM/kg
0809	Marellice, trešnje i višnje, breskve (uključujući nektarine), šljive i divlje šljive, svježe	10	0 - 0,10 KM/kg
0810	Ostalo svježe voće	5	0
0811	Voće i orašasti plodovi, nekuhani ili kuhani u vodi ili pari, smrznuti, s dodanim ili bez dodanog šećera ili drugih sladila	5 - 10	0
0812	Voće i orašasti plodovi, privremeno konzervirani (npr. sumpornim dioksidom, u slanoj vodi, u sumpornoj vodi ili drugim otopinama za konzerviranje), ali u takvom stanju neprikladni za neposrednu prehranu	5 - 10	0
0813	Voće, suho, osim onog iz tarifnih brojeva 0801 do 0806; mješavine orašastih plodova ili suhog voća iz ovog poglavlja	10	0
0814	Kore agruma ili dinja (uključujući lubenice), svježe, smrznute, suhe ili privremeno konzervirane u slanoj vodi, sumpornoj vodi ili u drugim otopinama za konzerviranje	0	0
09	Kava, čaj, mate čaj i začini	0 - 10	0
0901	Kava, pržena ili nepržena, s kofeinom ili bez kofeina; kavine ljuske i opne, nadomjesci kave što sadrže kavu u bilo kojem omjeru	0 - 10	0
0902	Čaj, aromatiziran ili nearomatiziran	0	0
0903	Mate-čaj	0	0
0904	Papar roda <i>Piper</i> ; suha, drobljena ili mljevena paprika roda <i>Capsicum</i> ili roda <i>Pimenta</i>	0 - 10	0
0905	Vanilija	0	0
0906	Cimet i cvijet cimetova drveta	0	0
0907	Klinčići (cijeli plodovi, pupoljci i peteljke)	0	0
0908	Muškatni oraščić, macis i kardamomi	0	0
0909	Sjeme anisa, badijana, komorača, kolijandra, kumina ili kima; bobice kleke	0	0
0910	Ingver (đumbir), šafran, kurkuma, majčina dušica, listovi lovora, kari (carry) i ostali začini	0	0
10	Žitarice	0 - 10	0
1001	Pšenica i suražica	0 - 5	0
1002	Raž	0 - 5	0
1003	Ječam	0 - 5	0
1004	Zob	0 - 5	0
1005	Kukuruz	0 - 10	0
1006	Riža	0	0
1007	Sirak u zmu	0	0
1008	Heljda, proso i sjeme za ptice; ostale žitarice	0	0
11	Proizvodi mlinске industrije; slad; škrob, inulin; pšenični gluten	0 - 10	0 - 0,20 KM/kg
1101	Brašno od pšenice ili suražice	10	0,20 KM/kg
1102	Brašno od žitarica, osim od pšenice ili suražice	0 - 10	0 - 0,20 KM/kg
1103	Prekrupa, krupica i pelete od žitarica	10	0 - 0,15 KM/kg
1104	Žitarice u zmu na drugi način obrađene (npr. oljuštene, valjane, u pahuljicama, perlirane, rezane ili gnječene), osim riže iz tarifnog broja 1006; klice od žitarica, cijele, valjane, u ljuskicama ili mljevene	5	0
1105	Brašno, krupica, prah, pahuljice, granule i pelete od krumpira	5	0
1106	Brašno, krupica i prah od osušenog mahunastoga povrća iz tarifnog broja 0713, od sagoa, korijenja ili gomolja iz tarifnog broja 0714 ili od proizvoda iz poglavlja 8	0 - 5	0
1107	Slad, pržen ili nepržen	5	0
1108	Škrob, inulin	5	0
1109	Pšenični gluten, osušen ili neosušen	5	0
12	Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnje, sjemenje i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stočna hrana	0 - 5	0 - 6,00 KM/kg
1201	Soja u zmu, uključujući i lomljenu	0	0
1202	Kikiriki, nepržen niti drugačije pripremljen, u ljusci, oljušten ili lomljen	0	0

1203	Kopra	0	0
1204	Laneno sjeme, cijelo ili lomljeno	0	0
1205	Sjeme uljane repice, uključujući i lomljeno	5	0
1206	Suncokretovo sjeme, uključujući i lomljeno	5	0
1207	Ostalo uljano sjeme i plodovi, uključujući i lomljeno	0	0
1208	Brašno i krupica od uljanog sjemenja i plodova, osim od gorušice	0	0
1209	Sjeme, plodovi i spore, vrsta što ih se rabi za sjetvu	0	0
1210	Hmelj, svježi ili osušen, uključujući i mljeven, u obliku praha ili peleta; lupulin	5	0
1211	Bilje i dijelovi bilja (uključujući sjemenje i plodove), svježi ili osušeni, rezani ili cijeli, drobljeni ili mljeveni, vrsta što ih se poglavito rabi u parfimeriji, farmaciji ili za insekticidne, fungicidne i slične svrhe	0	0 - 6,00 KM/kg
1212	Rogači, morske i ostale alge, šećerna repa i šećerna trska, svježi, rashlađeni, smrznuti ili suhi, uključujući i mljevene; koštice i jezgre iz koštica voća i ostali biljni proizvodi (uključujući neprženo korijenje cikorijske vrste Cichorium intybus sativum) što ih se poglavito rabi za ljudsku prehranu, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0 - 5	0
1213	Slama i pljeva od žitarica, neprerađene, uključujući i sječene, mljevene, prešane ili u obliku peleta	0	0
1214	Švedska repa, krmna cikla, krmno korijenje, sijeno, lucerna (alfalfa), djetelina, esparzeta, krmni kelj, lupine, grahorice i slični proizvodi za stočnu hranu, uključujući i u obliku peleta	0	0
13	Šelak; gume, smole i ostali biljni sokovi i ekstrakti	0 - 5	0
1301	Šelak; prirodne gume, smole, guma-smole i oleo smole (na primjer, balzami)	0	0
1302	Biljni sokovi i ekstrakti; pektinske tvari, pektinati i pektati; agar-agar i ostale sluzi i zgušnjivači, dobiveni od biljnih proizvoda, čak i modificirani	0 - 5	0
14	Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0	0
1401	Biljni materijali što ih se poglavito rabi za pletarstvo (npr. bambus, španjolska trska, trska, rogoz, vrbovo pruće, rafija (liko), očišćena slama žitarica, bijeljena ili bojena i lipova kora)	0	0
1402	Biljni materijali što ih se poglavito rabi kao materijal za punjenje i postavljanje (npr. kapok, biljna dlaka i morska trava), uključujući pripremljene u obliku slojeva, s podlogom ili bez podloge od drugih materijala	0	0
1403	Biljni materijali što ih se poglavito rabi za proizvodnju metli i četaka (npr. sirak, pijasava, pirevina), čak i ako su i u obliku svitaka i snopova	0	0
1404	Biljni proizvodi što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0	0
	<i>Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje: prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi</i>		
15	Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi	0 - 5	0
1501	Svinjska mast (uključujući salo) i mast peradi, osim iz tarifnih brojeva 0209 ili 1503	5	0
1502	Masti od goveda, ovaca ili koza, osim iz tarifnog broja 1503	0 - 5	0
1503	Stearin od svinjske masti, ulje od svinjske masti, oleostearin, oleo ulje i ulje od loja, neemulgirani, nemiješani niti na drugi način pripremljeni	5	0
1504	Masti i ulja i njihove frakcije, od riba ili morskih sisavaca, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	0	0
1505	Mast od vune i masne tvari dobivene od te masti (uključujući lanolin)	0	0
1506	Ostale životinjske masti i ulja i njihove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	0	0
1507	Sojino ulje i njegove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	5	0
1508	Ulje od kikirikija i njegove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	0	0
1509	Maslinovo ulje i njegove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	5	0
1510	Ostala ulja i njihove frakcije, dobivena isključivo od maslina, rafinirana ili nerafinirana, ali kemijski nemodificirana, uključujući mješavine tih ulja ili frakcija s uljima ili frakcijama iz tarifnog broja 1509	5	0
1511	Palmino ulje i njegove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	0	0
1512	Ulje od sjemena suncokreta, šafranike ili pamuka i njihove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	5	0
1513	Ulje od kokosovog oraha (kopre), palminih koštica (jezgri) ili babasu ulje i njihove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	0	0
1514	Ulje od repice ili ulje od gorušice i njihove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski nemodificirani	5	0
1515	Ostale stabilne (nehlapive) biljne masti i ulja (uključujući jojoba ulje) i njihove frakcije, rafinirani ili nerafinirani, ali kemijski neobrađeni	0 - 5	0
1516	Masti i ulja životinjskog ili biljnog porijekla i njihove frakcije, djelomično ili potpuno hidrogenirani, interesterificirani, re-esterificirani ili elaidinizirani, rafinirani ili ne, ali dalje nepripremljeni	5	0
1517	Margarin; jestive mješavine ili pripravnici od masti ili ulja životinjskog ili biljnog porijekla ili od frakcija	5	0

različitih masti ili ulja iz ovog poglavlja, osim jestivih masti ili ulja ili njihovih frakcija iz tarifnog broja 1516

1518	Životinjske ili biljne masti i ulja i njihove frakcije, kuhani, oksidirani, dehidrirani, sumporirani, puhani, polimerizirani zagrijavanjem u vakuumu ili u inertnom plinu ili drukčije kemijski modificirani, isključujući one iz tarifnog broja 1516; nejestive mješavine ili pripravci od životinjskih ili biljnih masti ili ulja ili frakcija različitih masti ili ulja iz ovog poglavlja, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	5	0
1519	-	-	-
1520	Glicerol, sirov; glicerolske vode i lužine	5	0
1521	Biljni voskovi (osim triglicerida), pčelinji vosak, voskovi od ostalih kukaca i spermaceti, rafinirani ili nerafinirani, obojeni ili neobojeni	5	0
1522	Degra; ostaci dobiveni pri preradi masnih tvari ili voskova životinjskog ili biljnog porijekla	0	0

Proizvodi prehrambene industrije; pića; alkoholi i ocat; duhan i prerađeni nadomjesci duhana

16	Prerađevine od mesa, riba, ljuskavaca, mekušaca ili drugih vodenih beskralježnjaka	5 - 15	0 - 3,50 KM/kg
1601	Kobasice i slični proizvodi, od mesa, drugih klaoničkih proizvoda ili krvi; prehrambeni proizvodi na osnovi tih proizvoda	10	3,00 KM/kg
1602	Ostali pripremljeni ili konzervirani proizvodi od mesa, drugih klaoničkih proizvoda ili krvi	5 - 10	3,00 - 3,50 KM/kg
1603	Ekstrakti i sokovi od mesa, riba, ljuskavaca, mekušaca ili od ostalih vodenih beskralježnjaka	10	0
1604	Pripremljena ili konzervirana riba; kavijar i nadomjesci kavijara pripremljeni od ribljih jaja	10 - 15	0
1605	Ljuskavci, mekušci i ostali vodeni beskralježnjaci, pripremljeni ili konzervirani	5	0
17	Šećeri i proizvodi od šećera	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
1701	Šećer od šećerne trske ili šećerne repe i kemijski čista saharoza, u krutom stanju	10	0
1702	Ostali šećeri, uključujući kemijski čistu laktuzu, maltozu, glukozu i fruktozu, u krutom stanju; šećerni sirupi bez dodanih aroma ili tvari za bojenje; umjetni med, miješan ili ne s prirodnim medom; caramel	0 - 10	0
1703	Melase dobivene pri ekstrakciji ili rafiniranju šećera	5	0
1704	Proizvodi od šećera (uključujući bijelu čokoladu), bez kaka	10	0 - 1,00 KM/kg
18	Kakao i proizvodi od kaka	0 - 10	0 - 1,00 KM/kg
1801	Kakao u zrnju, cio ili lomljen, sirov ili pržen	0	0
1802	Ljuske, kore, opne i ostali otpaci od kaka	0	0
1803	Kakao pasta, odmašćena ili neodmašćena	0	0
1804	Kakao maslac, mast i ulje od kaka	0	0
1805	Kakao prah, bez dodanog šećera ili drugih sladila	0	0
1806	Čokolada i ostali prehrambeni proizvodi što sadrže kakao	5 - 10	0 - 1,00 KM/kg
19	Proizvodi na osnovi žitarica, brašna, škroba ili mlijeka; slastičarski proizvodi	0 - 15	0 - 1,50 KM/kg
1901	Sladni ekstrakt; prehrambeni proizvodi od brašna, prekrupe, krupice, škroba ili sladnog ekstrakta, što ne sadrže kakao ili što sadrže manje od 40% masenog udjela kaka, računano na potpuno odmašćenu osnovu, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu; prehrambeni proizvodi od robe iz tarifnih brojeva od 0401 do 0404 što ne sadrže kakao ili što sadrže manje od 5% masenog udjela kaka, računano na potpuno odmašćenu osnovu, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0 - 5	0
1902	Tjestenina, kuhana ili nekuhana ili punjena (mesom ili drugim tvarima) ili drukčije pripremljena, kao što su špageti, makaroni, rezanci, lazanje, njoki, ravioli, kaneloni; kuskus, pripremljeni ili nepripremljeni	10	0
1903	Tapioka i nadomjesci tapioke, pripremljeni od škroba, u obliku pahuljica, zmaca, kuglica ili u sličnim oblicima	0	0
1904	Prehrambeni proizvodi dobiveni bubrenjem ili prženjem žitarica ili proizvoda od žitarica (npr. kukuruzne pahuljice); žitarice (osim kukuruza) u zrnju ili u pahuljicama ili drukčije pripremljene (osim brašna, prekrupe i krupice), prethodno kuhane ili drukčije pripremljene, što nisu spomenute niti uključene na drugom mjestu	5	0
1905	Kruh, peciva, kolači, keksi i ostali pekarski proizvodi sa sadržajem kaka ili bez kaka; hostije, prazne kapsule za farmaceutske proizvode, oblate, rižin papir i slični proizvodi	5 - 15	0 - 1,50 KM/kg
20	Proizvodi od povrća, voća, orašastih plodova ili ostalih dijelova biljaka	5 - 15	0 - 1,50 KM/kg
2001	Povrće, voće, orašasti plodovi i ostali jestivi dijelovi biljaka, pripremljeni ili konzervirani u octu ili octenoj kiselini	10	0 - 0,40 KM/kg
2002	Rajčice, pripremljene ili konzervirane na drugi način osim u octu ili octenoj kiselini	10	0 - 0,50 KM/kg
2003	Glijive i tartufi, pripremljeni ili konzervirani na drugi način, osim u octu ili octenoj kiselini	10	0
2004	Ostalo povrće, pripremljeno ili konzervirano na drugi način osim u octu ili octenoj kiselini, smrznuto, osim proizvoda iz tarifnog broja 2006	10	0

2005	Ostalo povrće, pripravljeno ili konzervirano na drugi način osim u octu ili očetnoj kiselini, nesmrznuto, osim proizvoda iz tarifnog broja 2006	5 - 10	0 - 1,50 KM/kg
2006	Povrće, voće, orašasti plodovi, kore od voća i ostali dijelovi biljaka, konzervirani šećerom (iscijedeni, preliveni ili kandirani)	10	0
2007	Džemovi, voćni želei, marmelade, pirei i paste od voća ili od orašastih plodova dobiveni kuhanjem, s dodanim ili bez dodanog šećera ili drugih sladila	10	0 - 1,00 KM/kg
2008	Voće, orašasti plodovi i ostali jestivi dijelovi biljaka, drukčije pripremljeni ili konzervirani, uključujući i s dodanim šećerom ili drugim sladilima ili alkoholom, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	5	0
2009	Voćni sokovi (uključujući mošt od grožđa) i sokovi od povrća, nefermentirani i bez dodanog alkohola, s dodanim ili bez dodanog šećera ili drugih sladila	15	0 - 0,40 KM/l
21	Razni prehrambeni proizvodi	5 - 10	0 - 1,50 KM/kg
2101	Ekstrakti, esencije i koncentratni kave, čaja, mate-čaja i pripravci na osnovi tih proizvoda ili na osnovi kave, čaja ili mate-čaja; pržena cikorija i ostali prženi nadomjesci kave i ekstrakti, esencije i koncentratni tih proizvoda	5	0
2102	Kvasci (aktivni ili neaktivni); ostali jednostanični mikroorganizmi, mrtvi (osim cjepiva iz tarifnog broja 3002); pripravljene praškovi za peciva	5	0 - 1,50 KM/kg
2103	Umaci i pripravci za umake; miješani začini i miješana začinska sredstva; brašno i krupica od gorušice i pripravljena gorušica (senf)	5	0
2104	Juhe, uključujući i mesne i pripravke za njih; homogenizirani složeni prehrambeni proizvodi	5	0 - 0,50 KM/kg
2105	Sladoled i ostali jestivi ledeni proizvodi, s dodatkom kakaa ili bez kakaa	5	0,70 KM/kg
2106	Prehrambeni proizvodi što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	5 - 10	0 - 1,00 KM/kg
22	Pića, alkoholi i ocat	10 - 15	0 - 2,00 KM/l
2201	Vode, uključujući prirodne ili umjetne mineralne vode i gazirane vode, bez dodanog šećera ili drugih sladila ili aroma; led i snijeg	15	0,20 KM/l
2202	Vode, uključujući mineralne i gazirane vode, s dodanim šećerom ili drugim sladilima ili aromama i ostala bezalkoholna pića, osim sokova voća ili povrća iz tarifnog broja 2009	10	0,20 KM/l
2203	Pivo dobiveno od slada	15	0,30 KM/l
2204	Vino od svježeg grožđa, uključujući pojačana vina; mošt od grožđa, osim mošta iz tarifnog broja 2009	15	0 - 0,50 KM/l
2205	Vermut i ostala vina od svježeg grožđa, aromatizirani biljem ili aromatskim tvarima	15	0
2206	Ostala fermentirana pića (npr. jabukovača, kruškovača, medovina); mješavine fermentiranih pića i mješavine fermentiranih i bezalkoholnih pića, nespomenute nito obuhvaćene na drugom mjestu	15	0
2207	Nedenaturirani etilni alkohol s volumnim udjelom alkohola 80 vol. % ili većim; etilni alkohol i ostali alkoholi, denaturirani, s bilo kolikim sadržajem alkohola	10	0
2208	Nedenaturirani etilni alkohol s volumnim udjelom alkohola manjim od 80 vol.%; rakije, likeri i ostala alkoholna pića	15	0 - 2,00 KM/l
2209	Ocat i nadomjesci octa dobiveni od očetne kiseline	10	0 - 0,15 KM/l
23	Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripravljena životinjska hrana	0 - 5	0
2301	Brašno, krupice i pelete od mesa ili klaničnih proizvoda, od ribe ili ljuskavaca, mekušaca ili ostalih vodenih beskralježnjaka, neprikladnih za ljudsku prehranu; čvarci	0	0
2302	Posije i ostali ostaci dobijeni prosijavanjem, mljevenjem ili drugom obradom žitarica ili mahunarki, nepeletirani ili peletirani	0 - 5	0
2303	Ostaci od proizvodnje škroba i slični ostaci, rezanci šećerne repe, otpaci šećerne trske i ostali otpaci industrije šećera, ostaci i otpaci iz pivovara i destilerija, nepeletirani ili peletirani	5	0
2304	Uljane pogače i ostali kruti ostaci dobiveni pri ekstrakciji ulja od soje, nemljeveni, mljeveni ili peletirani	0	0
2305	Uljane pogače i ostali kruti ostaci dobiveni pri ekstrakciji ulja od kikirikija, nemljeveni, mljeveni ili peletirani	5	0
2306	Uljane pogače i ostali kruti ostaci dobiveni pri ekstrakciji biljnih masti ili ulja, osim onih iz tarifnog broja 2304 ili 2305, nemljeveni, mljeveni ili peletirani	0 - 5	0
2307	Vinski talog; vinski kamen	0	0
2308	Biljni materijali i biljni otpaci, biljni ostaci i sporedni proizvodi, peletirani ili nepeletirani, što ih se rabi za prehranu životinja, što nisu spomenuti niti uključeni na drugom mjestu	0	0
2309	Pripravci što ih se rabi za prehranu životinja	0 - 5	0
24	Duhan i prerađeni nadomjesci duhana	15	0
2401	Nepreradađeni duhan; duhanski otpaci	15	0
2402	Cigare, cigarilos i cigarete od duhana ili nadomjestaka duhana	15	0
2403	Ostali prerađeni duhan i prerađeni nadomjesci duhana; homogenizirani i rekonstruirani duhan; duhanski ekstrakti i esencije	15	0

Tabela 2a: Spoljnotrgovinska razmjena BiH sa svijetom – proizvodi agrokompleksa – 2002. – 2006. g. *

Tarifa Naziv	2006. g. (1. - 6. mj.)		2005. g.		2004. g.		2003. g.		2002. g.	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
<i>Žive životinje; proizvodi životinjskog porijekla</i>										
01 Žive životinje	16.147.790,07	11.420,00	64.331.018,80	76.086,17	63.125.271,26	178.871,77	87.986.552,68	136.784,33	97.010.835,09	406.429,40
02 Meso i jestivi klaonični proizvodi	27.653.239,35	928.649,38	84.011.710,91	2.850.372,63	61.630.647,55	2.665.430,93	55.346.006,46	2.060.212,09	83.529.782,69	5.087.693,48
03 Ribe i ljuskavci, mekušci i ostali vodeni životinjski proizvodi	7.991.950,44	5.880.647,60	18.444.343,75	11.890.280,53	17.149.623,26	9.302.524,76	16.993.884,41	9.074.803,03	15.466.851,97	5.651.276,27
04 Mlijeko i drugi mliječni proizvodi; jaja	49.871.417,84	13.410.740,70	127.441.534,06	23.755.132,43	114.148.446,50	11.835.382,55	114.292.251,99	5.511.679,44	117.203.967,70	3.708.363,06
05 Proizvodi životinjskog porijekla, što nisu uključeni u prethodne kategorije	503.928,00	150.062,93	1.470.509,66	710.865,46	1.421.030,60	881.221,27	1.153.526,42	442.440,74	1.182.600,38	185.246,40
<i>Biljni proizvodi</i>										
06 Živo drveće i druge biljke; lukovice, lukovi	9.042.693,67	251.272,36	18.485.863,97	745.449,62	17.606.918,77	610.771,04	16.573.079,60	899.155,23	13.726.880,84	276.382,89
07 Jestivo povrće, neko korjenje i gomoljasto povrće	35.785.042,23	4.581.742,85	50.965.244,63	14.974.382,88	50.118.943,76	12.015.230,80	46.697.349,47	14.025.833,03	31.793.464,76	12.930.014,05
08 Jestivo voće i orašasti plodovi; kore i korijenje	52.792.428,98	5.201.922,63	113.907.946,90	16.975.599,02	104.300.873,64	14.533.962,55	109.485.631,59	14.355.988,45	78.801.967,26	9.485.093,15
09 Kava, čaj, mate čaj i začini	33.473.845,69	1.838.887,25	57.576.231,15	3.318.517,52	53.100.427,29	2.310.076,02	45.698.590,46	2.621.114,27	46.869.516,48	1.605.856,09
10 Žitarice	59.191.522,37	362.796,36	173.854.621,73	951.697,41	200.397.419,28	1.200.799,86	184.371.402,09	808.406,26	100.807.930,66	589.612,48
11 Proizvodi mlinске industrije; slad; škrob	12.770.558,15	1.091.336,25	26.184.696,54	6.049.555,89	21.163.723,09	3.138.860,46	18.761.546,35	2.405.622,07	18.914.837,00	270.810,01
12 Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnje	13.641.404,43	1.264.576,86	47.093.736,43	4.062.873,71	42.821.546,77	4.421.305,14	32.150.353,93	4.476.016,48	19.469.877,59	1.893.869,71
13 Šelak; gume, smole i ostali biljni sokovi	521.171,41	0,00	1.162.829,19	9.192,40	1.296.926,13	27.099,50	1.178.438,07	4.324,59	1.573.764,55	65.332,73
14 Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi	191.463,81	19.409,04	178.217,66	72.482,19	116.471,53	253.633,66	125.744,11	150.656,30	86.037,69	13.367,71
<i>Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi</i>										
15 Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje	38.599.217,65	10.454.674,18	97.802.140,03	24.195.820,35	110.124.222,28	11.726.511,79	96.759.520,02	1.805.877,69	106.992.154,95	3.181.911,22
<i>Proizvodi prehrambene industrije; pića; alkoholi i ocat; duhan i prerađeni nadomjesci duhana</i>										
16 Prerađevine od mesa, riba, ljuskavača	39.636.972,70	6.604.174,18	100.290.832,98	13.349.788,76	87.205.326,80	8.831.093,30	76.696.427,18	6.114.954,78	63.491.741,28	6.697.120,43
17 Šećeri i proizvodi od šećera	65.799.547,47	13.259.524,75	136.683.343,53	21.950.131,42	126.431.710,44	8.884.394,75	132.405.655,70	4.790.782,35	128.349.111,92	2.832.230,04
18 Kakao i proizvodi od kakaa	44.888.643,42	5.091.423,80	105.804.459,80	7.794.716,45	99.114.175,59	7.343.140,24	86.021.515,36	4.719.124,90	79.662.126,41	4.516.338,38
19 Proizvodi na osnovi žitarica, brašna	53.115.489,55	10.408.618,55	110.898.620,65	23.369.586,13	100.134.701,75	18.521.689,09	76.037.482,82	14.209.610,64	67.388.702,46	10.707.221,80
20 Proizvodi od povrća, voća, orašastih plodova	19.126.940,54	8.937.214,58	52.176.349,67	20.776.343,54	52.321.901,44	19.530.592,03	42.725.711,78	18.257.925,86	31.982.442,89	11.337.110,88
21 Razni prehrambeni proizvodi	75.759.760,16	4.288.764,18	159.224.580,22	11.744.762,20	145.923.222,79	9.604.313,17	148.651.341,77	7.946.158,95	134.467.011,85	7.590.475,15
22 Pića, alkoholi i ocat	121.222.551,49	7.953.400,18	218.072.482,35	15.605.284,34	223.747.498,01	18.038.796,44	209.686.354,60	16.979.653,21	227.622.449,68	16.715.088,06
23 Ostaci i otpaci od prehrambene industrije	42.024.394,64	4.190.425,08	86.756.909,12	4.076.062,53	85.718.697,61	3.175.719,38	88.501.850,49	539.676,29	69.563.716,53	60.727,66
24 Duhan i prerađeni nadomjesci duhana	55.356.267,80	4.405.384,41	121.395.122,12	6.088.843,62	165.133.239,23	7.004.170,00	153.359.576,81	16.080.794,38	140.194.237,14	12.298.396,01
Ukupno 01-24	875.108.242	110.587.068	1.974.213.346	235.393.827	1.944.252.965	176.035.591	1.841.659.794	148.417.595	1.676.152.010	118.105.967

* podaci za 2006. godinu dati su za period od 1. do 6. mjeseca

Tabela 2b: Spoljnotrgovinska razmjena BiH sa SST** – proizvodi agrokompleksa – 2002. – 2006. g.*

Tarifa Naziv	2006. g. (1. - 6. mj.)			Razmjena sa SST*				Hrvatska				Srbija i Crna Gora					
	Uvoz	Izvoz	Izv/uv	Uvoz	% od uk. uv	Izvoz	% od uk. izv	Uvoz	% od uk. uv.	Izvoz	% od uk. izv.	Izv/Uv	Uvoz	% od uk. uv.	Izvoz	% od uk. izv.	Izv/Uv
<u>Žive životinje; proizvodi životinjskog porijekla</u>																	
01 Žive životinje	16.147.790	11.420	0,07%	9.352.128	57,92%	11.420	100,00%	349.358	2,16%	0	0,00%	0,00%	117.739	0,73%	11.420	100,00%	9,70%
02 Meso i jestivi klaonični proizvodi	27.653.239	928.649	3,36%	6.606.115	23,89%	664.557	71,56%	3.914.099	14,15%	195.612	21,06%	5,00%	1.261.110	4,56%	382.648	41,20%	30,34%
03 Ribe i ljuskavci, mekušci i ostali vod	7.991.950	5.880.648	73,58%	3.100.478	38,80%	5.842.358	99,35%	3.055.743	38,24%	447.876	7,62%	14,66%	44.735	0,56%	4.989.578	84,85%	11153,63%
04 Mlijeko i drugi mliječni proizvodi; jaja	49.871.418	13.410.741	26,89%	26.522.416	53,18%	13.324.836	99,36%	20.635.782	41,38%	8.455.187	63,05%	40,97%	5.502.915	11,03%	594.000	4,43%	10,79%
05 Proizvodi životinjskog porijekla, što n	503.928	150.063	29,78%	161.957	32,14%	39.664	26,43%	109.125	21,65%	0	0,00%	0,00%	52.833	10,48%	0	0,00%	0,00%
<u>Biljni proizvodi</u>																	
06 Živo drveće i druge biljke; lukovice, k	9.042.694	251.272	2,78%	1.362.747	15,07%	167.962	66,84%	416.275	4,60%	108.808	43,30%	26,14%	940.730	10,40%	57.198	22,76%	6,08%
07 Jestivo povrće, neko korjenje i gomč	35.785.042	4.581.743	12,80%	16.466.563	46,02%	2.200.861	48,04%	1.987.501	5,55%	1.677.092	36,60%	84,38%	1.472.502	4,11%	216.955	4,74%	14,73%
08 Jestivo voće i orašasti plodovi; kore;	52.792.429	5.201.923	9,85%	25.958.051	49,17%	1.774.073	34,10%	13.264.495	25,13%	1.123.462	21,60%	8,47%	4.443.339	8,42%	650.611	12,51%	14,64%
09 Kava, čaj, mate čaj i začini	33.473.846	1.838.887	5,49%	4.521.759	13,51%	188.553	10,25%	3.433.216	10,26%	69.189	3,76%	2,02%	1.072.852	3,21%	119.364	6,49%	11,13%
10 Žitarice	59.191.522	362.796	0,61%	24.898.257	42,06%	355.394	97,96%	4.141.933	7,00%	127.317	35,09%	3,07%	20.752.722	35,06%	226.998	62,57%	1,09%
11 Proizvodi mlinске industrije; slad; šk	12.770.558	1.091.336	8,55%	10.604.546	83,04%	855.814	78,42%	3.614.109	28,30%	262.444	24,05%	7,26%	6.945.052	54,38%	593.370	54,37%	8,54%
12 Uljano sjemeenje i plodovi; razno zrn	13.641.404	1.264.577	9,27%	7.598.429	55,70%	289.142	22,86%	4.645.476	34,05%	259.597	20,53%	5,59%	2.928.429	21,47%	19.336	1,53%	0,66%
13 Šelak; gume, smole i ostali biljni sok	521.171	0	0,00%	47.763	9,16%	0	0,00%	37.963	7,28%	0	0,00%	0,00%	6.138	1,18%	0	0,00%	0,00%
14 Biljni materijali za pletarstvo; biljni pr	191.464	19.409	10,14%	16.129	8,42%	10.887	56,09%	4.506	2,35%	10.732	55,29%	238,17%	8.329	4,35%	155	0,80%	1,87%
<u>Masti i ulja životinjskog porijekla, te proizvodi njihove razgradnje; prerađene jestive masti; životinjski ili biljni voskovi</u>																	
15 Masti i ulja životinjskog porijekla, te	38.599.218	10.454.674	27,09%	20.947.008	54,27%	5.484.177	52,46%	17.333.046	44,91%	4.382.062	41,91%	25,28%	3.125.206	8,10%	992.783	9,50%	31,77%
<u>Proizvodi prehrambene industrije; pića; alkoholi i ocat; duhan i prerađeni nadomjesci duhana</u>																	
16 Prerađevine od mesa, riba, ljuskava	39.636.973	6.604.174	16,66%	23.531.698	59,37%	5.226.144	79,13%	13.072.875	32,98%	966.073	14,63%	7,39%	10.458.823	26,39%	3.796.100	57,48%	36,30%
17 Šećeri i proizvodi od šećera	65.799.547	13.259.525	20,15%	25.721.060	39,09%	5.382.921	40,60%	18.617.456	28,29%	256.502	1,93%	1,38%	4.858.429	7,38%	5.105.169	38,50%	105,08%
18 Kakao i proizvodi od kakaa	44.888.643	5.091.424	11,34%	34.481.512	76,82%	5.018.069	98,56%	18.237.309	40,63%	2.253.364	44,26%	12,36%	13.594.140	30,28%	2.332.009	45,80%	17,15%
19 Proizvodi na osnovi žitarica, brašna,	53.115.490	10.408.619	19,60%	40.976.956	77,15%	8.211.390	78,89%	13.232.443	24,91%	5.756.751	55,31%	43,50%	22.950.674	43,21%	1.975.256	18,98%	8,61%
20 Proizvodi od povrća, voća, orašasti	19.126.941	8.937.215	46,73%	7.671.903	40,11%	6.822.347	76,34%	3.909.417	20,44%	4.410.301	49,35%	112,81%	1.916.460	10,02%	1.977.652	22,13%	103,19%
21 Razni prehrambeni proizvodi	75.759.760	4.288.764	5,66%	46.353.013	61,18%	2.745.314	64,01%	33.004.730	43,56%	585.519	13,65%	1,77%	7.656.558	10,11%	1.979.223	46,15%	25,85%
22 Pića, alkoholi i ocat	121.222.551	7.953.400	6,56%	97.496.874	80,43%	7.156.966	89,99%	43.664.381	36,02%	5.684.746	71,48%	13,02%	49.950.342	41,21%	1.332.447	16,75%	2,67%
23 Ostaci i otpaci od prehrambene indu	42.024.395	4.190.425	9,97%	13.569.311	32,29%	4.168.433	99,48%	6.798.367	16,18%	436.969	10,43%	6,43%	5.066.388	12,06%	3.731.464	89,05%	73,65%
24 Duhan i prerađeni nadomjesci duha	55.356.268	4.405.384	7,96%	38.461.758	69,48%	4.317.533	98,01%	34.469.144	62,27%	1.344.316	30,52%	3,90%	773.126	1,40%	2.456.162	55,75%	317,69%
Ukupno 01-24	875.108.242	110.587.068	12,64%	486.428.431	55,58%	80.258.815	72,58%	261.948.748	29,93%	38.813.919	35,10%	14,82%	165.899.571	18,96%	33.539.897	30,33%	20,22%

* podaci za 2006. godinu dati su za period od 1. do 6. mjeseca

** SST = zemlje potpisnice Sporazuma o slobodnoj trgovini (Albanija, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Crna Gora, Turska)

Tabela 3a: Spoljnotrgovinska razmjena Republike Srpske sa svijetom – proizvodi agrokompleksa – 2002. – 2006. g.*

Tarifa Naziv	2006		2005		2004		2003		2002	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
01 Žive životinje	2.313.901	0	6.960.647	0	4.769.424	11.031	8.925.505	33.407	8.150.194	44.129
02 Meso i drugi klanični proizvodi	1.139.940	0	9.468.047	0	7.091.750	53.148	4.510.600	7.621	4.504.188	4.424
03 Ribe, ljuskari, mekušci i ostali	2.771.008	4.690.479	6.920.060	8.952.223	7.732.829	7.107.439	8.282.103	6.860.606	7.044.609	4.414.889
04 Mlijeko i proizvodi od mlijeka, ž	6.448.827	6.704.340	15.698.399	9.104.874	13.376.264	1.534.402	18.647.512	516.872	13.488.035	414.103
05 Proizvodi životinjskog projekla	186.684	110.399	618.555	634.470	520.199	793.893	505.010	275.224	393.363	35.204
06 Živo drveće i druge biljke; luko	3.319.902	131.236	5.909.243	269.968	5.529.548	295.617	4.985.791	541.931	2.893.178	127.940
07 Povrće, korjenje i krtole za jelo	4.910.029	2.661.674	13.867.561	10.863.028	15.031.578	8.344.264	14.548.556	7.237.642	11.048.177	6.044.475
08 Voće za jelo; kore agruma ili di	5.778.944	833.136	17.321.971	3.474.020	32.294.777	4.000.798	29.896.365	5.096.098	18.251.775	4.077.869
09 Kahva, čaj, mate čaj i začini	8.505.350	73.580	13.645.136	352.130	15.627.266	332.227	19.877.861	221.578	20.205.497	132.886
10 Žitarice	32.109.226	294.348	79.463.156	570.920	110.662.589	842.734	78.693.308	568.258	40.738.692	371.553
11 Proizvodi mlinске industrije; sl	6.509.736	62.697	12.687.400	832.210	9.182.323	680.385	7.402.414	734.770	6.964.642	6.533
12 Uljano sjemenje i plodovi; razn	3.521.562	190.108	11.242.365	1.351.822	9.847.462	1.218.782	10.908.892	1.741.998	10.047.120	250.411
13 Šelak; gume, smole i ostali bilj	138.542	0	412.211	0	455.561	22.269	416.722	0	485.601	59.998
14 Biljni materijali za pletarstvo; b	11.591	0	35.118	4.342	32.655	17.828	53.907	9.013	40.360	11.974
15 Masnoće i ulja životinjskog i bi	8.710.381	18.195	21.627.908	24.030	23.279.517	675.741	18.011.403	32.443	19.324.220	162.735
16 Prerađevine od mesa, riba, lju	10.930.972	2.229.349	25.238.275	2.590.936	21.320.536	1.909.073	18.494.901	345.469	13.467.261	864.439
17 Šećer i proizvodi od šećera	20.967.257	12.804.835	44.791.303	20.378.268	40.608.375	6.848.618	29.643.610	2.712.089	24.874.149	825.046
18 Kakao i proizvodi od kakaa	18.423.188	1.339.425	42.293.041	2.106.987	38.809.260	2.309.716	31.060.374	987.062	28.589.250	1.855.532
19 Proizvodi na bazi žitarica, braš	21.776.993	6.931.395	46.919.044	15.137.564	43.059.511	10.566.060	30.231.502	5.831.240	23.837.219	2.940.443
20 Proizvodi od povrća, voća osti	3.563.231	4.725.762	14.625.532	8.930.730	17.753.618	8.695.842	10.407.912	7.339.140	4.343.069	4.287.242
21 Razni proizvodi za ishranu	17.564.340	2.493.212	35.990.279	6.086.117	36.357.001	5.059.506	46.778.836	4.227.753	39.834.706	3.140.854
22 Pića, alkoholi i sirće	43.586.714	1.496.782	74.408.120	2.120.513	89.540.179	1.563.455	71.762.939	1.551.922	86.611.150	2.057.559
23 Ostaci i otpaci prehrambene in	24.643.371	75.095	51.382.959	366.419	53.634.453	160.080	59.190.063	37.465	50.107.459	52.863
24 Duhan i proizvodi zamjene du	10.553.117	457.219	23.892.424	373.803	39.020.748	584.046	36.774.125	7.279.031	39.674.297	2.706.581
Ukupno:	258.384.804	48.323.267	575.418.755	94.525.376	635.537.423	63.626.953	560.010.211	54.188.633	474.918.210	34.889.682

* podaci za 2006. godinu dati su za period od 1. do 6. mjeseca

Tabela 3b: Spoljnotrgovinska razmjena: Republika Srpska – Srbija i Crna Gora – proizvodi agrokompleksa – 2002. – 2006. g.*

Tarifa Naziv	2006		2005		2004		2003		2002	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
01 Žive životinje	117.739	0	211.747	0	916.393	11.031	471.832	33.407	2.531.780	44.129
02 Meso i drugi klanični proizvodi	990.722	0	6.566.536	0	3.080.566	53.148	1.508.062	6.020	1.060.816	4.424
03 Ribe, ljuskari, mekušci i ostali	44.735	4.413.583	349.351	8.688.299	434.375	6.147.985	924.363	5.747.141	186.145	3.981.202
04 Mlijeko i proizvodi od mlijeka, ž	3.869.563	98.357	8.508.827	267.450	5.149.922	103.093	5.286.751	94.714	1.861.097	217.339
05 Proizvodi životinjskog projekla	52.833	0	150.629	8.989	107.279	62.194	176.515	0	143.039	35.204
06 Živo drveće i druge biljke; luko	540.063	40.299	1.421.916	51.960	1.540.916	67.491	1.753.460	66.474	633.938	15.585
07 Povrće, korjenje i krtole za jelo	653.283	109.013	3.063.097	1.577.425	3.348.190	1.405.129	2.584.178	1.687.872	2.451.165	1.329.410
08 Voće za jelo; kore agruma ili di	1.220.514	5.369	2.523.896	801.179	13.816.411	1.111.840	8.927.182	1.108.033	4.283.229	649.582
09 Kahva, čaj, mate čaj i začini	299.288	11.578	924.053	22.791	992.346	15.588	915.128	18.024	856.125	10.466
10 Žitarice	14.921.800	203.393	50.551.852	457.515	33.023.317	712.791	19.045.818	561.604	13.949.984	270.025
11 Proizvodi mlinske industrije; sl	5.166.702	44.101	9.015.410	48.444	5.705.034	87.145	3.980.383	233.294	4.688.166	106
12 Uljano sjemenje i plodovi; razn	1.552.485	6.289	5.128.186	1.013.978	3.433.398	856.329	3.055.037	1.537.889	2.758.725	79.270
13 Šelak; gume, smole i ostali bilj	6.138	0	29.350	0	19.100	16.370	76.870	0	186.492	59.998
14 Biljni materijali za pletarstvo; b	8.102	0	25.872	4.342	31.457	17.828	41.125	9.013	37.302	11.974
15 Masnoće i ulja životinjskog i bi	2.587.485	18.195	7.639.608	23.716	10.333.310	69.725	6.558.383	32.443	6.224.769	151.858
16 Prerađevine od mesa, riba, lju	8.934.235	908.855	21.648.521	383.805	11.279.452	665.815	7.517.998	107.016	4.754.754	792.338
17 Šećer i proizvodi od šećera	3.392.659	5.070.523	5.512.099	7.498.229	4.623.452	412.888	3.783.506	443.430	3.358.774	134.044
18 Kakao i proizvodi od kakaa	12.205.580	930.201	24.957.752	1.156.499	21.366.093	1.223.971	15.088.281	393.590	9.387.995	282.277
19 Proizvodi na bazi žitarica, braš	19.766.226	1.608.621	42.136.473	3.210.809	38.391.501	4.704.360	25.482.007	2.858.628	18.197.219	590.442
20 Proizvodi od povrća, voća osti	1.146.242	1.305.034	9.079.331	2.099.488	11.788.672	1.871.535	4.766.933	2.000.971	971.252	1.346.348
21 Razni proizvodi za ishranu	6.404.451	1.610.620	13.801.909	3.396.443	13.255.060	3.431.426	12.042.904	3.187.792	8.412.935	2.787.959
22 Pića, alkoholi i sirće	37.974.917	761.233	61.618.445	326.965	65.984.659	942.714	27.357.057	665.369	14.985.649	502.451
23 Ostaci i otpaci prehrambene in	4.299.874	39.673	10.547.213	174.510	10.599.343	21.291	10.255.423	1.638	6.360.344	45.006
24 Duhan i proizvodi zamjene du	129.563	457.219	1.078.184	373.803	3.343.611	583.101	4.421.127	7.083.352	3.351.642	2.580.582
Ukupno:	126.285.199	17.642.158	286.490.258	31.586.639	262.563.858	24.594.787	166.020.322	27.877.715	111.633.334	15.922.021

* podaci za 2006. godinu dati su za period od 1. do 6. mjeseca

Tabela 3c: Spoljnotrgovinska razmjena: Republika Srpska – Hrvatska – proizvodi agrokompleksa – 2002. – 2006. g.*

Tarifa Naziv	2006		2005		2004		2003		2002	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
01 Žive životinje	10.436	0	98.110	0	36.520	0	507.861	0	118.485	0
02 Meso i drugi klanični proizvodi	1.131	0	709.399	0	326.677	0	404.038	0	4.849	0
03 Ribe, ljuskari, mekušci i ostali	865.417	188.312	1.261.271	66.518	1.702.005	339.077	2.192.827	0	719.046	74.833
04 Mlijeko i proizvodi od mlijeka, ž	270.435	6.355.462	423.297	8.589.764	616.685	1.431.309	4.899.428	399.020	164.942	145.260
05 Proizvodi životinjskog projekla	18.613	0	0	0	162	0	112	0	16.380	0
06 Živo drveće i druge biljke; luko	47.940	57.331	91.812	86.922	48.817	22.414	20.019	46.200	32.295	40.035
07 Povrće, korjenje i krtole za jelo	367.925	504.768	832.488	1.324.210	825.547	640.387	790.472	1.625.858	104.382	311.834
08 Voće za jelo; kore agruma ili di	228.501	37.774	314.869	277.637	1.388.157	513.676	511.965	624.241	336.447	471.490
09 Kahva, čaj, mate čaj i začini	6.940	27.956	127.692	117.107	154.575	1.014	88.726	3.921	206.424	14.267
10 Žitarice	1.020.054	90.279	3.202.130	113.405	7.208.183	17.103	7.886.360	0	2.817.137	3.814
11 Proizvodi mlinске industrije; sl	1.078.528	929	3.064.151	344.094	2.161.053	189.480	154.959	903	126.344	5.682
12 Uljano sjemenje i plodovi; razn	651.169	83.281	356.814	136.598	886.054	136.475	391.621	112.715	824.410	85.530
13 Šelak; gume, smole i ostali bilj	0	0	42.113	0	42.402	5.899	37.293	0	49.066	0
14 Biljni materijali za pletarstvo; b	72	0	0	0	1.134	0	9.034	0	2.322	0
15 Masnoće i ulja životinjskog i bi	1.602.462	0	3.157.994	0	3.393.101	317.173	2.635.838	0	1.675.965	10.877
16 Prerađevine od mesa, riba, ljus	200.917	0	161.431	0	3.492.081	0	1.808.618	0	946.484	766
17 Šećer i proizvodi od šećera	3.044.277	20.506	11.327.192	60.493	5.505.480	50.645	2.376.583	43.048	2.615.682	13.537
18 Kakao i proizvodi od kakaa	51.778	349.487	454.330	555.856	300.949	582.005	212.562	444.087	123.191	1.360.934
19 Proizvodi na bazi žitarica, braš	262.498	3.997.584	567.848	8.838.420	331.050	4.095.600	544.164	1.971.446	1.205.102	2.020.350
20 Proizvodi od povrća, voća osti	109.929	2.390.438	1.102.058	4.591.779	604.260	5.067.536	244.706	2.410.456	194.893	1.709.990
21 Razni proizvodi za ishranu	1.068.083	421.336	2.427.367	1.765.500	1.385.764	70.055	4.451.857	106.977	4.544.790	93.754
22 Pića, alkoholi i sirće	1.237.578	622.341	3.279.863	1.597.072	4.449.953	216.089	3.534.896	336.699	2.581.433	609.802
23 Ostaci i otpaci prehrambene in	4.707.297	35.422	11.310.442	136.507	7.541.445	138.789	4.196.131	0	2.765.570	7.857
24 Duhan i proizvodi zamjene duš	4.873.015	0	11.206.660	0	19.680.281	0	15.602.528	0	20.412.898	0
Ukupno:	21.724.995	15.183.208	55.519.331	28.601.883	62.082.336	13.834.725	53.502.598	8.125.571	42.588.538	6.980.612

* podaci za 2006. godinu dati su za period od 1. do 6. mjeseca

IZVORI INFORMACIJA

Dokument: Strategija razvoja poljoprivrede Republike Srpske, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS

Studija: «Uvođenje novog modela subvencija, zaštite i finansiranja poljoprivrede Republike Srpske, korespondentnog sa Zajedničkom agrarnom politikom Evropske unije», Institut za ekonomiku poljoprivrede, Poljoprivredni fakultet, Banja Luka

Studija: «Funkcionalni pregled u poljoprivrednom sektoru BiH», Evropska komisija

Baza podataka o spoljnotrgovinskoj razmjeni Vanjskotrgovinske/Spoljnotrgovinske komore BiH

<http://www.uino.gov.ba/h/download/CARINSKA%20TARIFA%20BIH.pdf>

<http://www.mvteo.gov.ba/bsporazumi.aspx>

- Ugovor o slobodnoj trgovini (Albanija, Bugarska, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Crna Gora, Turska)
- Trgovinski sporazum (Indija, Kuvajt, Malezija, Pakistan, Ukrajina)
- Sporazum o trgovinskoj saradnji (Iran)
- Sporazum o trgovini i ekonomskoj saradnji (Kina, Ruska Federacija, Švicarska)

http://www.vijeceministara.gov.ba/srpski/ministarstva/vanjska_trgovina_i_ekonomski_odnosi/index.php

<http://www.dei.gov.ba/pdf/strategijaIntegriranjaHR.pdf>

dnevna štampa (Nezavisne novine, Glas Srpske, Dnevni avaz, itd.)